

PRZEWODNIK PRZYRODNICZO-TURYSTYCZNY – WYŻYNA MIECHOWSKA

PRZEWODNIK
PRZYRODNICZO-TURYSTYCZNY
– WYŻYNA MIECHOWSKA

Kraków 2017

Spis treści

Charakterystyka RDOŚ w Krakowie i Projektu Life+	6
Leksykon gatunków roślin	15
Minisłowniczek	29
Poradnik turysty-przyrodnika	31
Obszary Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej	35
Kalina Mała PLH120054	40
Komorów PLH120055	43
Poradów PLH120072	46
Uniejów Parcele PLH120075	49
Cybowa Góra PLH120049.....	52
Kaczmarowe Doły PLH120062.....	55
Chodów-Falniów PLH120063	58
Giebułtów PLH120051	61
Pstroszyce PLH120073.....	64
Widnica PLH120076.....	67
Grzymałów PLH120053	69
Sławice Duchowne PLH120074.....	72
Pozostałe formy ochrony przyrody na Wyżynie Miechowskiej	74
Turystyka Miechowszczyzny	77
Miechów i okolice (I)	81
Charsznica – Kapuściana Stolica Polski (II)	88
Książ Wielki i Słaboszów (III)	94
Janowiczki pod Raławicami (IV).....	101
Kozłów i okolice (V)	107
Baza noclegowa	112
Kalendarz imprez	114
Bibliografia	115

Drogi Czytelniku,

Z wielką przyjemnością przekazujemy w Twoje ręce przewodnik przyrodniczo-turystyczny po obszarach Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej. Odnajdziesz w nim wiele ciekawostek związanych z przyrodą, turystyką, kulturą i historią Ziemi Miechowskiej.

Przewodnik będzie wiódł Cię szlakiem kwiatnych muraw kserotermicznych, które są szczególnym bogactwem przyrodniczym Miechowszczyzny, a zarazem unikatowym siedliskiem nie tylko w skali Polski, ale i całej Europy. Z kart przewodnika dowiesz się także, co zagraża tym cennym zbiorowiskom, w jaki sposób skutecznie je chronić oraz jakie działania podjęliśmy, aby zachować je dla naszych dzieci.

Zapraszamy Cię do zwiedzania Wyżyny Miechowskiej rowerem – właśnie z tą myślą opracowaliśmy trasy rowerowe, które powiodą Cię przez najciekawsze miejsca związane zarówno z przyrodą jak i zabytkami Miechowszczyzny.

Szanowny Turysto – przyroda, którą staramy się chronić jest bardzo delikatna, dlatego zapraszamy Cie do świadomego zwiedzania obszarów Natura 2000, przede wszystkim z poszanowaniem jej walorów przyrodniczych.

*Nie będzie łatwo obudzić w człowieku
takiej odpowiedzialności za świat,
która dotrzyma kroku rozwojowi cywilizacji.
Ale ci, którzy chcą, mogą zacząć już dziś.*
Vaclav Havel

My zaczęliśmy...

Bożena Kotońska

Regionalny Konserwator Przyrody w Krakowie
z Zespołem projektowym Life+

Charakterystyka RDOŚ w Krakowie i Projektu Life+

Regionalną Dyрекcyję Ochrony Środowiska utworzono na mocy ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie, jako administracja rządowa odpowiada za realizację polityki państwa w dziedzinie ochrony środowiska na terenie województwa małopolskiego w zakresie: zarządzania obszarami Natura 2000 i rezerwatami przyrody, prowadzenia procedury oddziaływania przedsięwzięć na środowisko, zapobiegania i naprawy szkód w środowisku, a także rekompensowania strat spowodowanych przez chronione gatunki zwierząt (np. bobra, wilka, niedźwiedzia). Czynna ochrona przyrody realizowana jest w ramach projektów finansowanych ze środków zewnętrznych. Skutecznie pozyskujemy środki finansowe z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie, Centrum Koordynacji

głuszec zwyczajny (*Tetrao urogallus*)

Projektów Środowiskowych oraz Komisji Europejskiej. Dzięki wsparciu tych jednostek zrealizowaliśmy projekty dedykowane ochronie takich gatunków zwierząt, jak: głuszec, cietrzew, jerzyk, kawka, krajowe gatunki nietoperzy, wilk, niedźwiedź, bóbr, a także cennym siedliskom przyrodniczym, jak: murawy kserotermiczne, murawy naskalne, murawy napiaskowe, łąki świeże, ciepłolubne dąbrowy i buczyny storczykowe. Zabiegi

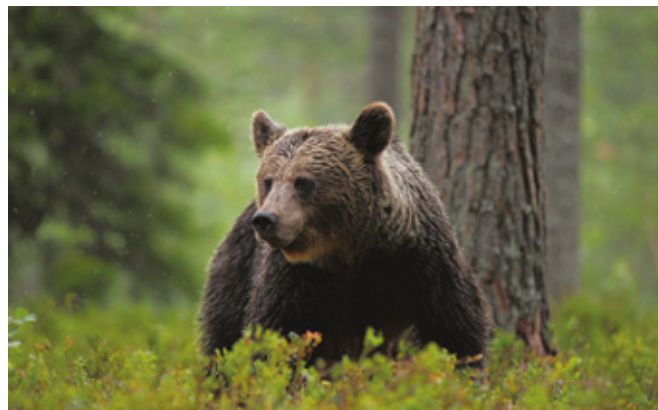
ochronne umożliwiły także ochronę rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, jak np. pierwiosnki omączonej, obuwika pospolitego, storczyka kukawki i dwulistnika muszego.

storczyk kukawka (*Orchis militaris* L.)

Dzięki projektom realizowanym przez naszą instytucję, działaniami służącymi ochronie przyrody objęliśmy kilkaset hektarów gruntów położonych w granicach obszarów Natura 2000 i rezerwatów przyrody w województwie małopolskim.

W ramach zapobiegania szkodom powodowanym przez chronione gatunki zwierząt wypłacamy osobom poszkodowanym odszkodowania oraz stale pozyskujemy środki finansowe na zakup niezbędnych urządzeń technicznych, minimalizujących ryzyko wystąpienia strat. W przypadku niedźwiedzi i wilków przekazujemy rolnikom ogrodzenia elektryczne, na-

niedźwiedź brumatny (*Ursus arctos*)

tomiast w przypadku bobrów, wyposażamy właścicieli stawów rybnych w siatki zabezpieczające groble.

W latach 2013-2017 realizowaliśmy projekt nr LIFE12 NAT/PL/000053 pn. „Ochrona siedlisk kserotermicznych

w obszarach Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej” finansowany przez Komisję Europejską i Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie. Działaniami objęto 12 obszarów Natura 2000 położonych na terenie 4 gmin: Miechów, Charsznica, Słaboszów i Książ Wielki.

Obszar Natura 2000 Widnica

Ochrona muraw kserotermicznych była realizowana poprzez wykonanie zabiegów ochronnych: koszenie, karczowanie, usuwanie inwazyjnych gatunków roślin, wypas owiec olkuskich i kóz, wyposażenie każdego z obszarów w niezbędną infrastrukturę, m.in. ogrodzenia elektryczne używane podczas wypasu stad owiec i kóz oraz tablice informacyjne, urzędowe i edukacyjne.

Realizacja projektu miała na celu odtworzenie i utrzymanie odpowiednich warunków dla zachowania siedlisk kserotermicznych i gatunków roślin oraz zwierząt z nimi

kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*)

związanych w 12 obszarach objętych projektem. Zbiorowiska kserotermiczne mają charakter półnaturalny i wymagają

czynnych działań ochronnych, bez których nie mają szans na przetrwanie.

W ramach projektu zrealizowano następujące zadania:

- przeprowadzenie inwentaryzacji przyrodniczych 12 obszarów Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej,
- opracowanie 12 planów zadań ochronnych, stanowiących akty prawa miejscowego, służących zarządzaniu obszarami przez okres 10 lat,
- wykonanie zabiegów ochronnych: wycinki drzew i krzewów, koszenia, karczowania, usuwania inwazyjnych gatunków roślin oraz likwidacji śmieci z obszarów Natura 2000,
- zakup owiec olkuskich i kóz, prowadzenie wypasu,
- wykup lub dzierżawa najcenniejszych obszarów Natura 2000,
- oznakowanie obszarów tablicami, m.in. wykonanie tablic informacyjno-edukacyjnych, wykonanie tablic urzędowych,
- monitoring przyrodniczy oraz monitoring skuteczności stosowanych zabiegów ochronnych,
- akcje promocyjno-informacyjne: spotkania, szkolenia, konferencje, wydanie materiałów informacyjnych i gadżetów.

Zadaniem warunkującym wykonanie pozostałych, było pozyskiwanie zgód od prywatnych właścicieli gruntów na wejście w teren i przeprowadzenie zabiegów ochronnych. Wiązało

wizja terenowa w obszarze Natura 2000 Kalina Lisiniec

się to ze zorganizowaniem kilkunastu spotkań w urzędach gmin na terenie Powiatu Miechowskiego i dziesiątek wizyt składanych przez nas w domach właścicieli gruntów. I choć część osób sceptycznie podchodziła do realizowania ochrony przyrody na swoich gruntach, to znakomita większość z nich wyraziła zgodę

na wykonanie działań ochronnych. Podczas kilku lat realizowania projektu dała się także zauważyć duża zmiana w postrzeganiu naszej pracy i ochrony przyrody. Wiele osób obdarzyło nas zaufaniem, nie tylko jako przedstawicieli instytucji chroniącej przyrodę, ale także jako grupę pasjonatów, dla których dbałość o środowisko naturalne jest sposobem na życie.

spotkanie informacyjne w sprawie realizacji projektu Life+

Kolejnym zadaniem realizowanym w ramach projektu był wykup i dzierżawa gruntów przyrodniczo cennych na wszystkich 12 obszarach Natura 2000 objętych projektem. Zakupione, jak i wydzierżawione działki przeznaczone były na cele związane z ochroną przyrody. Dzierżawa gruntów przewidziana została na 22-letni okres. Ceny wykupu oraz dzierżawy zostały ustalone przez rzeczoznawców majątkowych.

okolice Sławic Szlacheckich

Najważniejszym – według nas działaniem ochronnym realizowanym w naszym projekcie było zorganizowanie wypasu owiec olkuskich i kóz w obszarach Natura 2000. Wypas owiec, który prawie zaniknął na terenie Wyżyny Miechowskiej, dzięki

ki naszemu projektowi zaczął się ponownie odradzać. Wypas jest najlepszym sposobem ochrony muraw kserotermicznych, warunkującym zachowanie tych siedlisk na długie lata. Owce olkuskie, będące rodzimą rasą owcy, związaną z regionem Wyżyny Miechowskiej, doskonale sprawdzają się jako tzw. „żywe kosiarki”. Zwierzęta zgryzają ruń murawy, zapobiegając tym samym jej zarastaniu. Natomiast wszędobylskie kozy uwielbiają zjadać młode pędy drzew i krzewów, dzięki czemu chronią nasze murawy przed zarastaniem przez takie gatunki jak dereń świdwa czy śliwa tarnina.

wypas owiec w Obszarze Natura 2000

W ramach projektu Life+ wypasaliśmy owce olkuskie i kozy w 11 obszarach Natura 2000, w liczbie ponad 120 szt. Zwierzęta przekazaliśmy do ośmiu gospodarstw rolnych na terenie Miechowszczyzny.

przekazanie owiec olkuskich rolnikom

Rolnicy realizowali wypas w oparciu o harmonogramy wypasu, które zakładały wywożenie zwierząt na murawy kserotermiczne od maja do września każdego roku. Dzięki naszemu projektowi wielu z rolników zdecydowało się na założenie i powiększenie własnych hodowli owiec. Stanowi to niewątpliwie o wartości projektu i jest kolejnym dowodem na to, iż czynna ochrona przyrody może doskonale łączyć potrzebę ochrony

cennych siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin z interesem ekonomicznym mieszkańców Wyżyny Miechowskiej.

wypas owiec w Obszarze Natura 2000 Chodów-Falniów

Podczas całego okresu realizacji projektu przykładaliśmy szczególną wagę do edukowania i zwiększania świadomości różnych grup społecznych w dziedzinie ochrony przyrody. Razem z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Charsznicy zorganizowaliśmy przyrodniczy konkurs fotograficzny połączony z warsztatami fotografii przyrodniczej. Byliśmy także organizatorem cyklu zajęć przyrodniczo-edukacyjnych dla młodzieży szkolnej.

lekcja przyrodnicza na murawach kserotermicznych

Razem z dziećmi odwiedziliśmy Obszary Natura 2000: Kalina Mała, Sławice Duchowne, Kalina Lisiniec. Każdego roku, z naszym stoiskiem promocyjnym odwiedzaliśmy wszystkie imprezy plenerowe organizowane przez samorządy lokalne: Dni Miechowa, Charsznickie Dni Kapusty, Dożynki Gminne w Słaboszowie. Jako współorganizator, uczestniczyliśmy w pierwszym w Polsce „Święcie Storczyka” organizowa-

Święto Storczyka – obszar Natura 2000 Kalina Mała

nym przez Terenowy Oddział Straży Ochrony Przyrody z Miechowa i Urząd Miasta i Gminy w Miechowie.

Realizacja projektu z pewnością przyczyniła się do skutecznej ochrony muraw kserotermicznych z priorytetowymi gatunkami storczyków, jałowczysk i subkontynentalnych, ciepłolubnych grądów na Wyżynie Miechowskiej. Równie ważnym jest fakt, iż nasz projekt zaistniał w świadomości mieszkańców Miechowszczyzny i zwrócił uwagę na problem zaniku cennych i zagrożonych wyginieciem siedlisk przyrodniczych. Pozwolił także zrozumieć, iż to właśnie od małych społeczności lokalnych i każdej osoby przychylniej ochronie przyrody, zależy przetrwanie rzadkich i chronionych ekosystemów.

Nasze zaangażowanie w ochronę przyrody i współpraca w tym zakresie z samorządami zostały dostrzeżone i docenione. 5 listopada 2015 r., za innowacyjny projekt ochrony muraw kserotermicznych na Wyżynie Miechowskiej otrzymaliśmy Polską Nagrodę Innowacyjności 2015, przyznaną co roku w programie prowadzonym przez Polską Agencję Przedsiębiorczości oraz redakcję Biznes Plus.

ochrona muraw kserotermicznych innowacją 2015 roku

Leksykon gatunków roślin

Murawy kserotermiczne są siedliskiem wielu rzadkich i cennych gatunków roślin. Zasięg większości z nich jest ograniczony do niedużych enklaw na terenie kraju, a liczba osobników na stanowisku często nieliczna. Najważniejsze – z punktu widzenia ochrony – gatunki, zestawiono w formie leksykonu. Wykaz obejmuje gatunki prawnie chronione (ściśle i częściowo), zagrożone – według Polskiej Czerwonej Księgi i Czerwonej Listy oraz gatunki z II Załącznika Dyrektywy Siedliskowej. Każdy z wymienionych gatunków posiada opis budowy morfologicznej, informacje o warunkach występowania i o rozmieszczeniu w 12 obszarach Natura 2000. Ponadto zamieszczono – w formie piktogramów – kalendarz kwitnienia, kategorie oraz formy zagrożeń dla poszczególnych gatunków.

Forma ochrony:

ŚCh Gatunek objęty ścisłą ochroną gatunkową

CzCh Gatunek objęty częściową ochroną gatunkową

Kategorie zagrożeń:

Czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych Polski:

CR (Critically Endangered) gatunek krytycznie zagrożony

EN (Endangered) gatunek zagrożony

VU (Vulnerable) gatunek narażony

NT (Near Threatened) gatunek bliski zagrożenia

Polska czerwona księga roślin:

CR (Critically Endangered) gatunek krytycznie zagrożony

EN (Endangered) gatunek zagrożony

VU (Vulnerable) gatunek narażony

NT (Near Threatened) gatunek bliski zagrożenia

GS Gatunki z II załącznika Dyrektywy Siedliskowej

Skróty obszarów Natura 2000:

KM – Kalina Mała

CHF – Chodów-Falniów

KO – Komorów

GI – Giebułtów

PO – Poradów

PS – Pstroszyce

UP – Uniejów Parcele

WI – Widnica

CG – Cybowa Góra

GR – Grzymałów

KD – Kaczmarowe Doły

SD – Sławice Duchowne

Zagrożenia:

 sukcesja, nasadzenie

 wykopywanie, przesadzanie, zrywanie

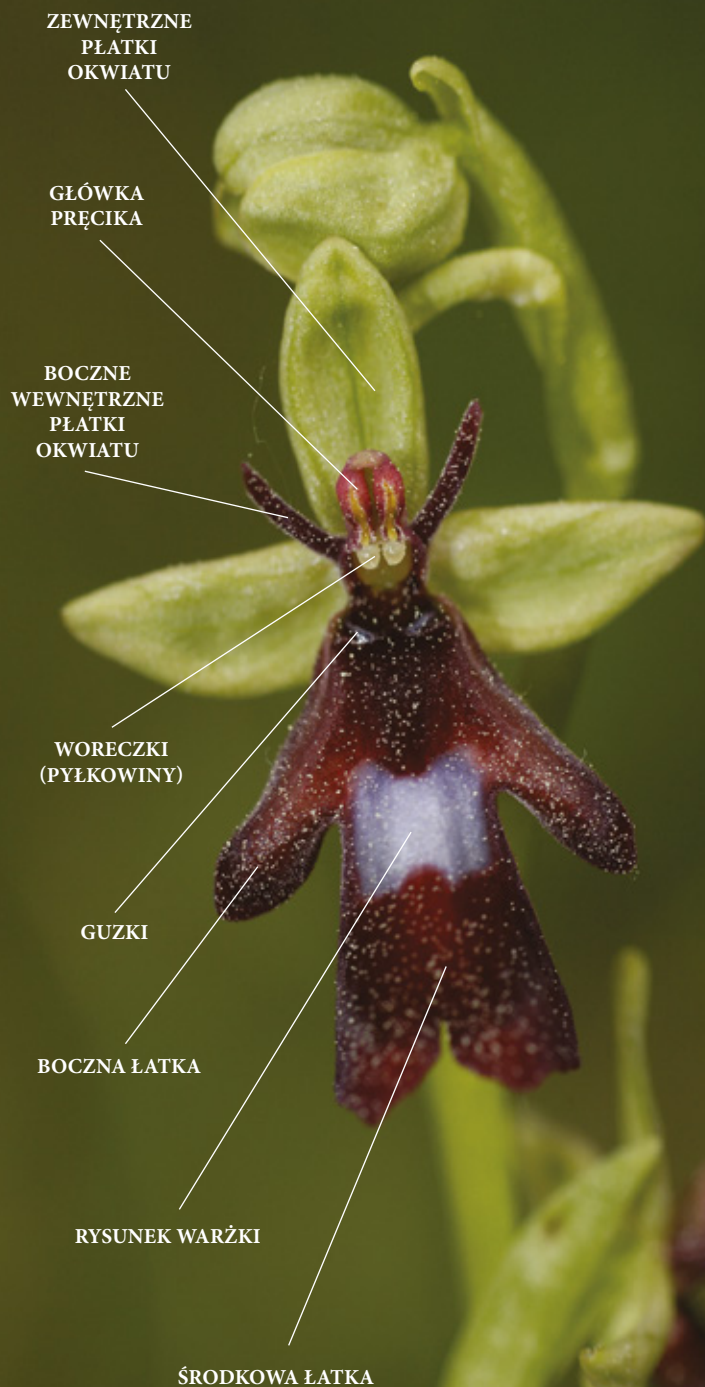
 prace leśne (wycinka, przebudowa drzewostanu)

 gatunki ekspansywne i inwazyjne

 herbicydy (chemiczne zwalczanie chwastów)

 zaniechanie wypasu

 zaniechanie użytkowania kośnego z usuwaniem biomasy

budowa kwiatu storczyka na przykładzie dwulistnika muszego (*Ophrys insectifera*)

Aster gawędka ŚCh NT*Aster amellus*, rodzina: Astrowate *Asteraceae*

VIII, IX

Morfologia: Dorasta do 20-45 (70) cm wysokości. Łodyga owłosiona, czerwono-brązowa. Liście niewielkie, wąskie, w kształcie ostro zakończonych łopatek. Kwiatostany złożone z fioletowych kwiatów języczkowatych i żółtych rurkowatych.

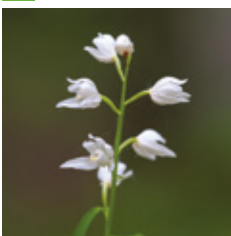
Siedlisko: Występuje na żyznych, umiarkowanie wilgotnych glebach, bogatych w węglan wapnia. Spotykany na murawach

kserotermicznych. Gatunek charakterystyczny dla zwartych stepów łąkowych na wschodzie Europy.

Występowanie: Przez Polskę przebiega północna granica jego europejskiego zasięgu. Występuje na Roztoczu, w pasie wyżyn, w dorzeczu Wisły i na Pomorzu Wschodnim. Występuje na obszarach Natura 2000: KO, PO, UP, CG, KD, CHF, GI, PS, WI, GR, SD.

Buławnik wielkokwiatowy ŚCh NT*Cephalanthera damasonium*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae*

V, VI, VII

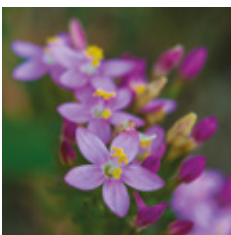
Morfologia: Storzyczk o wysokości (15) 20-60 cm. Łodyga naga, prosto wzniesiona. Liście zwykle w liczbie 2-5 o długości 5-10 cm jajowato-lancetowate ułożone naprzeciwległe. Kwiatostan o długości do 15 cm skupia od 3 do 20 kwiatów w kolorze białym. Gatunek bardzo zmienny pod względem wyglądu i wielkości.

Siedlisko: Związany z żyznymi glebami zasobnymi w węglan wapnia. Występuje m. in. w świetlistych dąbrowach, ciepłych lasach dębowo-grabowych. Gatunek charakterystyczny dla buczyny storczykowej, chronionej w ramach sieci Natura 2000 (kod: 9150).

Występowanie: Na południu kraju, głównie w rejonach podgórskich Karpat i Sudetów oraz na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej i Śląskiej. Występuje w obszarach Natura 2000: KM, CG, GI, GR.

Centuria pospolita ŚCh*Centaurea erythraea*, rodzina: Goryczkowate *Gentianaceae*

VII, VIII, IX, X

Morfologia: Gatunek, o drobnych różowych kwiatach, zebranych po kilka w kwiatostanie. Łodyga zielona, miotłasta, dorastająca do 10-50 cm. Liście drobne równowąskie, dołem zebrane w różyczkę.

Siedlisko: Roślina spotykana w różnych typach siedlisk, występuje na łąkach, leśnych polanach, wyřębach i drogach. Gatunek charakterystyczny dla zbiorowisk nitrofil-

nych, porębowych.

Występowanie: Stanowiska rozproszone na terenie całego kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: UP, CG, CHF, PS.

Czosnek kulisty CR CR*Allium rotundum*, rodzina: liliowate *Liliaceae*

VI, VII, VIII

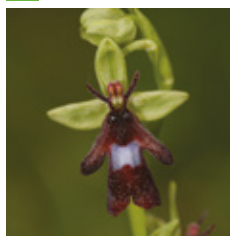
Morfologia: Roślina o długim, dorastającym 40-100 cm pędzie. W dolnej części łodyga ulistniona. Bylina rozmnażająca się przez cebule potomne. Kwiatostan kulisty w kolorze purpurowym.

Siedlisko: Gatunek wybitnie ciepłolubny, spotykany w murawach kserotermicznych, przydrożach, nieużytkach, na glebach wapiennych i lessowych.

Występowanie: Gatunek jest archeofitem. Występuje na nielicznych stanowiskach na Wyżynie Małopolskiej i Wyżynie Lubelskiej. Występuje na obszarach Natura 2000: CG.

Dwulistnik muszy ŚCh VU VU*Ophrys insectifera*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae*

V, VI

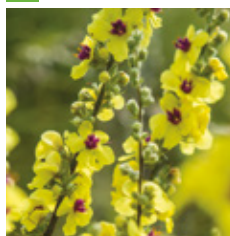
Morfologia: Niewielki storczyk, osiągający wysokość 15-40 (50) cm. Pęd prosty, zielony z 2-5 jajowatymi liśćmi. Warzka kwiatu ciemnopurpurowa z jaśniejszą plamką po środku, imitująca samicę owada. Dwulistniki musze są zapylane podczas pseudokopulacji przez samce błonkówek: niestylaka wąsala *Argogorytes mystaceus* oraz *Argogorytes fargei*.

Siedlisko: Występuje na łąkach, murawach kserotermicznych i w luźnych zaroślach na glebach zasobnych w węglan wapnia. Preferuje miejsca dobrze nasłonecznione.

Występowanie: W Polsce rzadki, spotykany na Wyżynie Małopolskiej, w Tatrach i Pieninach. Występuje na obszarach Natura 2000: GI, GR.

Dziewanna Chaixa austriacka VU*Verbascum chaixii* subsp. *Austriacum*,rodzina: Trędownikowate *Scrophulariaceae*

VII, VIII

Morfologia: Roślina dwuletnia lub bylina dorastająca do 150 cm wysokości. Łodyga gruba, w górnej części mocno rozgałęziona, w kolorze brązowo-czerownym. Liście u jej podstawy jajowo lancetowate, rosnące wyżej węższe i mniejsze. Kwiaty zebrane w pęczki tworzące kwiatostany w kształcie kłosów. Kwitnie na żółto.

Siedlisko: Występuje na rędzinach i lessach na nagrzewających się, mocno nasłonecznionych zboczach, skrajach zadrzewień, śródpolnych zagajników oraz terenach ruderalnych, skrajach dróg, obrzeżach muraw kserotermicznych.

Występowanie: Występuje lokalnie w zachodniej części Wyżyny Małopolskiej, w okolicach Krakowa. Występuje w obszarach Natura 2000: KO, PO, UP, GI, PS, WI, SD.

Dziewięciśł bezłodygowy VU*Carlina acaulis*, rodzina: Astrowate Asteraceae

VII, VIII

Morfologia: Roślina o zredukowanej łodydze. Liście z kilkoma głębokimi wcięciami, odcinki liściowe brzegami ząbkowane, kolczasto zakończone, pod spodem pajęczynowo owłosione, ułożone w rozetę. Kwiatostan umieszczony w środku rozety, przypominający duży, pojedynczy kwiat o średnicy 7-15 cm.

Siedlisko: Występuje na suchych łąkach, murawach naskalnych i kserotermicznych, pastwiskach i na obrzeżach lasów. Preferuje gleby piaszczysto-ilaste, kamieniste, ubogie.

Występowanie: Występuje w Polsce południowej, głównie w Karpatach, Sudetach i na Wyżynie Małopolskiej. Rozproszone stanowiska także w pozostałych częściach kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: KM, KO, PO, UP, CG, KD, CHF, GI, PS, WI, GR, SD.

Dzwonek syberyjski ŚCh*Campanula sibirica*, rodzina: Dzwonkowate Campanulaceae

VII, VIII

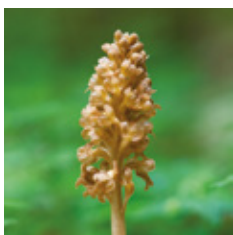
Morfologia: Roślina dwuletnia. W pierwszym roku wytwarza podłużne, lancetowate liście, w drugim owłosioną, miotlasto rozgałęziającą się łodygę z kwiatami. Osiąga wysokość 15-40 (50) cm. Kwiaty niebiesko-fioletowe owłosione, zebrane w wiechę.

Siedlisko: Ciepłolubne murawy, skraje zarośli na wapiennym podłożu oraz miejsca z rumoszem skalnym.

Występowanie: Występuje częściej na Wyżynie Małopolskiej i Wyżynie Lubelskiej, poza tym w dolinach Wisły i Odry. Występuje na obszarach Natura 2000: KO, PO, UP, CG, KD, CHF, GI, PS, WI, GR, SD.

Gnieźnik leśny CzCh*Neotia nidus-avis*, rodzina: Storzyczkowate Orchidaceae

VI

Morfologia: Storzyczek bezzieleniowy o grubej brudnożółtej łodydze, o wysokości 15-50 (60) cm. Liście silnie zredukowane, prawie niewidoczne, łuskowate. Korzenie długie (do 10 cm), mięsiste, wraz z kłaczem tworzą strukturę przypominającą ptasie gniazdo – stąd pochodzi nazwa rodzajowa rośliny. Kwiatostan walcowaty z kwiatami w kolorze żółto-brunatnym. Gnieźnik leśny

jest rośliną pasożytniczą, która czerpie substancje pokarmowe z grzybów, na których pasożytuje.

Siedlisko: Preferuje cieniste, wilgotne miejsca w lasach liściastych. Występuje głównie w buczynach i grądach, na umiarkowanie żyznych glebach świeżych, zasobnych w węglan wapnia.

Występowanie: Gatunek o szerokim zasięgu, spotykany na terenie całego kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: GR.

Gółka długoostrogowa VU*Gymnadenia conopsea*, rodzina: Storzyczkowate Orchidaceae

V, VI, VII

Morfologia: Storzyczek osiągnący wysokość (10) 15-80 (100) cm. Łodyga prosta, mocna, dołem w kolorze zielonym, górą z czerwonym nalotem. Kwiaty, różowe, różowo-białe lub białe. Warzka z sierpowatą ostrogą. Liście podłużne, ostro zakończone tylko w dolnej części łodygi. Gatunek wykazuje bardzo dużą zmienność w barwie kwiatów oraz wielkości i kształcie liści, stąd

wyróżniono w jego obrębie 3 podgatunki.

Siedlisko: Spotykana na łąkach, pastwiskach (przeważnie w obszarach górskich) w zaroślach i prześwietlonych lasach. Preferuje podłoża zasobne w węglan wapnia.

Występowanie: Zasiadła całą Polskę, najczęściej spotykany w Karpatach i Sudetach. Występuje na obszarach Natura 2000: UP.

Gruszczyzka mniejsza CzCh*Pyrola minor*, rodzina: Gruszczyzkowate Pyrolaceae

VI, VII, VIII

Morfologia: Gruszczyzka mniejsza osiąga od 10 do 20 cm wysokości. Liście krótkoogonkowe, skórzaste, jajowate. Kwiaty białe lub różowe, drobne, zwisające w dół. Zebrane w grono. Przypominają nieco kwiaty konwalii majowej.

Siedlisko: Gatunek leśny najczęściej spotykany w świeżych borach sosnowych i mieszanych, w różnych typach lasów liściastych.

Występowanie: Gatunek często spotykany na terenie całego kraju, miejscami może być pospolita. Występuje na obszarach Natura 2000: CG.

Kosatka kielichowa ŚCh NT*Tofieldia calyculata*, rodzina: Kosatkowate Tofieldiaceae

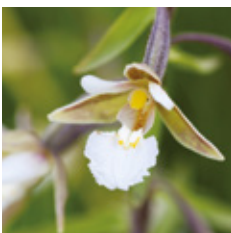
VI, VII

Morfologia: Roślina wieloletnia o wysokości 10-40 cm, przypominająca pokrojem trawy. Na nagiej łodydze niepozorne, drobne kwiaty zebrane w walcowate lub główkowate grona o żółtozielonym odcieniu. Liście wąskie, długie, ostro zakończone. W Polsce jedyny przedstawiciel rodziny kosatkowatych.

Siedlisko: Występuje na wilgotnych skałach, w miejscach zasobnych w wapń, w górach aż po piętro hal, często na źródłiskach i młakach, także na łąkach wysokogórskich. Na terenach niżej położonych głównie na torfowiskach, także na wapiennych murawach.

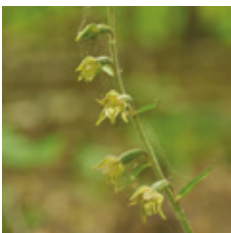
Występowanie: Stanowiska w Karpatach Zachodnich (Beskid Żywiecki, Tatry, Pieniny), w pasie wyżyn Polski południowej, w Wielkopolsce, na Kujawach oraz Mazurach i Podlasiu. Występuje w obszarach Natura 2000: KD, GI.

Kruszczyk błotny **ŚCh** **NT***Epipactis palustris*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae* VI, VII

Morfologia: Storzyczek o łodydze osiągnącej wysokość 10-70 cm. Łodyga owłosiona dołem zielona, górą brązowa lub czerwona. Liście podługne, ostro zakończone, rosnące na łodydze. Kwiaty duże o dwuczęściowej, ruchomej warżce w kolorze białym lub białoróżowym. Górne i zewnętrzne płatki okwiatu ostro zakończone brązowo-zielonawe lub brązowo-fioletowe.

Siedlisko: Występuje na terenach podmokłych – młaki, torfowiska, łąki trzęślicowe. Preferuje gleby zasobne w węglan wapnia i materię organiczną.

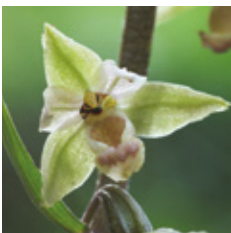
Występowanie: Stanowiska rozproszone na terenie całego kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: KM.

Kruszczyk drobnolistny **ŚCh** **EN** **EN***Epipactis microphylla*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae* VI, VII, VIII

Morfologia: Storzyczek osiągnąjący wysokość 15-50 cm. Pęd delikatny, gęsto pokryty drobnymi gruczołkami. Liście drobne, ostro zakończone, równomiernie wyrastające na łodydze. Warżka w kolorze białym, purpurowo nakrapiana. Górny i boczne płatki okwiatu skupione, tworzące chełm, zielonawo-czerwono zabarwione.

Siedlisko: Gatunek preferuje cieniste buczyny i lasy mieszane rosnąc na suchych i żyznych glebach.

Występowanie: Gatunek skrajnie rzadki w Polsce, znany z czterech stanowisk ze Śląska, Pogórza Bukowskiego, Pogórza Cieszyńskiego i Pienin. Występuje na obszarach Natura 2000: GR.

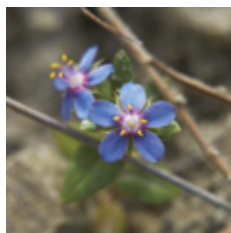
Kruszczyk szerokolistny **CzCh***Epipactis helleborine*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae* VI, VII, VIII, IX

Morfologia: Storzyczek o bardzo dużej zmienności morfologicznej. Pęd o wysokości 18-100 cm w kolorze zielonym do brudnoczerwonego, spiralnie ulistniony. Kwiatostan luźny z szeroko otwartymi kwiatami. Warżka kwiatów dwuczęściowa, połączona nieruchomo, w kształcie muszki z gładkimi guzkami. Kwiaty w kolorze różowym lub białym. Niekiedy krzyżuje się z podobnym

gatunkiem – kruszczykiem rdzawoczerwonym (*Epipactis atrorubens*). Gatunek mieszańcowy – kruszczyk Szmahausena (*Epipactis x schmalhauseni*) wykazuje dużą zmienność morfologiczną, uwarunkowaną różnym udziałem cech gatunków rodzicielskich.

Siedlisko: Występuje w lasach liściastych, borach iglastych, w zaroślach, na łąkach i wydmach, a także na siedliskach antropogenicznych.

Występowanie: Występuje w całej Polsce. Występuje na obszarach Natura 2000: KM, CG, GI, WI, GR.

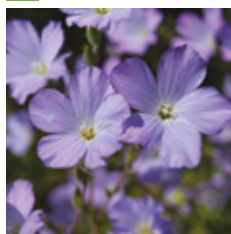
Kurzyśląd błękitny **NT***Anagallis foemina*, rodzina: Pierwiosnkowate *Primulaceae* VI, VII, VIII, IX

Morfologia: Krótko żyjąca bylina korzeniowa, dorastająca do 20 cm wysokości. Łodyga rozgałęziona, ulistniona. Liście drobne, jajowato lancetowate o długości 5-20 mm. Kwiaty drobne, błękitne, pięciopłatkowe, wyrastające z kątów liści.

Siedlisko: Występuje jako chwast na polach i nieużytkach. Preferuje gleby o odczynie zasadowym, wykształcone na wapieniach,

marglach, kredach.

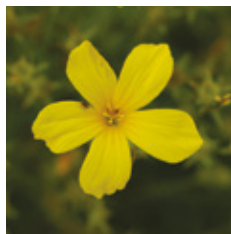
Występowanie: Spotykany na Kujawach i w Polsce południowej. Występuje na obszarach Natura 2000: CG.

Len włochaty **VU** **VU***Linum hirsutum*, rodzina: Lnowate *Linaceae* VI, VII

Morfologia: Bylina dorastająca do 30-45 (90) cm. wysokości o prostej, ulistnionej łodydze i rozgałęziającym się kwiatostanie. Gęste, miękkie owłosienie nadaje roślinie niebieskawy odcień. Kwiaty pięciopłatkowe, błękitne, bardzo rzadko białe. Owoce kuliste. Rośnie łąkowo. Rozmnaża się wyłącznie przez nasiona. Istotna część osobników po wydaniu nasion ginie.

Siedlisko: Związana z murawami kserotermicznymi – głównie z zespołem omanu wąskolistnego (*Inuletum ensifoliae*). Rośnie na stromych stokach wzgórz oraz na zboczach dolin rzecznych o ekspozycji południowej. Spotykany głównie na łąkach kredowych, czarnoziemach, wykształconych na wapieniach, gipsach i lessach.

Występowanie: Występuje na Wyżynie Małopolskiej, Wyżynie Lubelskiej oraz Roztoczu. Osiąga w Polsce północno-zachodnią granicę zasięgu. Występuje na obszarach Natura 2000: CG, GI, GR.

Len żłocisty **ŚCh** **VU***Linum flavum*, rodzina: Lnowate *Linaceae* VI, VII, VIII

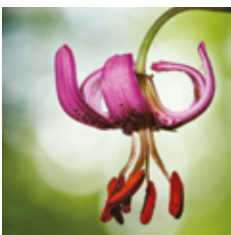
Morfologia: Bylina o wysokości 30-50 cm. Kwiaty o pięciu płatkach w kolorze żółtym, wyrastające na rozgałęziającej się górą łodydze, porośniętej lancetowatymi liśćmi. Rozmnaża się wyłącznie poprzez nasiona.

Siedlisko: Gatunek związany z suchym, zasobnym w węglan wapnia podłożem. Najczęściej spotykany na stokach o ekspozycji południowej i południowo-zachodniej. Słabo toleruje konkurencję ze strony wyższej roślinności. Charakterystyczny dla muraw kserotermicznych na łąkach powstałych z margli i wapieni kredowych.

Występowanie: Występuje na Wyżynie Małopolskiej, Wyżynie Lubelskiej oraz Roztoczu. Osiąga w Polsce północno-zachodnią granicę zasięgu. Występuje na obszarach Natura 2000: PO, KD.

Lilia złotogłów **ŚCh***Lilium martagon*, rodzina: Liliowate *Liliaceae*

🌱 VI, VII

Morfologia: Roślina o wys. 40-150cm. Na prostej, ulistnionej aż po kwiatostan łodydze silnie pachnące kwiaty zebrane w luźne grono. Płatki korony silnie wygięte ku górze, różowawe, nakrapiane na bordowo. Pręciki wystające o purpurowym lub żółtym kolorze pyłku.

Siedlisko: Rośnie w miejscach cienistych, w luźnych lasach, przede wszystkim buczynach, także w zaroślach kosówki i ziołoroślach, na halach. Preferuje gleby piaszczysto-gliniaste i gliniaste.

Występowanie: Występuje w całej Polsce, częściej w jej południowo-wschodniej części. Występuje na obszarach Natura 2000: GI, GR.

Listera jajowata **CzCh***Listera ovata*, rodzina: Storzycowate *Orchidaceae*

🌱 V, VI, VII

Morfologia: Storzyc o pędzie o wysokości 15-80 cm, owłosionym. Liście, zwykle dwa, ostro zakończone, u nasady łodygi. Kwiaty zielone z żółtą warzką skupione w kłosokształtny kwiatostan.

Siedlisko: Występuje w ciepłolubnych lasach, na podmokłych, nawapiennych łąkach oraz wilgotnych zaroślach.

Występowanie: Spotykana w całym kraju na odpowiednich siedliskach. Występuje na obszarach Natura 2000: GI, GR.

Milek wiosenny **ŚCh** **VU***Adonis vernalis*, rodzina: Jaskrowate *Ranunculaceae* Juss.

🌱 IV, V

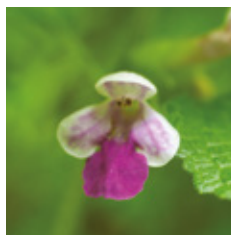
Morfologia: Bylina o wysokości 10-40 (50) cm. Tworzy kępy. Wiosną najpierw na szczytach pędów pojawiają się złotożółte kwiaty, a następnie pierzaste liście. Kwiaty otwierają się jedynie w słoneczne dni. Rośliny z owłosionymi owocami można odnaleźć jeszcze w czerwcu. Nasiona przenoszone są przez mrówki (myrmekochoria). Owady zostają zwabione dzięki znajdującym się na nasionach ciałkom tłuszczowym (elajosomom), stanowiącym ich pokarm.

Siedlisko: Preferuje podłoże wapienne oraz piaszczysto-żwirowe, przepuszczalne, dobrze nagrzewające się. Spotykany również na marglach kredowych, a nawet czarnoziemach. Najczęściej na stokach wzgórz i skarp nadrzecznych.

Występowanie: Pierwotnie związana ze stepami Euroazji, w Polsce osiąga północną granicę zasięgu. Obecnie w naszym kraju rzadka, występuje na Wyżynie Lubelskiej, w Małopolsce oraz lokalnie na Pojezierzu Krajeńskim. Występuje na obszarach Natura 2000: KO, PO, UP, KD, SD.

Miodownik melisowaty **CzCh***Melittis melissophyllum*, rodzina: Jasnowate *Lamiaceae*

🌱 V, VI, VII

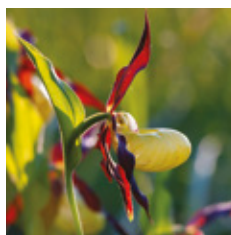
Morfologia: Wysoka, dorastająca do 30-50 (70) cm, roślina zielna o owłosionej łodydze i naprzeciwległe wyrastających liściach. Kształt liści jajowaty, na brzegach są karbowane. Kwiaty wargowe, intensywnie pachnące. Kolorystyka kwiatów zmienna, najczęściej białe lub biało-różowe.

Siedlisko: Występuje w widnych, ciepłych lasach, grądach, świetlistych dąbrowach, także w buczynach storczykowych (kod 9150), chronionych w ramach sieci Natura 2000 na glinach i ciężkich ilach.

Występowanie: W Polsce stanowiska miodownika melisowatego znajdują się w południowej i południowo-wschodniej części kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: GR.

Obuwik pospolity **ŚCh** **VU** **VU** **DS***Cypripedium calceolus*, rodzina: Storzycowate *Orchidaceae*

🌱 V, VI, VII

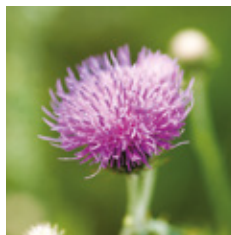
Morfologia: Storzyc o wysokości 30-50 (60) cm. Wyróżnia się trzewiczkowatymi kwiatami, którym kształt nadaje żółta warzka. Pozostałe listki okwiatu w kolorze czerwono-brązowym. Kwiaty pojedyncze, rzadziej 2 lub 3 na łodydze, wokół której wyrasta od 2 do 5 liści. Stanowią swoistą pułapkę dla owadów. Pozbawione nektaru, ale intensywnie wybarwione i pachnące, zwabiają pszczołinki, które dostawszy się do środka, muszą odbyć drogę ciasnym labiryntem, by się wydostać. Przy okazji zostają oblepione pyłkiem, który transportują dalej.

Siedlisko: Preferuje gleby zasobne w węglan wapnia o różnym stopniu wilgotności. Spotykany w żyznych lasach liściastych (ciepłe dąbrowy, buczyny, grądy), jak również w murawach kserotermicznych.

Występowanie: W Polsce możemy spotkać go w pasie pojezierzy, na wyżynach w centrum kraju, w Karpatach i Sudetach oraz na Podlasiu. Występuje na obszarach Natura 2000: GR.

Ostrożeń panoński **CzCh** **NT***Cirsium pannonicum*, rodzina: Astrowate *Asteraceae*

🌱 V, VI, VII

Morfologia: Roślina o lancetowatych, długi dużych liściach zebranych w rozetę. Łodyga naga, osiąga 30-80 cm wysokości. Purpurowe kwiatostany osadzone na pojedynczych łodygach.

Siedlisko: Gatunek wysoce światłolubny i wapieniolubny, stąd związany głównie z rędzinami. Spotykany w murawach kserotermicznych i w ciepłolubnych zaroślach.

Występowanie: W Polsce bardzo rzadki, spotykany wyłącznie na Wyżynie Małopolskiej, Wyżynie Lubelskiej i na Roztoczu. Występuje na obszarach Natura 2000: PO, CHF.

Pluskwica europejska CzCh VU*Actaea europaea*, rodzina: Jaskrowate *Ranunculaceae*

V, VI, VII

Morfologia: Roślina kępiasta do 150 cm wysokości. Łodygi sztywne, rozgałęzione. Liście dwu-trzykrotnie pierzaste. Kwiaty niewielkie o nieprzyjemnym zapachu, zebrane w kłosokształtne biało-zielone kwiatostany. Owoce posiadają krótkie haczyki, za pomocą których przyczepiają się do sierści zwierząt, transportujących je na większe odległości.

Siedlisko: Lasy liściaste. Preferuje podłoże bogate w węglan wapnia (rędziny, rzadziej gleby brunatne i czarnoziem).

Występowanie: Zasiedla dorzecze dolnej Wisły, Pojezierze Mazurskie, pas wyżyn i bardzo rzadko Karpaty (min. Pieniny, Tatry). Występuje na obszarach Natura 2000: GR.

Podkolan biały CzCh*Platanthera bifolia* ssp. *latiflora*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae*

V, VI

Morfologia: Storzyczek o wysokości 15-70 cm. Kwiatostan wielokwiatowy, luźny, warżka w kolorze białym z charakterystyczną ostrogą. Kwiaty o przyjemnej i intensywnej woni, szczególnie wyczuwalnej wieczorem i nocą. Zwykle dwa duże liście, o kształcie lancetowatym, tuż nad glebą. Wyżej na łodydze jedynie niewielkie listki przysadkowe. Wyróżniane są 2 podgatunki o wykluczających się preferencjach siedliskowych.

Siedlisko: Występuje na żyznych, mineralno-próchnicznych glebach, zasobnych w węglan wapnia. Spotykany w lasach liściastych, na ich obrzeżach, śródleśnych polanach i łąkach.

Występowanie: Podgatunek ssp. *latiflora* spotykany jest na południu Polski na rozproszonych stanowiskach. Występuje na obszarach Natura 2000: KM, CG, GI.

Podkolan zielonawy CzCh NT*Platanthera chlorantha*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae*

V, VI

Morfologia: Pokrojem przypomina podkolaną białą. Cechą różnicującą jest ułożenie pyłków (nie są do siebie równoległe). Gatunek osiąga wysokość 20-50 cm. Liście 2 do 5, owalne, żywo zielone, wyrastające nad glebą. Kwiaty zielonkawe lub żółto-białe, zebrane w grono. Wydają słabą woń, przyciągającą zapylaczy – ćmy.

Siedlisko: Występuje na glebach zasobnych w węglan wapnia, wilgotnych i żyznych. Spotykany w ciepłolubnych lasach: grądach, dąbrowach, buczynach, także na ich obrzeżach i polanach.

Występowanie: Storzyczek zasiedla południową część kraju – pas wyżyn, pogórze, niższe partie gór. Występuje na obszarach Natura 2000: GI.

Powojnik prosty ŚCh NT*Clematis recta*, rodzina: Jaskrowate *Ranunculaceae*

VI, VII, VIII

Morfologia: Bylina o sztywnej niepnącej, niekiedy zdrewniałej (w dolnych partiach) łodydze 90-130 (150) cm wysokości. Liście na długich ogonkach, jajowate, ostro zakończone. Kwiaty białe, pachnące, zebrane w wiechowate kwiatostany na szczycie łodygi.

Siedlisko: Gatunek ciepłolubny, występujący na skrajach zadrzewień i w zaroślach.

Występowanie: Spotykany na Wyżynie Lubelskiej i Wołyńskiej, a także na pojedynczych stanowiskach na Wyżynie Małopolskiej i Roztoczu. Występuje na obszarach Natura 2000: KM.

Przytulia stepowa ŚCh CR CR*Galium valdepiosum*, rodzina: Marzanowate *Rubiaceae*

V, VI

Morfologia: Niepozorna bylina, o wysokości 10-20 cm, w miejscach nieco wilgotniejszych dorasta do 35 cm. Łodyga czterokanciasta, dołem wraz z liśćmi owłosiona i czerwono nabiegła. Kwiaty białe, drobne 4-płatkowe, skupione w dość zbity kwiatostan. Liście wąskie, wydłużone, ostro zakończone, ułożone w okółkach po 7-8.

Siedlisko: Występuje na rumoszu i wychodniach skalnych, w miejscach odsłoniętych, dobrze nasłonecznionych. Gatunek spotkany zarówno na siedliskach naturalnych, jak i antropogenicznych np. w kamieniołomach.

Występowanie: W Polsce osiąga północną granicę zasięgu. Jest gatunkiem ginącym w naszym kraju, którego rozmieszczenie ma charakter wyspowy. Stanowiska na Dolnym Śląsku i Wyżynie Miechowskiej. Występuje na obszarach Natura 2000: KM.

Storzyczek kukawka ŚCh VU*Orchis militaris*, rodzina: Storzyczkowate *Orchidaceae*

V, VI

Morfologia: Storzyczek dorastający do 20-45 (60) cm wysokości. Łodyga prosta, otulona najwyższym z 3-5 jajowolancetowatych liści. Kwiatostan gęsty, uformowany na szczycie pędu. Warżka biała, pokryta delikatnymi fioletowymi plamkami. Płatek środkowy i płatki zewnętrzne stulone, białoróżowawe.

Siedlisko: Gatunek występuje na łąkach i nasłonecznionych zboczach, także w widnych borach sosnowych. Preferuje gleby zasobne w węglan wapnia, suche lub wilgotne.

Występowanie: Na wyspowych stanowiskach spotykany w całym kraju. Najliczniejsze populacje storczyka kukawki występują w Wielkopolsce, na Wyżynie Małopolskiej i Wyżynie Lubelskiej. Występuje na obszarach Natura 2000: PO, UP, KD, GI, PS, SD.

Wawrzynek wilczelyko **CzCh***Daphne mezereum*, rodzina: Wawrzynkowate *Thymelaeaceae*

🌱 II, III, IV

Morfologia: Krzew dorastający do 0,3-1,5 m wysokości. Łodygi zdrewniałe, na których końcach wczesną wiosną, (przed pojawieniem się liści) wyrastają drobne, różowe kwiaty. Liście osadzone na krótkim ogonku, zaostrome. Charakterystyczne, czerwone owoce w kształcie jagód.

Siedlisko: Gatunek spotykany w wilgotnych lasach liściastych (łęgi, niskie grądy) i mieszanych. Związany z podłożem mineralno-próchnicznym.

Występowanie: Wawrzynek wilczelyko występuje w całym kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: CG, GI, GR.

Wilczypieprz roczny **VU** **EN***Thymelaea passerina*, rodzina: Wawrzynkowate *Thymelaeaceae*

🌱 VII

Morfologia: Roślina jednoroczna o bardzo długiej i wiotkiej łodydze dorastającej 15-40 cm, w połowie zwykle rozgałęziającej się. Liście wąskie, ostro zakończone, drobne. Kwiaty niepozorne, czterokrotne wyrastają w kątach liści, żółtawo-zielonawe, przypominające kształtem i barwą pączki.

Siedlisko: Rośnie na polach, w uprawach, w jałowczyskach, na glebach zasobnych

w węglan wapnia – na rędzinach, wytworzonych z wapieni oraz na glebach brunatnych, wykształconych z lessów. Na siedliskach ruderalnych (np. w kamieniołomach) jego występowanie ma charakter efemeryczny. Wymaga miejsc nasłonecznionych. Jest archeofitem wrażliwym na zabiegi agrotechniczne.

Występowanie: W Polsce rzadki, stanowiska spotykane wzdłuż doliny Wisły, głównie w południowej i południowo-wschodniej części kraju. Występuje na obszarach Natura 2000: CG.

Wilżyna ciernista **CzCh***Ononis spinosa*, rodzina: Bobowate *Fabaceae*

🌱 VI, VII, VIII, IX

Morfologia: Krzewiasta roślina wieloletnia o zdrewniałych, ciernistych łodygach. Osiąga wysokość 30-60 cm. Liście drobne, wąskie, owalne. Kwiaty w kolorze różowym, o kształcie charakterystycznym dla roślin motylkowych.

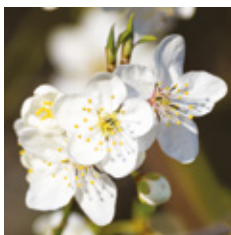
Siedlisko: Występuje na dobrze nasłonecznionych, eksponowanych zboczach, pagórach, przydrożach, łąkach, także na

murawach kserotermicznych oraz piaszkowych. Spotykana na glebach suchych, o odczynie obojętnym.

Występowanie: Występuje głównie w Polsce północno-zachodniej i zachodniej, także w dolinie Wisły. Występuje na obszarach Natura 2000: KM, KO, PO, UP, CG, KD, GI, SD.

Wiśnia karłowata **CzCh** **VU** **VU***Prunus fruticosa*, rodzina: Różowate *Rosaceae*

🌱 IV, V

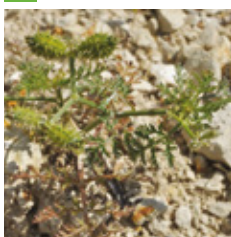
Morfologia: Niewielki krzew, zazwyczaj 30-50 cm wysokości, o gałęziach w kolorze ciemnowiśniowym. Liście drobne, do 1 cm długości, zaokrąglone, błyszczące z wierzchu. Kwiatostany baldaszkowate złożone z 2-5 białych kwiatów. Owoce niewielkie, czerwone, kwaśne.

Siedlisko: Występuje na nagrzewających się i nasłonecznionych skarpach, zboczach, skrajach zadrzewień. Gatunek charakterystyczny dla zbiorowiska chronionego w ramach sieci Natura 2000 – zarośla wisienki stepowej *Prunetum fruticosae* (kod 40A0).

Występowanie: Przez Polskę przebiega północno-zachodnia granica występowania tego pontyjskiego gatunku w pasie od Wyżyny Zachodniowołyńskiej, poprzez Polesie, Wyżynę Lubelską, Wyżynę Radomską i Wyżynę Małopolską. Występowanie stanowiska rozproszone są w Kotlinie Toruńskiej, Równinie Inowrocławskiej, w dolinie Odry, koło Łęczycy i Przemyśla. Występuje w obszarach Natura 2000: GR.

Włóczydło polne **CR** **EN***Caucalis platycarpus*, rodzina: Selerowate *Apiaceae*

🌱 V, VI, VII, VIII, IX

Morfologia: Roślina o rozgałęzionej łodydze i pierzastych liściach. Dorasta do 20 cm wysokości. Kwiaty w kolorze białym lub różowawym zebrane są w baldachy. Wykształca bardzo charakterystyczne jajowate owoce pokryte haczykami.

Siedlisko: Włóczydło polne występuje jako chwast zbóż jarych i ozimych, uprawianych na glebach zasobnych w węglan wapnia, (rędziny, czarnoziemy, gleby gliniaste i ilaste).

Występowanie: Roślina przywędrowała do Polski we wczesnym średniowieczu (archeofit). Obecnie rzadko spotykana w kraju – stanowiska na Wyżynie Lubelskiej, Małopolskiej i Śląskiej oraz na Dolnym Śląsku. Występuje w obszarach Natura 2000: CG.

Zaraza czerwonawa **CzCh** **NT***Orobancha lutea*, rodzina: Zarazowate *Orobanchaceae*

🌱 V, VI, VII

Morfologia: Roślina dwuletnia o wysokości 10-60 cm. Pęd pokryty liśćmi przekształconymi w łuski, owłosiony, dołem pogrubiony. Kwiaty w kolorze żółtym, podługne, w kształcie łukowatych kielichów, na brzegach wystrzępione. Pasożytuje na korzeniach gatunków z rodziny bobowatych, głównie lucernie.

Siedlisko: Związana z suchymi, kamienistymi, ciepłolubnymi murawami.

Występowanie: Występuje na Wyżynie Małopolskiej, Lubelskiej oraz nad dolną Wisłą i Odrą. Występuje w obszarach Natura 2000: KD.

Zaraza goryczelowa CzCh EN VU*Orobanche picridis*, rodzina: Zarazowate *Orobanchaceae*

VI, VII

Morfologia: Roślina pasożytnicza na korzeniach goryczeli *Picris* sp. Dorasta do 10-70 cm wysokości. Na smukłej, owłosionej łodydze kwiaty żółtawobiałe, rurkowate, o szeroko rozwartych kielichach.

Siedlisko: Najczęściej spotykana w strefie ekotonu, odłogach, ugorach śródpolnych, na terenach ruderalnych, także w murawach kserotermicznych, zbiorowiskach łąkowych.

Preferuje gleby mineralno-próchniczne z udziałem rumoszu skalnego.

Występowanie: Bardzo rzadka, znana z 34 stanowisk w Polsce, spotykana w Małopolsce, na Lubelszczyźnie oraz na Pogórzu Przemyskim. Występuje na obszarach Natura 2000: CG, GI, GR.

Zaraza macierzankowa CzCh VU*Orobanche alba*, rodzina: Zarazowate *Orobanchaceae*

IV, V, VI, VII, VIII

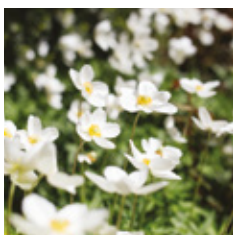
Morfologia: Roślina o grubej, owłosionej łodydze dorastającej do 70 cm. Liście przekształcone w łuski. Kwiaty kielichowate, o pofalowanych brzegach, w kolorze różowawym z bordowym żyłkowaniem. Roślina pasożytnicza na korzeniach gatunków z rodziny jasnotowatych lub szalwiałych.

Siedlisko: Związana z murawami kserotermicznymi, łąkami, pastwiskami, polanami, także ścianami skalnymi. Preferuje gleby zasobne w węglan wapnia.

Występowanie: Spotykana na Wyżynie Małopolskiej, Wyżynie Lubelskiej, na Podkarpaciu i w Karpatach. Występuje na obszarach Natura 2000: KD.

Zawilec wielkokwiatowy CzCh*Anemone sylvestris*, rodzina: Jaskrowate *Ranunculaceae*

IV, V, VI

Morfologia: Roślina o wysokości do 15-40 (50) cm. W odpowiednich warunkach siedliskowych zwykle występuje łąkowo. Wyróżnia się dużymi białymi kwiatami o średnicy 4-6 (7) cm, osadzonymi przeważnie pojedynczo na łodygach. Liście na długich, owłosionych ogonkach o kształcie dłoniastym, ząbkowane. Nasiona rozsiewane są przez wiatr.

Siedlisko: Preferuje miejsca suche, silnie nasłonecznione, na podłożu zasobnym w węglan wapnia (rędziny, lessy, gleby brunatne). Spotykany w murawach kserotermicznych, porastających stoki wzgórz oraz na skrajach lasów.

Występowanie: W Polsce występuje na Wyżynie Małopolskiej i Lubelskiej oraz nad dolną Wisłą i Odrą. Występuje na obszarach Natura 2000: KM, PO, UP, CG, CHF, GI, GR.

Ministowniczek

Archeofit gatunek obcego pochodzenia, który zadomowił się w naszej florze w czasach przedhistorycznych lub wczesnohistorycznych. Jako datę graniczną pojawiania się archeofitów uznaje się odkrycie Ameryki przez Krzysztofa Kolumba (1492).

Bioindykator gatunek wskaźnikowy, wykazujący wysoką wrażliwość na określone czynniki środowiska i poprzez to mogący służyć do określenia jego jakości.

Bylina najczęściej określenie to stosuje się do roślin wieloletnich, posiadających niezdrewniałe części nadziemne.

Czyźnie zespół roślinny występujący na okrajach i wśród pól, złożony z tarniny i głogów, często z domieszką dzikich drzew owocowych, szakłaku, derenia świdwy, bzu czarnego, dzikich róż.

Ekoton pas graniczny pomiędzy dwoma ekosystemami, posiadający niektóre cechy obu z nich. Charakteryzuje się niezwykle dużą bioróżnorodnością.

Elajosom inaczej „ciałko mrówcze”, wyrostek na nasionach lub owocach, mający zachęcić mrówki do ich transportu, obfituje w tłuszcz i cukry.

Fotosynteza proces chemiczny, będący formą odżywiania roślin, polegający na redukcji dwutlenku węgla do cukrów prostych pod wpływem światła słonecznego, absorbowanego przez barwniki fotosyntetyczne.

Herbicydy substancje chemiczne używane do eliminacji roślin niepożądanych w uprawach, ogrodach.

Kenofit gatunek obcego pochodzenia, który pojawił się w naszej florze po odkryciu Ameryki przez Krzysztofa Kolumba (1492).

Mikoryza rodzaj współżycia pomiędzy korzeniami lub nasionami rośliny a grzybnia grzyba, przynoszący korzyści obu gatunkom.

Myrmekochoria roznoszenie nasion roślin przez mrówki.

Neolit ostatni okres epoki kamienia łupanego, czas zmian w bytowaniu człowieka poprzez rozpoczęcie uprawy ziemi.

Ostroga element budowy kwiatu w postaci wyrostka utworzonego przez płatków korony, rzadziej przez działki kielicha (występuje np. u ostróżki, orlika).

Rędzina rodzaj gleby wykształcającej się na podłożu wapiennym.

Gatunki segetalne grupa roślin towarzyszących uprawom na polach, uznawanych przez człowieka za chwasty.

Warga element w budowie kwiatu (część korony) u roślin m. in. z rodziny wargowych.

Poradnik turysty-przyrodnika

Murawy kserotermiczne najlepiej odwiedzić późną wiosną i latem. Wówczas bujnie kwitnące kobierce zachwycą nas kolorami i różnorodnością. Do wielu obszarów dotrzemy wy-

tablica informacyjna Obszaru Natura 2000 Grzymalów

łącznie pieszo. Pamiętajmy, że często są to tereny prywatne, położone pośród pól uprawnych. Użytkujmy wyłącznie dotychczas istniejące ścieżki i drogi tak, aby nie niszczyć zarówno efektów czyjejś pracy, jak i rzadkiej roślinności muraw. Jeśli przemierzamy się autem i chcemy je zaparkować, zapytajmy o zgodę gospodarzy terenu. Dla wielu kwitnących tutaj gatunków, ciągle aktualnym zagrożeniem jest zrywanie ich kwiatów oraz przesadzanie do ogródków przydomowych, pragnąc je

na szlaku turystycznym

zachować. Na pewno nie powinniśmy tego robić. Ciepłolubne zbiorowiska, zwłaszcza podczas upalnego lata, mogą być zagrożone pożarami, postępujemy zatem rozważnie z ogniem.

Wybierając się na wędrowkę, warto zatroszczyć się o odpowiedni ubiór, który winien być zawsze dopasowany do za-

zawilec wielkokwiatowy (*Anemone sylvestris*)

powiadanej pogody. Czasem przydatna będzie peleryna przeciwdeszczowa, w dni słoneczne nakrycie głowy, chroniące nas przed udarem oraz krem z filtrem. Ponieważ czasem przyjdzie nam przedzierać się przez wyższą roślinność, a nawet krzewy, warto ubrać długie spodnie i przewiewną koszulę z długim rękawem. Taki strój zapewni również ochronę naszej skóry przed promieniami słońca, a także owadami i pajęczakami, takimi jak komary, bąki i kleszcze. Podczas spaceru będziemy musieli pokonywać strome stoki, często po podłożu kamiennym, bezpieczeństwo naszym kostkom i stopom powinny zagwarantować wygodne buty trekkingowe. Warto pamiętać jednak o zabraniu ze sobą na wszelki wypadek plastra na obtarcia.

na szlaku...

W plecaku winna również znaleźć się butelka z wodą niegazowaną, nieodzowną w przypadku pragnienia. Jeśli planujemy dłuższą trasę, można również pomyśleć o energetycznym پروiancie, którym będziemy mogli uzupełnić zużyte siły.

Obszary Natura 2000 na Miechowszczyźnie nie są zbyt wielkie, zatem raczej nie grozi nam zabłądzenie, niemniej warto zapoznać się z topografią okolicy, posiadać mapę lub skorzystać z nowoczesnych rozwiązań w postaci ręcznego odbiornika GPS albo mobilnej aplikacji. Pragnąc bliżej poznać i poznać piękno przyrody ostoi, niezbędnymi pomocami mogą okazać się lornetka oraz aparat fotograficzny. Zwłaszcza możliwość utrwalania spotkanych roślin lub zwierząt na zdjęciach okaże się przydatna, by móc je później rozpoznać za pomocą wydanych kluczy lub stron internetowych. Oczywiście, możemy również posługiwać się nimi w terenie i już na miejscu starać się nazywać to, co obserwujemy.

kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*)

Gwarantem udanej wyprawy jest z pewnością doborowe towarzystwo. Zachęćmy więc rodzinę lub przyjaciół, aby razem z nami wyruszyli w trasę. Zdecydowanie warto również zabrać ze sobą dobry nastrój i pozytywne nastawienie.

Pamiętajmy, że lato to okres burz, które na otwartym terenie mogą stanowić duże zagrożenie dla piechura. Kiedy dostrzeżemy nadciągającą nawałnicę, starajmy się jak najszybciej znaleźć schronienie pod dachem lub w samochodzie. Nie ukrywajmy się pod drzewami, wiatami przystanków lub innych obiektów, które mogą zostać trafione piorunem.

Spotykając się na szlaku czy ścieżce, warto okazywać sobie nawzajem życzliwość. Nigdy nie wiadomo, kogo właśnie mijamy, a dobre słowo może sprawić, że dowiemy się o odwiedzonym przez nas miejscu czegoś zaskakującego lub ciekawego, co zawsze jest esencją podróżowania.

Obszary Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej

Natura 2000 jest siecią obszarów chronionych, wyznaczonych według jednolitych kryteriów na terenie całej Unii Europejskiej w taki sposób, by zachować na nich siedliska i gatunki „ważne dla Europy”. Głównym atutem sieci Natura 2000 są jednakowe zasady ochrony we wszystkich państwach członkowskich, na straży wypełniania których stoi Komisja Europejska i Trybunał Sprawiedliwości.

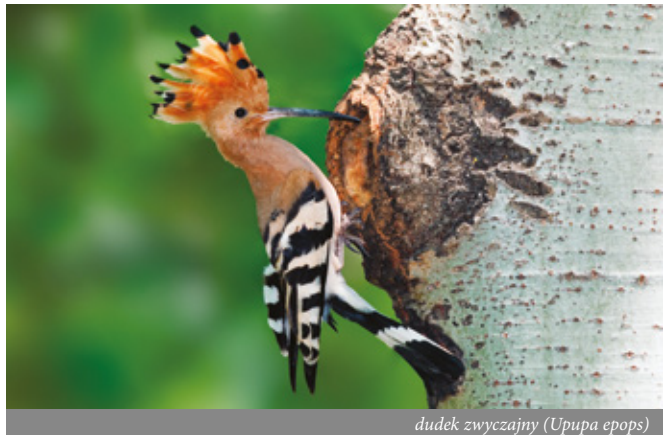

okolice obszaru Natura 2000 Uniejów-Parcele

Natura 2000 nie zastępuje krajowych systemów ochrony przyrody, lecz je uzupełnia. U podstaw funkcjonowania sieci Natura 2000 leżą dwa dokumenty, nazywane potocznie Dyrektywą Ptasią oraz Dyrektywą Siedliskową. Celem Dyrektywy Ptasiej jest utrzymanie właściwego stanu populacji ptaków w stanie dzikim, prawne uregulowanie zasad handlu i pozyskania ptaków łownych oraz przeciwdziałanie niedopuszczalnym metodom chwytania i zabijania ptaków. Dyrektywa Siedliskowa otacza opieką zagrożone siedliska i gatunki roślin oraz zwierząt, a więc takie, wobec których Wspólnota Europejska ponosi szczególną odpowiedzialność, ponieważ ich występowanie koncentruje się na jej obszarze. Są one określane mianem priorytetowych. Nadrzędnym celem Dyrektywy jest utrzymanie lub odtworzenie europejskiej bioróżnorodności. Warto podkreślić, że wdrażanie postanowień zarówno Dyrektywy Ptasiej, jak i Siedliskowej, musi odbywać się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Na podstawie kryteriów naukowych są wyznaczane dwa typy obszarów Natura 2000 zgodnie z zapisami dyrektyw. W miejscach występowania licznych gniazdujących populacji ginących w Europie gatunków ptaków lub koncentrowania się

ptaków wędrownych w trakcie migracji i zimowania, wyznaczane są **obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (OSO)**. Przykładem może tutaj być Puszcza Niepołomska, będąca miejscem gniazdowania puszczyka uralskiego, mucholówki białoszyjej oraz dzięcioła średniego. Powszechnie są one nazywane obszarami ptasimi. W miejscach występowania cennych i rzadkich, z punktu widzenia europejskiej przyrody

dudek zwyczajny (*Upupa epops*)

siedlisk, a także roślin i zwierząt (poza ptakami), przy czym płyty siedlisk lub liczebności populacji muszą być reprezentatywne, tworzone są **specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 (SOO)**, potocznie nazywane obszarami siedliskowymi. Taki typ ostoja Natura 2000 reprezentują obszary chroniące ciepłolubne murawy na Wyżynie Miechowskiej.

Obszary Natura 2000, omawiane w przewodniku, chronią kilka typów siedlisk, będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty Europejskiej. Są to **murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea*, zarośla jałowca pospolitego w murawach nawapiennych i wrzosowiskach oraz grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny *Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum***. Porastają one w północnej części Wyżyny Miechowskiej głównie zbocza garbów zbudowanych z wapieni marglistych oraz margli, wypiętrzających się tutaj do 400 m n.p.m. Pagóry te najprawdopodobniej są pochodzenia tektonicznego. Posiadają bowiem układ zgodny z kierunkiem przebiegu rowów tektonicznych. Przeważają tutaj gleby umiarkowanie ubogie, głównie rędziny i rędziny typowe powstające na skałach wapiennych wraz z glebami brunatnymi i płowymi. Wyżynny charakter krajobrazu urozmaicają głębokie doliny rzeczne. W pobliżu siedliskowych obszarów Natura 2000 przepływają ciek: Piotrówka, Zarogówka, Cicha, Kalinka oraz bierze początek rzeka Nidzica.

Najcenniejszym siedliskiem, występującym w obszarach Natura 2000 Wyżyny Miechowskiej są **murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea*** (kod 6210), uznawane za jedne z najbo-

gatszych florystycznie zbiorowisk w Polsce. Są to ciepłolubne murawy o charakterze stepowym, występujące w miejscach eksponowanych, suchych, o dużym nasłonecznieniu, na glebach bogatych w węglan wapnia. Roślinność występująca na nich przywędrowała na obszar dzisiejszej Polski z cieplejszych rejonów Europy, wykorzystując kilka szlaków migracji, w tym tzw. szlak podolski, którym z Podola i Besarabii przedostały się rośliny na Wyżynę Lubelską i Wyżynę Małopolską, w skład której wchodzi Wyżyna Miechowska. Rozprzestrzenianie się roślinności było wynikiem braku zwartych lasów i znacznego ocieplenia klimatu po ostatnim zlodowaceniu, około 10 tys. lat temu. Otwarte przestrzenie sprzyjały roznoszeniu ich nasion przez wiatr. Zachodzące kolejne zmiany klimatyczne doprowadziły do przetrwania ciepłolubnych siedlisk wyspowo, często w miejscach użytkowanych przez człowieka, który ekstensywnie gospodarując, poprzez wypalanie lasów, a także wypas i wykaszanie, tworzył odpowiednie dla nich warunki. Stosowana jeszcze stosunkowo niedawno „trójpólówka”, polegająca na dzieleniu gruntów na trzy części, z których jedna przemienne była ugorowana i wykorzystywana na pastwisko, także sprzyjała ich obecności w naszej florze. Obecnie tereny porastane przez roślinność ciepłolubną w szybkim tempie kurczą się wskutek zaniechania nieopłacalnych form gospodarowania w miejscach trudno dostępnych, na stokach, wychodniach skalnych, skarpach czy w wąwozach. Podstawowym zagrożeniem ich egzystencji jest zaniechanie gospodarki pasterskiej, głównie hodowli owiec powszechnie prowadzonej w granicach dawnego zaboru rosyjskiego jeszcze w XIX w. Wypasane na stromych stokach owce i kozy zapobiegały sukcesji roślinności krzewiastej i drzew, a także poprzez dobór zjadanych roślin, pozytywnie wpływały na bioróżnorodność muraw. Obecnie do podstawowych zabiegów ochronnych prowadzonych w tych niezwykle cennych siedliskach należy odkrzacanie, pozwalające na usunięcie drzew i krzewów, które jest zabiegiem poprzedzającym wprowadzenie kontrolowanego wypasu owiec rasy olkuskiej. Hodowla tej niezwykle plennej, rodzimej rasy, rodzącej od 3 do 6 jagniąt, na cie-

wypas owiec w Obszarze Natura 2000

płolubnych murawach wzbogaca zbiegi ochronne o element kulturowy. Owca olkuska została wprowadzona na teren północno-wschodniej Małopolski w okresie międzywojennym i była tutaj wypasana w małych gospodarstwach rodzinnych. W latach 80. XX w. jej byt, wskutek stopniowego porzucania gospodarki pasterskiej na wsiach został zagrożony i tylko dzięki intensywnym zabiegom naukowców udało się ją ocalić.

dzwonek syberyjski (*Campanula sibirica*)

Z murawami kserotermicznymi często sąsiadują **zarośla jałowca pospolitego w murawach nawapiennych i wrzosowiskach** (kod 5130), będące stadium stopniowego ich zarastania. Zbiorowisko to wymaga ochrony czynnej. Pozostawione samo sobie, szybko dąży do zwiększenia zwarcia krzewów, zwłaszcza tarniny, która tworząc czyżnie, skutecznie zagłusza ciepłolubną roślinność muraw. Kolejnym etapem sukcesji jest pojawienie się drzew i formowanie zwartych zadrzewień. W zaroślach jałowca może występować szereg cennych gatunków roślin związanych

podkolan zielonawy (*Platanthera chlorantha*)

z murawami, w tym np. storczyk purpurowy *Orchis purpurea* czy dziewięciśń popłocholistny *Carlina onopordifolia*. Tutaj również zalecanym zabiegiem ochronnym jest wypas, ewentualnie mechaniczne usuwanie wytypowanych krzewów, prowadzące do zahamowania procesu sukcesji i zatrzymania ocieniania muraw.

Trzecie z wymienianych siedlisk – subkontynentalny grąd *Tilio-Carpinetum* (kod 9170)

– to wielogatunkowy las liściasty. Grądy niegdyś dominowały na terenie Polski. W zależności od miejsca występowania ich skład gatunkowy może być różny, jednak jego nieodzownym elementem są dęby, graby i lipy oraz dominująca w podszyści leśzczyna. Większość terenów zajmowanych przez grądy, została wykarczowana i zamieniona w pola, pozostałe fragmenty często są zdegradowane lub przekształcone w skutek domieszek wprowadzanych przez człowieka, głównie w postaci nasadzeń sosny i świerka. Stąd nawet niewielkie płaty lasu, które zachowały cechy pierwotnych grądów są cenne i wymagają ochrony. Głównymi zagrożeniami dla grądów jest intensywna gospodarka leśna, wpływająca na upraszczanie struktury, obniżanie wieku drzewostanu, a także wpływająca na brak w lesie obumierającego i martwego drewna.

Na terenie Wyżyny Miechowskiej Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jest reprezentowana przez 21 obszarów, w tym 18 z nich chroni siedliska muraw kserotermicznych i ciepłolubnych zarośli.

Lp.	Nazwa obszaru Natura 2000	Kod	Murawy kserotermiczne	Zarośla jałowca pospolitego	Grąd środkowo- włoski
1	<u>Kalina Mała</u>	PLH120054			
2	<u>Komorów</u>	PLH120055			
3	<u>Poradów</u>	PLH120072			
4	<u>Uniejów Parcele</u>	PLH120075			
5	<u>Cybowsa Góra</u>	PLH120049			
6	<u>Kaczmarowe Doły</u>	PLH120062			
7	<u>Chodów-Falniów</u>	PLH120063			
8	<u>Giebułtów</u>	PLH120051			
9	<u>Pstroszyce</u>	PLH120073			
10	<u>Widnica</u>	PLH120076			
11	<u>Grzymałów</u>	PLH120053			
12	<u>Sławice Duchowne</u>	PLH120074			
13	Kalina-Lisowiec	PLH120007			
14	Opalunki	PLH120071			
15	Dąbie	PLH120064			
16	Sterczów-Ścianka	PLH120015			
17	Wały	PLH120017			
18	Biała Góra	PLH120061			
19	Kępie na Wyżynie Miechowskiej	PLH120070			
20	Dolina Górnej Mierzawy	PLH260017			
21	Kwiatówka	PLH120056			

Więcej informacji o tych obszarach znajdziesz na stronie internetowej:
www.krakow.rdos.gov.pl

Kalina Mała PLH120054

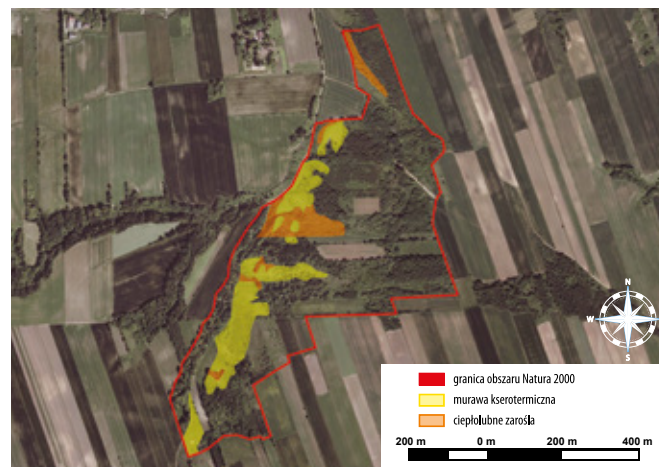
Powierzchnia obszaru: **25,60 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **303**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **12**

Granice obszaru obejmują strome zbocza pagórów o ekspozycji zachodniej i południowej, porośnięte lasem grądowym i ciepłolubnymi zaroślami, jednak najcenniejszymi siedliskami są tutaj murawy kserotermiczne. Wśród występujących tam roślin z pewnością uwagę przyciąga jeden z najokazalszych naszych storczyków – obuwik *Cypripedium calceolus*.

Swoją nazwę zawdzięcza kształtowi kwiatów przypominających niewielkie buciki. Ich intensywnie żółty kolor wraz z przyjemnym zapachem zwabiają pszczoły – samotnice, które wchodzi do wnętrza kwiatu, będącego swoistą pułapką. Jego kształt i ubarwienie powoduje, że owad przeciska się przez kwiat, oblepiając woskowatym pyłkiem, i zapylając roślinę pyłkiem innego osobnika, jeśli został przez niego wcześniej odwiedzony. Obuwik należy do roślin długowiecznych, podawane są rośliny mogące żyć ponad 100 lat. Tam, gdzie nieco wilgotniej, latem można odnaleźć inny gatunek storczyka – kruszczyka błotnego *Epipactis palustris*. On również posiada specyficznie zbudowany kwiat. Choć nie wytwarza nektaru, jego jasne kolory zwabiają owady, a kształt powoduje, że siadający trzmiel odgina części kielicha swoim ciężarem i zabiera pyłek przyklejony do własnej głowy. Storczyki należą do roślin o bardzo długim cyklu rozwoju. Ich istnienie uzależnione jest od mikoryzy z grzybami podstawczakami, bez których nasiona storczyków nie są w stanie wykiełkować. Rozwój rośliny w glebie może trwać aż 3-4 lata, po czym dopiero wypuszcza ona łodygę, która zakwitnie po kolejnych kilku sezonach wegetacyjnych. Pełny cykl od wykiełkowania po wydanie nasion może zająć od 6 do 15 lat.

Występujący na terenie obszaru Natura 2000 Kalina Mała, powojnik prosty *Clematis recta* charakterystyczny jest dla ciepłolubnych zbiorowisk okrajkowych. Strefa ekotonu, czyli granicy pomiędzy lasem a terenem otwartym, to częste miejsce występowania różnych gatunków pnączy, znajdujących tutaj odpowiednią ilość światła słonecznego, a zarazem tworzących zwartą warstwę, chroniącą wewnątrz lasu przed gwałtownymi podmuchami wiatru. Trudna do przebycia, a więc zarazem bezpieczna, stanowi miejsce gniazdowania szeregu gatunku ptaków, a także schronienie ssaków polnych.

Niezwykle rzadkim, krytycznie zagrożonym gatunkiem spotykanym na murawach kserotermicznych Miechowszczyzny jest przytulia stepowa *Galium valdepiilosum*. Należy ona do roślin, które w trzecie rzędzie zasiedliły olbrzymie bezleśne obszary polodowcowe ze stepowych obszarów dzisiejszego Podola. Ich przetrwanie w okresie stopniowego wzrostu dominacji lasów na naszych terenach było możliwe dzięki działalności człowieka, wylesiającego przydatne dla niego obszary pod pastwiska, łąki czy pola, co miało miejsce już w neolicie. Obecność roślinności stepowej po dziś dzień wymaga aktywnego zaangażowania ludzi, bowiem bez niej jej stanowiska zanikają w skutek sukcesji drzew i roślinności krzewiastej.

obuwik pospolity (*Cypripedium calceolus* L.)

Pojawianie się kęp krzewów w miejscach silnie nasłonecznionych i częściowo otwartych sprzyja ptakom związanym z krajobrazem rolniczym. W obszarze Natura 2000 Kalina Mała spotkamy dwa gatunki gniazdujących w Polsce dzierzby: gąsior-ka oraz srokosza. Gąsior-ka jest najpospolitszą dzierzbą w Polsce. Występuje na terenach o zróżnicowanym krajobrazie. Niska roślinność łąk, pól, trawników stanowi areal polowań na owady, a pojedyncze krzewy, często kolczaste, zapewniają bezpieczne miejsce do gniazdowania. W terytorium ważną rolę odgrywają płoty, słupki, duże gałęzie, uschłe gałęzie z których samiec obserwuje okolicę, a także oba ptaki czatują na zdobycz. Srokosz jest nieco większy od gąsior-ki, częściej również poluje na małe ssaki (norniki) i ptaki. Preferuje podobny, zróżnicowany krajobraz rolniczy, jednak konieczne są tutaj wyższe elementy w postaci drzew, linii elektrycznych, słupów wysokiego napięcia.

Wędrując ścieżkami, pośród muraw kserotermicznych z gałęzi krzewu możemy usłyszeć ostre „trrrrrrrczczcz”, przy czym nawet dobrze przyglądając się, trudno nam będzie dostrzec ptaka wydającego ten głos. To jarzębatka, najrzadsza i największa wśród pokrzewek, które gniazdują w Polsce. Często gąsior-ki i jarzębatki sąsiadują ze sobą wykorzystując nawet tę samą kępę krzaków do odbicia lęgu. Jarzębatki nie lubią niepokojenia w swoich terytoriach, często płoszone mogą porzucić gniazdo i przenieść się w miejsce, w którym człowiek pojawia się rzadziej.

W ciepłolubnych lasach grądowych spotykana jest muchołówka żałobna. Ten dziuplak zamieszkuje korony drzew, sprawnie polując na przelatujące owady. Mucholówki wykorzystują dziuple po dzięciole dużym lub naturalne w pniach drzew, chętnie zajmują również skrzynki lęgowe. W swoim terytorium posiadają ulubione, najczęściej uschłe gałęzie, na których można zauważyć wypatrujące ofiar muchołówki.

mucholówka żałobna (*Ficedula hypoleuca*)

Samo dno lasu zamieszkuje jeden z przedstawicieli chrząszczy, biegacz złocistozielony *Carabus auronites*. Podobnie jak inne biegacze należy do sprawnych drapieżników, przeszukujących ściółkę w poszukiwaniu gąsienic motyli, dżdżownic czy ślimaków. Jest aktywny nocą, dzień spędzając w ukryciu pod pniami drzew, kamieniami.

Komorów PLH120055

Powierzchnia obszaru: **4,91 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **162**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **3**

W granicach Obszaru Natura 2000 Komorów położony jest fragment zbocza o dużym nachyleniu o ekspozycji południowo-zachodniej, poprzecinanego licznymi płytkimi wąwozami. Występuje tutaj rzadki ciepłolubny zespół omanu wąskolistnego *Inuletum ensifoliae*. Ma on charakter „kwietnego stepu”. Step-ty są formacją roślinną charakterystyczną dla Azji Środkowej i Europy południowo-wschodniej. W naszych szerokościach geograficznych roślinność z nimi związana występuje na murawach kserotermicznych, posiadających podobne warunki mikroklimatyczne. Suche lata i wyjątkowo niskie temperatury zimą powodują, że rośliny stepów, w tym oman wąskolistny, mają stosunkowo krótki okres wegetacji i zakwitają wiosną praktycznie w jednym momencie, co wpływa na wybitne walory krajobrazowe muraw. Ekspozowane, nagrzewające się stanowiska pośród muraw zajmuje ortanta żółta *Orthanthus lutea*. Ta wysoka roślina o niewielkich żółtych kwiatkach jest półpaszytem, zdolnym do samodzielnej fotosyntezy, jednak pobierającym wodę i sole mineralne z systemu korzeniowego żywiciela za pomocą przyssawek. Jej żywicielami są inne rośliny łąkowe, często trawy rosnące po sąsiedzku.

Jeżeli wśród roślinności murawy występują przedstawiciele ślazowatych np. ślaz zaniedbany *Malva neglecta*, mamy szansę latem na spotkanie z niewielkim motylem – warcabnikiem ślazowcem *Carcharodus alceae*. Jego gąsienice żerują na ślazowatych, a dorosłe owady, o niezbyt rzucającym się w oczy, brązowym ubarwieniu zauważyć możemy między innymi na kwiatkach astrowatych *Astreaeae*, w tym na ściśle chronionym

astrze gawędka *Aster amellus*, związanym z murawami ksero-termicznymi. Gatunek ten, dawniej często przesadzany także do ogródków, nazywany był iskiem z powodu rzekomego świecenia w nocy kwiatów niczym iskerek.

Nad nasłonecznionymi stokami od maja do końca sierpnia latają niewielkie motyle – modraszki malczyki *Cupido minimus*. Wszystkie modraszki posiadają niezwykle skomplikowaną biologię rozrodu, w której ważną rolę odgrywają mrówki. Pewien okres rozwoju ich larw odbywa się w mrowisku, do którego są przetransportowane z roślin żywicielskich przez robotnice. Oszukiwane specjalną mieszanką zapachową mrówki troskliwie się nimi opiekują, karmią i gąsienica przebywa w mrowisku aż do momentu, gdy zbliża się przepoczwarczenie.

Przez motyle różnych gatunków chętnie odwiedzane są

dzwonek syberyjski (*Campanula sibirica*)

kwiaty driakwi wonnej *Scabiosa canescens*. W Polsce występuje kilka gatunków driakwi, które jako zioła były cenione już w starożytności. Wchodziły one w skład leczniczej mieszanki nazywanej teriakiem, będącej antidotum na wszelkie choroby i trucizny, także pokąsania przez jadowite zwierzęta. Jej autorstwo przypisuje się Andromachowi, nadwornemu lekarzowi cesarza Nerona. Skuteczność

mieszanki była wątpliwa. Wchodzące w jej skład kilkadziesiąt ziół i składników mineralnych mogło przynosić doraźną pomoc jedynie w przypadku prostszych dolegliwości.

Dziewanna Chaixa austriacka *Verbascum chaixii* ssp. *austriacum* wraz z pokrewnymi gatunkami także była rośliną wykorzystywaną dawniej w medycynie ludowej, głównie w przypadkach chorób dróg oddechowych.

Miała jednak posiadać także moc magiczną jako ziele, z którego dym odpędza złe moce, w tym mieszkające na wsiach czarownice. Palono dziewanny w noc św. Jana, a także okadzano nimi izby i obory, pragnąc uchronić domowników i zwierzęta przed czarami.

Na ścieżce pośród muraw ksero-termicznych dostrzeżemy czasem gwałtowny ruch. Prawdopodobnie właśnie schroniła się w trawach jaszczurka zwinka *Lacerta agilis*, która jest najczęściej występującym gadem w Polsce. Szczególnie pięknie w maju wyglądają jej samce, przybierając intensywnie zieloną barwę ciała. Toczą wówczas walki godowe o względy samic

oman wąskolistny (*Inula ensifolia* L.)

dziewanna Chaixa austriacka (*Verbascum chaixii* ssp. *austriacum*)

i można je obserwować, jak siłują się szczepione ze sobą. Zwinki posiadają ciekawy mechanizm obronny. W sytuacji zagrożenia odrzucają ogon, który ma być przynętą dla drapieżnika. Po jakimś czasie odrasta on do dawnych rozmiarów.

Poradów PLH120072

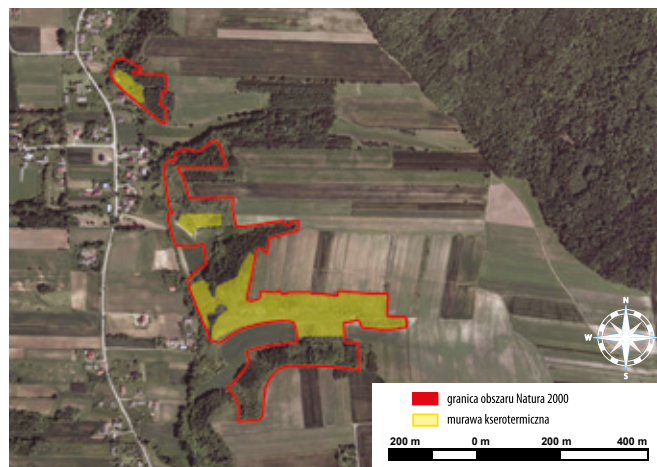
Powierzchnia obszaru: **11,3 ha**
 Liczba gatunków roślin naczyniowych: **180**
 Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **8**

Obszar Natura 2000 Poradów chroni fragmenty muraw kserotermicznych wykształcone na stromych stokach wzgórz, opadających do doliny potoku Zarogówka. Stoki poprzecinane są głębokimi wąwozami erozyjnymi. Występujące tutaj wapienne podłoże dobrze nagrzewa się, tworząc odpowiednie warunki dla roślinności ciepłolubnej. Jednym z gatunków spotykanych na tym obszarze Natura 2000 jest szalwia okrągowa *Salvia verticillata*. Jest ona cenioną rośliną miododajną. Pszczelarze podają, że z 1 ha nią porośniętego można pozyskać ponad 300 kg miodu szalwiowego, posiadającego specyficzne właściwości lecznicze. Jest zalecany, podobnie jak medykamenty tworzone z samej rośliny, przy infekcjach gardła i jamy ustnej.

W miejscach, gdzie latem pojawiają się kępy szalwii, wiosną dostrzeżemy żłocistożółte kwiaty miłka wiosennego *Adonis vernalis*. Miłek, zwany wówczas gorzekwiatem, już

dziwiesił bezłodygowy (*Carlina acaulis*)

w średniowieczu chętnie przesadzany był do ogrodów przyklasztornych wraz z innymi roślinami związanymi z kultem Maryi. Przesadzanie, a także pozyskiwanie roślin jako surowca zielarskiego wykorzystywanego przy leczeniu niewydolności układu krążenia, spowodowało zanik rośliny w całej Europie.

Również na żółto kwitną łąny lnu żłocistego *Linum flavum*. Późnym latem lekkie nasiona lnu porywane są przez wiatr i przenoszone niejednokrotnie na duże odległości, korzystają także z transportu na sierści zwierząt dzikich i domowych, pojawiających się na murawach. To jedna z form dyspersji nasion, umożliwiająca nieruchomym roślinom rozprzestrzenianie się na stosunkowo duże odległości. Len żłocisty jest blisko spokrewniony z lnem zwyczajnym, od tysięcy lat towarzysząc człowiekowi w uprawach. Wykonywane z lnu płótno stanowiło kiedyś środek płatniczy i było podstawowym materiałem służącym do szycia odzieży.

Na charakterystycznych dla muraw kserotermicznych glebach z dużą ilością węgla wapnia rośnie trawa – kłosownica pierzasta *Brachypodium pinnatum*. Jest ona gatunkiem żywicielskim dla gąsienic karłatka akteona *Thymelicus*

ostrożeń pannoński (*Cirsium pannonicum*)

acteon. Dorosłe karłatki akteony odwiedzają w poszukiwaniu pożywienia goździki kartuzki *Dianthus carthusianorum*, chabry driakiewniki *Centaurea scabiosa* czy driakwie żółte *Scabiosa ochroleuca*. Na tym przykładzie dobrze widać, że

czerwończyk nieparek (*Lycaena dispar*)

ochrona muraw kserotermicznych i ich roślinności, to także ochrona całego mikrokosmosu z nimi związanego, w tym wielu motyli i chrząszczy, poszukujących w różnych fazach życia odmiennych gatunków ciepłolubnych roślin.

Z różnorodności roślin miododajnych na murawach kserotermicznych korzystają storczyki, w tym storczyk kukawka *Orchis militaris*. Kolor jego kwiatu sugeruje owadom, że jest zasobny w nektar, podczas gdy roślina nie wytwarza go. Jednak mimo to, w chwili poszukiwania słodkiej wydzieliny zostają one oblepione pyłkiem, który skutecznie transportują na kolejne storczyki.

Biegacz zwężony *Carabus convexus* jest najmniejszym z przedstawicieli rodzaju *Carabus*. Biegacze spełniają niezwykle ważną rolę bioindykatorów w środowisku. Ze względu na przywiązanie do miejsc występowania i dużą wrażliwość na zmiany środowiskowe, w tym fragmentację siedlisk, ich skład gatunkowy pozwala ocenić wartość danego terenu, a także zauważyć niekorzystne zmiany, mogące wpływać negatywnie także na inne organizmy.

modraszek malczyk (*Cupido minimus*)

Uniejów Parcele PLH120075

Powierzchnia obszaru: 3,7 ha

Liczba gatunków roślin naczyniowych: 203

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: 8

Obszar Natura 2000 obejmuje zbocza wzniesień o ekspozycji zachodniej i północno-zachodniej, a także skarpy wąwozu wraz z nieczynnym kamieniołomem i rumowiskiem skalnym. Na stromych stokach wykształciły się murawy kserotermiczne, będące siedliskiem nie tylko rzadkich gatunków roślin, ale również i zwierząt, a w szczególności bezkręgowców. Występowanie niektórych z nich jest uzależnione od rodzaju podłoża. Przykładem gatunku ściśle związanego z glebami wapiennymi jest biegacz Ulricha *Carabus ulrichii*. Biegacze posiadają specyficznie sposób trawienia ofiar. Po złapaniu zostają one oblane kwasami nadtrawiającymi ich ciało, które potem w kawałkach są połykane przez drapieżnika. Drapieżne chrząszcze spełniają istotną rolę w środowisku, ograniczając liczebność niektórych grup bez-

biegacz Ulricha (*Carabus ulrichii*)

kręgowców, w tym gąsienic owadów i ślimaków.

Gąsienice, choć wydają się całkiem bezbronne, wykształciły szereg przystosowań, chroniących je przed drapieżnymi chrząszczami. Bywają one bardzo specyficzne. Gąsienice modraszka argusa *Plebeius argus*, spotykane nad ciepłolubnymi murawami, wytwarzają zapach, przywabiający mrówki. W zamian za słodką ciecz, która wypływa z ich segmentów odłokowych, mrówki dzielnie bronią w ciągu dnia swoje podopieczne przed zakusami ewentualnych napastników. Nocą gąsienice wracają do żerowania na łądach i liściach roślin z rodziny bobowatych *Fabaceae*.

Podobnie z opieki mrówek korzysta gąsienica modraszka dafnid *Polyommatus daphnis*. Nie tylko jest chroniona przez mrówki, ale także już jako poczwarka zostaje przez nie przy-

gółka długoostrogowa (*Gymnadenia conopsea*)

kryta grudkami ziemi lub piasku i w ten sposób zamaskowana. Dorosłe motyle spotykane są w lipcu i sierpniu, kiedy to poszukują pokarmu między innymi na kwiatkach chabra driakiewnika oraz omanu wąskolistnego.

Z nocnymi motylami o długich trąbkach, między innymi z rodziny zawisakowatych *Sphingidae*, związany jest jeden ze storczyków spotykany na murawach – gółka długoostrogowa

Gymnadenia conopsea. Jej kwiat posiada charakterystyczną warzkę z zagiętą ostrogą, w której znajduje się nektar, do którego zwabia ćmy. W trakcie pożywiania się oblepiają się one pyłkiem, by następnie przenieść go na inne kwiaty storczyka.

chaber driakiewnik (*Centaurea scabiosa* L.)

Z kolei łąkowo rosnący zawilec wielkokwiatowy *Anemone sylvestris* zapylany jest głównie przez błonkówki. Jego kwiaty skierowane w stronę słońca, wieczorem zamykają się. Jest to roślina pyłkodajna, a więc atrakcyjna dla pszczoł, potrzebujących pyłku roślinnego do karmienia larw, produkcji wosku, a także wywarzania mleczka pszczelego. Pyłek może być także spożywany przez człowieka, wykazując wybitne działania prozdrowotne.

ryjówka malutka (*Sorex minutus*)

Na obszarze Natura 2000 Uniejów Parcele żyje najmniej-szy polski ssak – ryjówka malutka *Sorex minutus*. Posiada ona niezwykle intensywną przemianę materii i niską odporność na głód. W ciągu doby zjada więcej, niż wynosi jej masa ciała, a jej śmierć następuje już po jednodniowym braku pokarmu.

Cybowsa Góra PLH120049

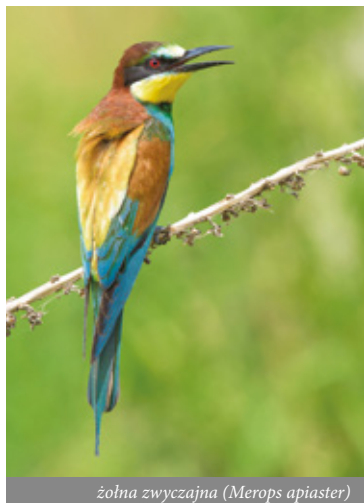

Powierzchnia obszaru: **18,15 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **308**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **14**

Obszar Natura 2000 Cybowsa Góra położony jest pomiędzy intensywnie użytkowanymi rolniczo terenami. Obejmuje dobrze nasłonecznione zbocza o ekspozycji południowej i zachodniej, porośnięte murawami kserotermicznymi, które dawniej wykorzystywane były jako pastwiska. Ciepłolubne łąki i murawy, kwitnące latem na Cybowej Górze przyciągają niezliczone rzesze owadów, poszukujących pyłku i nektaru. One z kolei stanowią źródło pokarmu dla wielu gatunków ptaków. Wyspecjalizowanym łowcą żądłówek jest żółna *Merops apiaster* w ostatnich latach coraz liczniejsza w naszym kraju. Ten niezwykle barwy ptak żyje pojedynczo lub w koloniach, kopiąc nory w skarpach. Poluje, najczęściej czatując na większą zdobycz na zeschłej gałęzi lub drucie. Po złapaniu osy albo trzmiela sprawnie odcina jego odwłok z żądłem, unikając nieprzyjemnego pożądlenia.

żółna zwyczajna (*Merops apiaster*)

Dudek *Upupa epops* może ustępuje żółnie nieco barwami, ale posiadanie niezwykle efektownego czubka sprawia, że rozpoznaje go właściwie każdy. To gatunek związany z pastwiskami, poszukujący pożywienia na ziemi pośród niskiej roślinności. Jego długi, nieco sierpowaty

dziób umożliwia mu łapanie owadów i ich larw, również w glebie. Często jego ofiarami padają turkucie podjadki. Dudki legną się zazwyczaj w nisko położonych dziuplach, czasem także w sterach kamieni, a nawet szczelinach budynków.

Owadożerną dietę posiada także ryjówka aksamitna *Sorex araneus*. Jej wyjątkowa przemiana materii zmusza ją do żarłoczości, a więc zjada także ślimaki, dżdżownice i pająki, a nawet ptasie pisklęta. Ryjówki są ssakami terytorialnymi. Każda z nich agresywnie broni otoczenia własnej nory przed innymi ryjówkami, niezależnie od płci. Najczęściej jest to nora krecia, same bowiem nie trudzą się kopaniem. Wszystkie polskie ryjówki są niewielkie, ryjówka aksamitna waży od 5 do 12 g.

Skraje muraw kserotermicznych, zarastające roślinnością krzewiastą stanowią siedlisko pokrzewek. Cierniówka *Curruca communis* nie jest zbyt wybredna w wyborze miejsca gniazdowania. Może to być krzak, zarośla jeżyny, ziołorośla lub wyższe trawy. Samce śpiewają w eksponowanych miejscach, często w trakcie śpiewu wznoszą się w górę, by po chwili wolnym lotem opaść na sąsiedni krzak. To jedyna szansa, by lepiej im się przyjrzeć, na co dzień bowiem prowadzą skryty tryb życia.

Usytuowanie obszaru Natura 2000 Cybowsa Góra pośród terenów uprawnych sprawia, że odnajdziemy tutaj także rzadkie chwasty związane z glebami wapiennymi. Włóczydło polne

cierniówka (*Curruca communis*)

Caucalis platycarpus należy do roślin krytycznie zagrożonych w Polsce. Podobnie jak w przypadku innych chwastów zbóż, masowe stosowanie herbicydów, prowadzi do ich szybkiego zanikania. Chwasty zbóż to najczęściej archeofity, które przybyły na nasze ziemie najdawniej wraz z ziarnami wymienianymi w czasie handlu. Włóczydło polne pojawiło się najprawdopodobniej we wczesnym średniowieczu.

Do chwastów zaliczany jest także wilczybieprz roczny *Thymelaea passerina*, spotykany na polach zbóż i przy drogach. Również ten gatunek należy do roślin krytycznie zagrożonych. Specyficzne, ciepłolubne chwasty upraw na glebach zasobnych w węglan wapnia wymierają nie tylko wskutek chemizacji rolnictwa, ale także porzucania uprawy pól o dużym nachyleniu stoków. Te dobrze nagrzewające się tereny są trudne do uprawy za pomocą sprzętu zmechanizowanego, a więc ich użytkowanie jest trudne i stało się nieopłacalne. Porzucone pola mogą przekształcać się stopniowo w murawy kserotermiczne, jednak nie będą już odpowiednim siedliskiem dla roślin segetalnych.

Pośród pól, na odłogach i ugorach, ale także pastwiskach i murawach kserotermicznych pojawia się bardzo rzadka w Polsce zaraza goryczelowa *Orobancha picridis*. Podobnie jak inne zarazy jest ona pasożytem. Jej rośliną żywicielską jest goryczel jastrzębiowaty, z korzeni którego czerpie wodę i sole mineralne. Jej liczebność w poszczególnych latach może być bardzo zmienna. W niektórych sezonach rośliny mogą nie pojawić się wcale, w innych liczebność kwitnących pędów jest bardzo duża. Jest to uzależnione m. in. od liczebności rośliny żywicielskiej.

W odróżnieniu od traw – kwiaty żeńskie turzyc mają postać

zaraza goryczelowa *Orobancha picridis*

pęcherzyków i najczęściej są zebrane w kłosy. Drugą charakterystyczną cechą są trójkątne w przekroju łodygi. Najczęściej występują w miejscach podmokłych i wilgotnych, ale nie wszystkie. Kępy turzycy niskiej *Carex humilis* odnajdziemy na murawach kserotermicznych. Tworzą one charakterystyczne kręgi. Turzycę, podobnie jak trawy, są wiatropylne i posiadają silnie zredukowane kwiaty w formie kłosek.

U turzycy niskiej kwiaty męskie mają postać srebrzystożółtawych pęczków, wyraźnie górujących nad niewielką rośliną.

Kaczmarowe Doły PLH120062

Powierzchnia obszaru: **12,62 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **197**

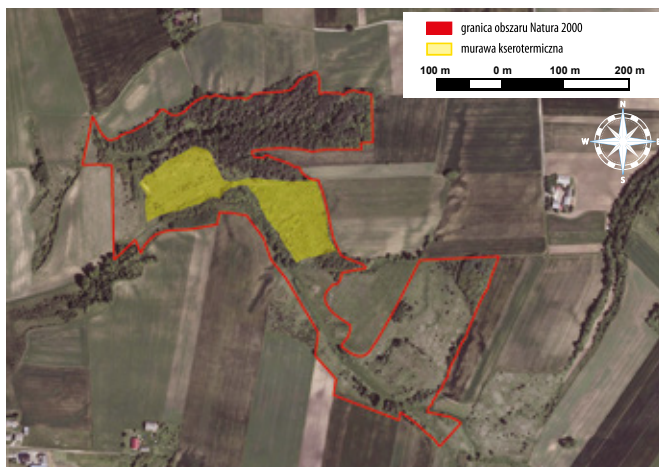
Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **11**

Granice obszaru obejmują fragmenty wierzchowiny oraz wąwóz z okresowym strumieniem wraz z przyległymi do niego zboczami o wystawie południowej i południowo-zachodniej. W ostoi naturalnej znajdują się różnej głębokości wyrobiska po eksploatacji wapienia. Obszar pokrywają kośne łąki, nieużytki oraz spontanicznie powstające zadrzewienia i zakrzewienia.

Rośliny charakterystyczne dla muraw kserotermicznych to także ciepłolubne trawy, wśród nich kostrzewa bruzdkowana *Festuca rupicola*, spotykana na skałach wapiennych i przydrożach. Masowe pojawianie się traw w obrębie muraw, zwłaszcza gatunków dla nich nietypowych, ekspansywnych, jak rajgras wyniosły, może świadczyć o zmianach zachodzących w glebie. Ubogie gleby nawapienne mogą być użyźniane poprzez spływ wód opadowych z pól, co z kolei otwiera pole

milek wiosenny (*Adonis vernalis*)

do ekspansji dla nowych roślin, najczęściej negatywnie wpływających na stan murawy.

Kosatka kielichowa *Tofieldia calyculata* jest rośliną rosnącą głównie w Karpatach, jednak jej pojedyncze stanowiska spotykane są także na wyżynach, w miejscach przypominających nieco górskie krajobrazy. Jest rośliną określaną mianem kalcyfita, a więc preferuje gleby zasobne w węglan wapnia, między innymi rędziny. Nazwa tych gleb pochodzi od staropolskiego słowa „rzędzić”, czyli gwarzyć – bowiem w czasie orki pług oracza „gwarzył” z licznymi odłamkami skał, znajdującymi się w ziemi.

W miejscach najmniej zasobnych w glebę, na skałach w obszarze Natura 2000 Kaczmarowe Doły, spotkamy macierzankę Marschalla *Thymus marschallianus*. Kwitnące na różowo kobierce tej niskiej rośliny dostrzeżemy już z daleka.

zaraza macierzankowa (*Orobanchе alba*)

Macierzanka ta jest blisko spokrewniona z uprawianą macierzanką tymianek, będącą często wykorzystywanym w kuchni ziołem, posiadającym także silne właściwości bakterio i grzybobójcze. Dawniej pszczelarze przed osadzeniem nowego roju w ulu nacierali go gałązkami macierzanki, co miało uspokajać pszczoły i zapewne również wpływało na stan sanitarny ula.

Z macierzanką związana jest ściśle zaraza macierzankowa *Orobanchе alba* będącą pasożytem. Zarazy posiadają mocno zredukowane liście w postaci łusek. W ich łodygach nie dostrzeżemy także zielonego barwnika, nie przeprowadzają one bowiem procesu fotosyntezy. Powstające w jego wyniku składniki potrzebne do życia czerpią z korzeni żywiciela.

Bogata entomofauna obszaru reprezentowana jest przez gatunki częściej występujące, których dobrym przykładem jest karłatek klinek *Hesperia comma*. Karłatki posiadają bardzo długą ssawkę, którą mogą dostać się do nektaru specyficznie zbudowanych kwiatów o wąskich i długich kielichach. Mogą nimi być kwiaty storczyków, u niektórych gatunków warzki wykształcają długie ostrogi, w których skupia się nektar. Zobaczymy je np. u storczyka gółki długoostrogowej *Gymnadenia conopsea*, ale także ostróżki polnej *Delphinium consolida* czy orlika pospolitego *Aquilegia vulgaris*.

orlik pospolity (*Aquilegia vulgaris*)

Na ciepłolubnych łąkach oprócz owadów żyją także płazy. Ropucha szara *Bufo bufo* prowadzi nocny tryb życia, polując na bezkręgowce, w tym wiele owadów uznawanych przez człowieka za szkodniki. Jako jeden z pierwszych płazów, budzi się na wiosnę. Jego gody mogą odbywać się już w marcu. W trakcie wiosennej wędrówki do godowisk, którymi są niewielkie zbiorniki wodne, wiele osobników ginie na drogach pod kołami samochodów.

Traszkі, choć kojarzą się nam ze środowiskiem wodnym, większość życia spędzają w środowisku lądowym. Traszka zwyczajna *Lissotriton vulgaris* w dzień ukrywa się w wilgotnych, ciemnych miejscach, nocą poszukuje dżdżownic, pajaków i larw owadów, które zjada. Rozmnaża się w ciekach wodnych o wolnym nurcie, gdzie składa jaja i gdzie żerują jej kijanki. Młode traszki już po przeobrażeniu opuszczają środowisko wodne, najczęściej w lipcu i sierpniu.

Chodów-Falniów PLH120063

Powierzchnia obszaru: 7,27 ha

Liczba gatunków roślin naczyniowych: 147

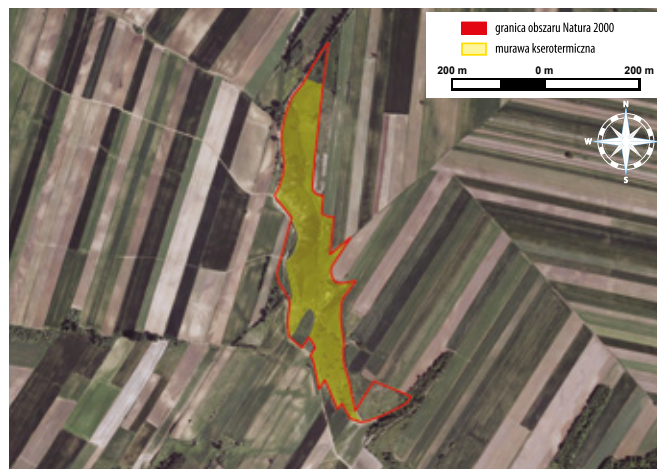
Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: 7

Obszar chroni rozcięte trzema wąwozami strome zbocze o ekspozycji południowo-zachodniej porośnięte murawami kserotermicznymi. Są one tutaj niezwykle cenne z powodu doskonałego stanu zachowania.

Na nasłonecznionych zboczach wykształciły się murawy kserotermiczne w postaci ciepłolubnego zespołu omanu wąskolistnego. Spotkamy tu ostrożenia pannońskiego *Cirsium pannonicum*, a także zawleczonego niedawno gościa z cieplejszych rejonów Europy – sparcetę siewną *Onobrychis viciifolia*. Ostrożeń pannoński jest dobrym przykładem rośliny stepowej o bardzo krótkim, kilkutygodniowym cyklu rozwoju. Umożliwia to w pierwotnych warunkach jego występowania przejście wszystkich etapów rozwoju i wydanie nasion przed nadejściem letnich susz.

centuria pospolita (*Centaureum erythraea*)

Sparceta siewna to roślina pastewna, uprawiana jako pasza dla bydła, także wysiewana na ścierniskach. W wielu miejscach zdziczała i bywa spotykana na murawach kserotermicznych. Określana jest mianem kenofita, ponieważ zadomowiła się stosunkowo niedawno (za datę początkową napływu kenofitów uznaje się odkrycie Ameryki).

Kolejnym wartym uwagi gatunkiem jest geofit – leniec pospolity *Thesium linophyllon*. Mianem geofita określa się rośliny, które spędzają niekorzystny dla nich okres zimowy w postaci organów podziemnych: kłączy, bulw lub cebuli. Leniec pospolity jest rośliną charakterystyczną dla muraw kserotermicznych o charakterze kontynentalnym.

Obecna na obszarze ropucha zielona posiada doskonałe, maskujące ubarwienie skóry, przypominające mundur wojskowy, zapewniające jej ochronę wśród roślinności łąkowej. Dobrze czuje się na murawach kserotermicznych, preferując miejsca ciepłe i nasłonecznione. Posiada wyjątkową tolerancję na wysoką temperaturę potrafi przeżyć nawet 50% utratę wody z organizmu. Umożliwia jej to wędrowanie na duże odległości, nawet po terenach otwartych, silnie nagranych. Murawa kserotermiczna to także miejsce występowania

modraszek srebroplamek (*Plebejus argyrognomon*)

gryziel stepowy (*Atypus muralis*)

interesujących gatunków motyli. Jednym z nich jest modraszek srebrzoplamek *Plebejus argyrognomon*. Rośliną żywicielską motyla, odwiedzającego kwiaty chabra driakiewnika *Centaurea scabiosa* jest targanek szerokolistny *Astragalus glycyphyllos*. Posiada on ludową nazwę – wilczy groch. Przymiotnik „wilczy” stosowany był dawniej dla roślin trujących, jednak targanek ma właściwości lecznicze i bywa wykorzystywany jako surowiec lekarski.

Modraszek korydon *Polyommatus coridon*, podobnie jak inne modraszki korzysta z opieki mrówek jako gąsienica i poczwarka. Często są to gatunki ciepłolubne m. in. murawka darniowiec *Tetramorium caespitum*. W zamian za słodką wydzielinę, chronią one motyla we wczesnych etapach życia przed drapieżnymi owadami, podobnie jak czynią to z koloniami mszyc. Czasem nawet przenoszą poczwarkę bliżej mrowiska,

aster gawędka (*Aster amellus*)

by mieć stały dostęp do słodkiego przysmaku.

Na murawach kserotermicznych w Polsce występuje rzadki gatunek pająka – gryziel stepowy *Atypus muralis*, przypominający nieco wyglądem i zachowaniem ptaszniki, ale jest dużo od nich mniejszy. Gryziele polują z pokrytych oprzędem poziomym norek, wykorzystując do zabijania ofiar szczękoczułki jadowe. Zjadają ślimaki, wije i inne bezkręgowce.

Giebułtów PLH120051

Powierzchnia obszaru: **6,38 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **235**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **17**

Obszar Natura 2000 obejmuje ochroną strome zbocza o ekspozycji południowej i zachodniej, usytuowane w otoczeniu terenów rolniczych. Porośnięty jest murawami kserotermicznymi, a także zaroślami jałowca pospolitego na murawach nawapiennych i fragmentami ciepłolubnych grądów.

Murawy nawapienne na wyżynach to także siedliska gatunków górskich, posiadających tutaj reliktowe stanowiska. Jedną z nich jest jaskier skalny *Ranunculus oreophilus*. W górach najczęściej spotykamy go na wysokogórskich wapiennych murawach naskalnych, na halach, w żlebach i piargach. Na Wyżynie Miechowskiej rośnie głównie na wychodniach skalnych, stokach z rumoszem wapiennym. Rośliny górskie pojawiły się na obszarach wyżynnych Polski wskutek wahań klimatu, zachodzących pod koniec epoki lodowej, w okresie subborealnym. Oziębienie klimatu spowodowało wkraczanie roślin lepiej przystosowanych do takich warunków, które podczas nastę-

starzec Jakubek (*Jacobaea vulgaris* Gaertn.)

pującego stopniowego ocieplenia zachowały się jedynie na nielicznych stanowiskach.

Płytke gleby muraw często pokryte są kobiercami posłonka rozesłanego *Helianthemum nummularium* ssp. *obscurum*, również związanego z florą górską. W dawnej medycynie ludowej ziele posłonka było nazywane lekiem na rozpacz, miało dodawać odwagi i rozpraszać złe myśli. Jego łacińska nazwa *Helianthemum* to połączenie dwóch greckich słów: helis czyli słońce oraz anthemon, czyli kwiat, co zapewne jest związane z żółtym kolorem jego kwiatów, otwierających się w kierunku słońca.

Nad kobiercami posłonka rozesłanego i macierzanek w słoneczne dni unoszą się motyle modraszki ariony *Maculinea arion*. Podobnie jak i inne modraszki, są one mocno związane z mrówkami, ten gatunek szczególnie z wścieklicą *Sabuleta Myrmica sabuleti*. W okresie pierwszych trzech wylinek gąsienice ariona żerują na macierzankach. W czwartym stadium rozwoju zwabiają zapachem robotnice mrówek i zostają przeniesione do mrowiska, gdzie przybierając zapach swoich gospodarzy,

zaskroniec zwyczajny (*Natrix natrix*)

prowadzą drapieżny tryb życia, zjadając mrówcze jaja i poczwarki. Niejako na osłodę mrówki mogą zlizywać z ciała larwy słodką wydzielinę.

Ochrona, jaką gąsienicom zapewnia mrowisko, nie jest bezpodstawna, bowiem pośród roślinności czyha na nie wiele niebezpieczeństw. Jednym z nich są drapieżne chrząszcze, między innymi pospolicie występujący biegacz gładki *Carabus glabratus*. U biegaczy nie tylko osobniki dorosłe, ale także larwy są niezwykle drapieżne. Przypominające wyglądem wiję, o wielu odnóżach niezwykle sprawnie polują na gąsienice i dżdżownice. Biegacze stanowią bardzo pożyteczną grupę owadów, ograniczającą liczebność wielu uciążliwych dla człowieka bezkręgowców.

Zaskroniec zwyczajny *Natrix natrix* zazwyczaj występuje w pobliżu zbiorników wodnych, gdzie żyją płazy stanowiące podstawę jego diety. Jednak zdarza się, że występuje także w miejscach od nich oddalonych, cienistych lasach, zaroślach, tam gdzie bytują np. żaby brunatne lub ropuchy szare i zielone. Poluje na nie w dzień, przeszukując roślinność i w momencie dostrzeżenia ruchu chwyta ostrymi zębami. Ofiary zostają połknięte w całości dzięki ruchomym kośćmi szczęki i żuchwy. Nie jest wężem jadowitym, jednak w obrobie może boleśnie kąsać.

W ciepłolubnych, świetlistych grądach rośnie buławnik wielkokwiatowy *Cephalanthera damasonium*, niezbyt często spotykany w Polsce storczyk. Jest rośliną samopylną, jego kwiaty rzadko są w pełni otwarte. To przystosowanie pozwala mu przetrwać w niekorzystnych warunkach, a także zasiedlać nowe siedliska, nawet całkowicie pozbawione owadów mogących przetransportować pyłek.

U dwulistnika muszgo *Ophrys insectifera* zapylenie całkowicie uzależnione jest od wizyt błonkówek. Pragnąc je zwabić, roślina posunęła się do swoistego oszustwa, gdyż kwiaty tego storczyka przypominają kształtem i kolorami samice niestylaka wąsala *Argogorytes mystaceus* oraz *Argogorytes fargei*. Samce podczas pseudokopulacji z kwiatami dokonują zapylenia, przenosząc pyłek na swoich głowach.

dwulistnik muszy (*Ophrys insectifera*)

Pstroszyce PLH120073

Powierzchnia obszaru: **19,44 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **176**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **4**

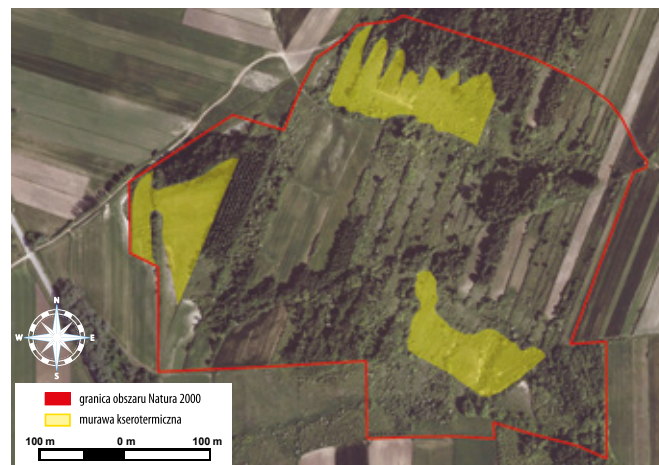
Obszar obejmuje wierzchoinę i zbocza garbu o wystawie północno-zachodniej, zachodniej i południowo-zachodniej, rozcięte dwoma głębokimi wąwozami. Na obszarze dominują murawy kserotermiczne, występują także zbiorowiska zaroślowo-leśne, łąki oraz pola.

Różnorodność siedlisk obszaru sprzyja obecności wielu gatunków ptaków, związanych zarówno z zadrzewieniami, jak i terenami otwartymi. Dzieciół zielony *Picus viridis* gniazduje nawet w niewielkich zadrzewieniach, wykuwając dziuple w miękkich drzewach liściastych, głównie wierzbach i topolach osikach. Jego podstawę pokarmu stanowią mrówki, które potrafi wydobywać z podziemnych korytarzy niezwykle długim (do 10 cm) językiem.

Raniuszek *Aegithalos caudatus* związany jest najczęściej

ortolan (*Emberiza hortulana*)

ze skrajem lasów, gdzie w gęstym jałowcu lub na brzozie buduje swoje jajowate, dobrze zamaskowane gniazdo z otworem z boku. Ptaki prowadzą skryty tryb życia i najczęściej o ich obecności dowiadujemy się kiedy w niewielkim, rodzinnym stadku koczują w okolicy, wyszukując owadów w zakamarkach gałęzi. Zimą raniuszki często przemieszczają się w stadach wraz z sikorami, pełzaczami i kowalikami.

Na pojedynczych drzewach, szpalerach lub alejach przydrożnych, wśród pól na Miechowszczyźnie możemy usłyszeć śpiewającego ortolana *Emberiza hortulana*. To typowy ptasi przedstawiciel mozaikowego krajobrazu rolniczego. Gniazdo zakłada na ziemi, ukryte wśród roślinności. Zagrożeniem dla tego gatunku i wielu jemu podobnych są zmiany w gospodarowaniu, prowadzące do tworzenia się monokultur, zaniku miedzi i zadrzewień.

Lepiej w uprawach monokulturowych czuje się przepiórka *Coturnix coturnix*. Pomimo, że zalicza się do rodziny kurawatych, odbywa dalekie wędrówki aż do Afryki. Dawniej wierzono, że przemieszcza się na piechotę, bowiem zdarzało się spotykać te związane z polami ptaki pośrodku lasów, gdzie zapewne przypadkiem wylądowały. Także na północy Afryki, zmęczone przelotem przez Morze Śródziemne ptaki, widywano biegnące po brzegu od strony toni morskiej, co miało zaświadczać o ich pieszych wędrówkach.

Wśród roślinności kserotermicznej dostrzegamy także głównie wielkokwiatową *Prunella grandiflora*, spokrewnioną z użytkowanymi w kuchni ziołami: bazylią, miętą czy szalwią. Jasnotowate *Lamiaceae* często zawierają olejki eteryczne, będące substancjami o wielorakim zastosowaniu. Mogą wabić zapylacze, pozorując feromony wydzielane przez samice określonych gatunków błonkówek, działać szkodliwie na rozwój konkurujących roślin lub zniechęcać

dużych roślinożerców, a nawet larwy motyli przed zjedaniem liści czy łodyg roślin.

Centuria pospolita *Centaurium erythraea* nazywana dawniej tysiącznikiem już w starożytności była wykorzystywana jako zioło poprawiające apetyt i trawienie zarówno u ludzi, jak i u zwierząt. Jej nazwa, podobnie jak chabra driakiewnika, ma wywodzić się od centaury Chirona, który za pomocą centurii miał wyleczyć rany Herkulesa. Miało to zioło posiadać także właściwości magiczne. W noc z 30 kwietnia na 1 maja śmiać z wieńcem suszonej centurii na szyi mógł, idąc na rozstaje dróg, spotkać wszystkie miejscowe czarownice.

Śródpolne oczka i rozlewiska na łąkach mogą być wiosną zasiedlone przez kumaka nizinnego *Bombina bombina*. Płaz ten zimuje na lądzie, jednak potem prowadzi wodny tryb życia, odżywiając się larwami komarów, ochotek i chrząszczy wodnych, a także bezkręgowcami spadającymi na powierzchnię wody. Jego skóra pokryta jest licznymi brodawkami zaopatrzonymi w gruczoły jadowe. W momencie zagrożenia wydzielają jad o nieprzyjemnym smaku i zapachu nazywany frynocoliną. Chroni płaza przed niektórymi drapieżnikami, ale nie przeszkadza np. zaskrońcom polującym na kumaki.

Nieco odmienną dietę posiada gniewosz plamisty *Coronella austriaca*, związany z suchymi i ciepłymi terenami. Na murawach kserotermicznych wybiera miejsca kamieniste, rumowiska skalne, także wychodnie skał, na których wygrzewa się w słoneczne dni. Poluje przede wszystkim na jaszczurki

gniewosz plamisty (*Coronella austriaca*)

zwinki, lecz może również zjadać małe ptaki oraz ssaki, które zdarza się mu dusić splotami ciała. Nazwa „gniewosz” pochodzi od agresywnego zachowania w momentach niebezpieczeństwa, kiedy to wąż zwija się, przyjmując odstrasżającą postawę i może dotkliwie kąsać. Jak wszystkie węże jest gatunkiem chronionym w Polsce.

Widnica PLH120076

Powierzchnia obszaru: **7,86 ha**

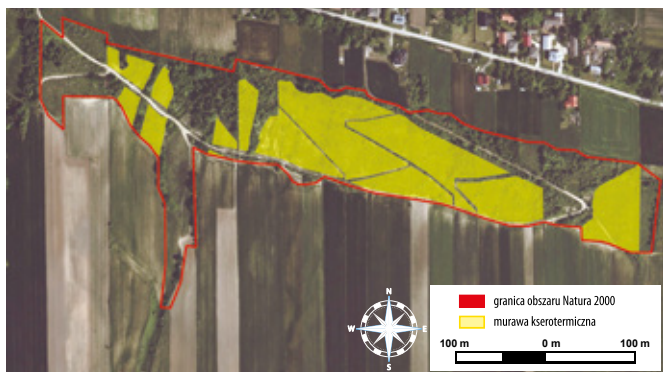
Liczba gatunków roślin naczyniowych: **171**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **4**

Obszar swym zasięgiem obejmuje południowe zbocze garbu poprzecinane licznymi, płytkimi wąwozami oraz drogami polnymi. Chroni fragmenty muraw kserotermicznych, zarastające krzewami i drzewami. Tereny wokół obszaru są użytkowane rolniczo. W miejscach lepiej zachowanych, rośnie dzwonek syberyjski *Campanula sibirica*, będący podobnie jak dzwonek skupiony *Campanula glomerata*, gatunkiem typowym dla zbiorowisk ciepłolubnych. Drugi człon nazwy „syberyjski” nie najlepiej oddaje jego rozmieszczenie geograficzne, bowiem jako roślina wybitnie ciepłolubna zasiedla suche rejony Kazaństwa, Ukrainy i południowo-zachodniej Rosji.

Wyróżnikiem przetacznika ząbkowanego *Veronica austriaca* są fioletowe kwiaty. Botanicy zaliczają go do chamefitów – roślin, których służące do odnowienia wiosną pączki znajdują się nisko nad ziemią, ukryte pod śniegiem, co zapobiega ich przemarzaniu. Chamefity to przede wszystkim rośliny dalekiej północy i wysokich gór, czyli miejsc, w których takie przystosowanie umożliwia im przeżycie.

Także tuż nad ziemią dostrzeżemy pędy macierzanki pannońskiej *Thymus kostelekyanus*. W Polsce występuje ona tylko w pasie wyżyn. Należy do grupy roślin pontyjsko-panońskich, ich ojczyzną jest Nizina Węgierska oraz stepowe tereny wokół Morza Czarnego. Różowe kwiaty macierzanki często są odwiedzane przez trzmiele. Na murawach kserotermicznych mogą to być gatunki bardzo rzadkie. Swoje gniazda buduje tutaj trzmiele wąskopaskowy *Bombus cryptarum*. Trzmiele posiadają nieco odmienny schemat cyklu rocznego rozwoju rodzin niż pszczoły. Zimują tylko młode królowe, które na wiosnę dają

początek rodzinie. Rozwija się ona do września-października, po czym wraz ze śmiercią starej królowej ginie. Wcześniej, w sierpniu, pojawiają się samce i młode królowe, które po zapłodnieniu opuszczają rodzinne gniazdo.

Wśród motyli spotykanych na obszarze, wyróżnia się paź królowej *Papilio machaon*. Gąsienice tego pięknego motyla żerują na roślinach z rodziny baldaszkowatych *Apiaceae*, spotykane są nawet w ogródkach na łodygach marchwi zwyczajnej *Daucus carota* czy kopru ogrodowego *Anethum graveolens*. Są wyjątkowo nietolerancyjne wobec siebie. Spotkanie dwóch gąsienic na jednej roślinie oznacza zapasy, prowadzące do zrzućcia jednej z nich na ziemię.

Gąsienie modraszka adonisa *Lysandra bellargus* żerują wyłącznie na cieciorce pstrej *Securigera varia*. Roślina ta posiada właściwości trujące dla ludzi, nie przeszkadza to jed-

paź królowej (*Papilio machaon*)

nak larwom wielu gatunków motyli, dla których jest rośliną żywicielską. Larwy adonisa korzystają z gościnności mrówek, ukrywając się w ciągu dnia tuż pod ziemią w ich korytarzach, rankiem i o zmierzchu wychodzą, cały czas jednak są pilnowane przez mrówki.

Grzymałów PLH120053

Powierzchnia obszaru: **15,23 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **327**

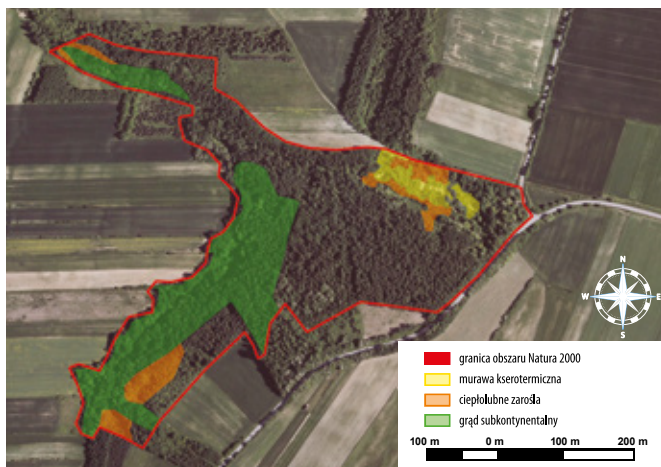
Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **22**

Obszar Natura 2000 chroni silnie pofałdowany teren, urozmaicony suchymi wąwozami. Krajobraz ma charakter typowo rolniczy. Pomiedzy rozległymi polami uprawnymi występują niewielkie zadrzewienia oraz strome, nasłonecznione stoki pagórów, na których wykształciły się murawy kserotermiczne.

Ostoja obfituje w storczyki, spotkamy tutaj obuwika pospolitego *Cypripedium calceolus*, ale także gnieźnika leśnego *Neottia nidus-avis* i kruszczyka szerokolistnego. Gnieźnik leśny należy do roślin bezzielnych, niezdolnych do fotosyntezy. Jego korzenie przypominają ptasie gniazdo, stąd wywodzi się polska nazwa. Pasożytuje na leśnych grzybach mikoryzowych, a jego powolny rozwój pod ziemią, poprzedzający kwitnienie, może trwać nawet dziewięć lat. Jest gatunkiem głównie samopylnym. W wyjątkowych sytuacjach, w okresach suszy, gnieźniki mogą kwitnąć pod ziemią. Również w takim przypadku mogą one zawiązywać owoce. Kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* korzysta podczas zapylania

obuwik pospolity (*Cypripedium calceolus*)

z pomocy błonkówek. Produkuje nektar o działaniu narkotycznym, co może powodować uzależnianie owadów, a także spowalnia ruchy, co znacznie wydłuża wizytę owada na mało atrakcyjnym kwiecie. Zwiększa to szansę na zapylenie i zawiązanie owoców.

Na obrzeżach zadrzewień występuje pluskwica europejska *Actaea europaea*. Jej zaopatrzone w haczyki nasiona roznoszone są przez zwierzęta, stąd często obecna jest koło ich ścieżek. Jej nazwa pochodzi od nieprzyjemnego zapachu mającego przypominać zapach pluskw. Pluskwica jest cenionym ziołem alternatywnym dla terapii hormonalnej u kobiet w okresie przekwitania.

Z pluskwicą europejską może sąsiadować wisienka karłowata *Prunus fruticosa*. Gatunek ten, występując w pobliżu

czerwończyk nieparek (*Lycaena dispar*)

siedzib ludzkich, narażony jest na tworzenie mieszańców z wiśnią pospolitą *Cerasus vulgaris*, co stopniowo może doprowadzić do jego zaniku. Owoce wiśni są chętnie zjadane przez ptaki, które jednocześnie przyczyniają się do jej rozprzestrzeniania.

Czerwończyk nieparek *Lycaena dispar* nie należy do motyli typowych dla siedlisk kserotermicznych. Jego roślinami żywicielskimi są różne gatunki szcza-

wiu, związane raczej z terenami wilgotnymi i torfowiskami. Bywa jednak ostatnio spotykany także na siedliskach bardziej suchych, które wydaje się kolonizować. Taka plastyczność sprawia, że pomimo umieszczenia na liście krajowych gatunków chronionych, a także w załączniku dyrektywy siedliskowej, nie jest gatunkiem narażonym na wyginięcie.

W ostoi naturalnej Grzymałów, uważny obserwator może odnaleźć pająki z rodziny ukośnikowatych *Thomisidae*. Kształtem przypominają nieco kraby, dwie przednie pary nóg są długie i przystosowane do chwytania ofiar.

Ozyptila scabricula należy do grupy trudnych do rozróżnienia pajaków żyjących na ziemi. Nie konstruują one sieci, polują na drobne owady z zasadzki.

lilia złotogłów (*Lilium martagon* L.)

Obszar Natura 2000 Grzymałów

Sławice Duchowne PLH120074

Powierzchnia obszaru: **4,41 ha**

Liczba gatunków roślin naczyniowych: **143**

Liczba chronionych gatunków roślin naczyniowych: **3**

Obszar położony w pobliżu wsi o nazwie Sławice Szlacheckie, chroniący strome zbocze o ekspozycji południowo-zachodniej, porośnięty murawą kserotermiczną o charakterze „kwietnego stepu”.

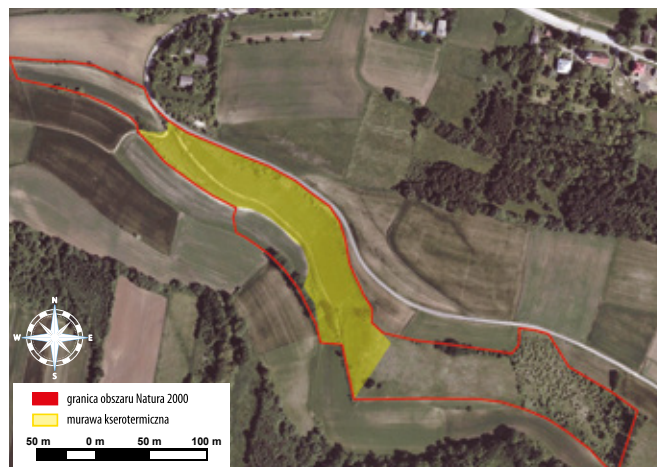
Wśród roślin wyróżnia się tutaj obecność dziewięcisu bezłodygowego *Carlina acaulis*. Roślina ta jest wyjątkowo światło i ciepłolubna. Jest jedną z pierwszych, która zanika w skutek zarastania muraw. Nie służy mu także zbyt intensywne wypasanie, które może powodować wydeptywanie roślin. Nazwa dziewięcisu wywodzi się z dawnych wierzeń, kiedy to

wilżyna ciernista (*Ononis spinosa*)

przypisywano tym roślinom siłę dziewięciu tajemnych mocy. We Włoszech i Szwajcarii dno koszyczków kwiatowych dziewięcisu jest jadane po ugotowaniu jako lokalny przysmak.

Na stromym zboczu obszaru zakwita latem driakiew wonna *Scabiosa canescens*. Kwiaty wszystkich gatunków driakwi przyciągają motyle. Wśród nich na obszarze Natura 2000 Sławice Duchowne możemy zauważyć nie-

wielkiego, błękitnego motyla – to samiec modraszka lazurka *Polyommatus thersites*. Samice są nieco ciemniej ubarwione, brunatne z pomarańczowymi plamkami na brzegach skrzydeł. Dymorfizm płciowy charakterystyczny jest dla większości modraszkowatych *Lycaenidae*, choć nie wszystkie z nich posiadają skrzydła w kolorze modrym. Niektóre gatunki ubarwione są w jaskrawych kolorach pomarańczowoczerwonych.

modraszek lazurek (*Polyommatus thersites*)

Murawy kserotermiczne nie sprzyjają obecności płazów, jednak niektóre z nich podczas poszukiwania pokarmu docierają i tam. Jednym z nich może być żaba trawna *Rana temporaria*. To mieszkaniak różnorodnych środowisk od lasów, poprzez łąki do pól uprawnych. Poluje nocami na bezkręgowce, głównie na biegacze i sprężki. Lokalne populacje potrzebują do przetrwania zbiorników wodnych, w których się rozmnażają i zimują zagrzebane w mule na dnie.

Pozostałe formy ochrony przyrody na Wyżynie Miechowskiej

Obszar Chronionego Krajobrazu Wyżyny Miechowskiej

Jest położony w północnej części województwa małopolskiego. Zajmuje powierzchnię 57 078 ha na terenie gmin: Charsznica, Kozłów, Książ Wielki, Raclawice, Słaboszów oraz na części gminy Miechów. Został utworzony w 2012 r. Na jego terenie zachowała się unikatowa szata roślinna w postaci m.in. świetlistych dąbrów (w okolicach Miechowa, Książa Wielkiego, Tunelu i Kozłowa). Natomiast na odlesionych pagórkach kredowych i stromych zboczach wąwozów lessowych rozwinęły się bogate florystycznie kwietne murawy kserotermiczne z udziałem rzadkich gatunków storczyków m. in. kukawki, obuwika pospolitego, dwulistnika muszego.

Dłubniański Park Krajobrazowy (wraz z otuliną)

Zajmuje powierzchnię 10 959,6 ha. Jest położony na terenie 6 gmin: Gołcza, Iwanowice, Michałowice, Skała, Trzyciąż, Zielonki. Nazwa parku pochodzi od rzeki Dłubni, której dolina biegnie od północy na południe, przez cały obszar parku. Na terenie parku, oprócz licznych pomników przyrody, znajdują się również cenne zabytki architektury, wśród których dominują kościoły i zespoły dworsko-parkowe.

Rezerваты Przyrody

Kwiatówka (gmina Książ Wielki) – powołany w celu ochrony grądu wschodnioeuropejskiego i świetlistej dąbrowy z licznymi gatunkami roślin kserotermicznych (obszar Natura 2000 Kwiatówka PLH 120056).

Lipny Dół koło Książa Wielekiego (gmina Książ Wielki) – chroni naturalne fragmenty lasu grądowego z bogatą roślinnością zielną.

Złota Góra (gmina Miechów) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych. Niestety w związku z intensywnym zarastaniem obszaru jego pierwotny przedmiot ochrony zanikł. Obecnie obserwuje się tam spontaniczne procesy sukcesji naturalnej.

Opalonki (gmina Raclawice) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych i ciepłolubnych zarośli (obszar Natura 2000 Opalonki PLH 120071).

Dąbie (gmina Raclawice) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych (obszar Natura 2000 Dąbie PLH 120064).

Sterczów-Ścianka (gmina Raclawice) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych (obszar Natura 2000 Sterczów-Ścianka PLH 120015).

Wały (gmina Raclawice) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych (obszar Natura 2000 Wały PLH 120017).

Kępie Na Wyżynie Miechowskiej (gmina Kozłów) – chroni las dębowo-grabowy naturalnego pochodzenia (obszar Natura 2000 Kępie Na Wyżynie Miechowskiej PLH 120070).

Biała Góra (gmina Kozłów) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych (obszar Natura 2000 Biała Góra PLH 120061).

Pozostałe Obszary Natura 2000

Kalina Lisiniec PLH 120007 (gmina Raclawice) – utworzony w celu ochrony muraw kserotermicznych z licznymi stanowiskami storczyków.

Dolina Górnej Mierzawy PLH 260017 (gmina Kozłów) – utworzony w celu ochrony doliny rzeki wraz z łąkami świeżymi i zmiennowilgotnymi.

Pomniki Przyrody

Gmina Książ Wielki – lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) o obwodzie 690 cm – Książ Wielki, zadrzewienie parkowe w Mianocicach o powierzchni 5,5 ha, 3 topole białe (*Populus alba*) – łączny obwód ok. 440 cm – Książ Wielki.

Gmina Miechów – 2 kasztanowce białe (*Aesculus hippocastanum* L.), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), klon zwyczajny (*Acer platanoides* L.) – Poradów, dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.), 5 jesionów wyniosłych (*Fraxinus excelsior* L.) – park miejski w Miechowie, jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.) – przy ul. Konopnickiej 17 w Miechowie.

Gmina Słaboszów – cztery naturalne źródła – w tym źródło dające początek rzece Nidzica, buk pospolity (*Fagus sylvatica*) „Maciek” o obwodzie 380 cm – Maciejów.

Gmina Raclawice – 2 źródła – Raclawice, Klonów, klon zwyczajny (*Acer platanoides* L.) o obwodzie 320 cm, lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) o obwodzie 280 cm, lipa „Kościeszki” (*Tilia cordata*) o obwodzie 620 cm – Janowiczki.

Gmina Kozłów – źródło w pobliżu rzeki Nidzica.

Gmina Gołcza – „Źródło Irena” – niedaleko potoku Gołczanka, źródło krasowe zwane „Źródłem Geologów”.

Turystyka Miechowszczyzny

Ziemia miechowska jest pod wieloma względami miejscem zupełnie wyjątkowym. Amatorzy spędzania wolnego czasu na łonie natury, entuzjaści aktywnego wypoczynku i turystyki przyrodniczej, a także wszyscy ci, którzy zainteresowani są odkrywaniem nowych miejsc, z pewnością powinni skorzystać z zaproszenia i poświęcić Wyżynie Miechowskiej trochę

na szlaku turystycznym

wolnego czasu. Wspaniałe okolice przyrody, obszary będące europejskim dziedzictwem naturalnym, bezcenne zabytki kultury materialnej, w tym znajdujące się na światowej liście dziedzictwa kulturalnego UNESCO zabytki architektury drewnianej, jak również miejsca związane z najważniejszymi wydarzeniami w dziejach Polski – to tylko niektóre z powodów, dla których warto zawitać w te strony.

W niniejszym rozdziale proponujemy Państwu kilka tras turystycznych, naszpikowanych najciekawszymi atrakcjami regionu. Szczególnie zachęcamy, aby przemierzyć je rowerem. Świeże powietrze, pachnące łąki, pola i lasy, muzyka komponowana przez owady

panorama Miechowa – fot. Adam Mruk

i ptaki – to zalety, których przecież nie można dostrzec oglądając świat zza szyby samochodu. Trasy te, prowadzą przez większość rezerwatów przyrody i Obszarów Natura 2000 ziemi miechowskiej. Przecinają lub stykają się również z naj-

przydrożna kapliczka

ciekawszymi szlakami turystycznymi i historycznymi Małopolski, m. in. Architektury Drewnianej, Warowni Jurajskich, Powstania Styczniowego czy Frontu Wschodniego I Wojny Światowej. Pozwala to na opracowanie indywidualnych wycieczek i pieszych wędrówek, dostosowanych do kondycji towarzyszących osób.

Pierwsza z proponowanych przez nas tras (I) obejmuje zasięgiem Miechów i jego najbliższe rejony. Burzliwa historia tego urokliwego miasta nierozdzielnie związana jest z zakonem bożogrobców, po którym pozostały unikatowe zabytki, jak Bazylika Grobu Bożego z przełomu XIV i XV w.

na szlaku turystycznym

Warty odwiedzenia jest również Dworek „Zacisze”, Galeria „U Jaksy” oraz zabytkowe kościoły w pobliskich miejscowościach – w Sławicach Szlacheckich, Przesławicach i Czaplach Wielkich.

Trasa druga (II) wiedzie przez okolice Charsznicy – Kapuścianej Stolicy Polski. Obowiązkowym punktem wyprawy jest więc Muzeum Kapuściane, w którym można zobaczyć ciekawe eksponaty związane z obróbką i przetwórstwem naszego narodowego warzywa. Koniecznie odwiedzić należy Imbramowice, w których znajduje się klasztor ss. norbertanek, leżący na Szlaku Orlich Gniazd i Warowni Jurajskich.

Główną atrakcją **trasy trzeciej (III)** jest Zamek na Mirowie w Książu Wielkim. Ta piękna budowla, mimo iż nie zachowała swojego pierwotnego stylu palazzo in fortezza, została objęta programem „Szlak Renesansu w Małopolsce”.

Trasa czwarta (IV) to gratka dla wielbicieli historii Polski. Wiedzie bowiem przez Janowiczki – miejsce, gdzie w 1794 r. stoczona została słynna bitwa pod Raclawicami, uwieczniona przez Jana Matejkę na jego monumentalnym płótnie „Kościuszkę pod Raclawicami”.

Kozłów z przyległościami można zwiedzić korzystając z kolejnej **trasy, piątej (V)**. Na tych terenach znajdują się rezerваты przyrody z cenną roślinnością i drzewostanem, ale również interesujące budowle dworsko-pałacowe w Rzędowicach i Mianocicach oraz zabytkowe kościoły – w Kozłowie, Uniejowie-Parceli i Tczycy. Ciekawymi atrakcjami są również tczyckie Grodzisko Stożkowe i Zalew.

pola Miechowszczyzny z lotu ptaka

Zapraszamy Państwa do skorzystania z powyższych tras, ale również do opracowania swoich własnych, zindywidualizowanych i wyjątkowych ścieżek. Wyżyna Miechowska daje nieograniczone możliwości turystyczno-krajoznawcze i rekreacyjne. Zwiedzanie jej jest świetnym pomysłem zarówno na krótkie weekendowe wyjazdy, jak i dłuższe plany urlopowe. Region ten z pewnością znajdzie uznanie nie tylko u miłośników aktywnego wypoczynku, ale także wśród osób preferujących beztrudne obcowanie z naturą.

Miechów i okolice (I)

37 km

6 h

3 h

3 h

Trasę rozpoczynamy w **Miechowie**. W tym urokliwym miasteczku możemy zobaczyć ciekawe zabytki i atrakcje turystyczne, jak choćby **Bazylikę Grobu Bożego**, **Dworek „Zacisze”** oraz **lokalne muzeum**.

Wyruszamy z centrum miasta ul. J. Piłsudskiego, która prowadzi bezpośrednio do miejscowości **Poradów** (przecinamy drogę krajową nr 7), gdzie po lewej stronie za zabudowaniami rozpościera się **Obszar Natura 2000 Poradów**.

Kolejny przystanek to miejscowość **Sławice Szlacheckie**. Aby tam dotrzeć, kierujemy się na południe. Na rozjeździe skręcamy w lewo, a następnie w miejscowości Sławice Szlacheckie – w prawo. Aby napotkać kolejną atrakcję przyrodniczą – **Obszar Natura 2000 Sławice Duchowne**, na skrzyżowaniu dróg kierujemy się w prawo. Jeśli skręcimy w lewo, dotrzemy do zabytkowego **XVII-wiecznego kościoła św. Wojciecha w Sławicach Szlacheckich**. Kilometr dalej znajduje się **wyciąg narciarski „Sławicki Raj”**.

Z Obszaru Natura 2000 Sławice Duchowne kierujemy się na południe w stronę miejscowości Glinica. Po ok. 1 km na rozgałęzieniu dróg skręcamy w prawo. Po lewej stronie znajduje się kolejny **Obszar Natura 2000 Kaczmarowe Doły**. Urokliwe polne ścieżki, którymi dojeżdżamy do obszaru, prowadzą dalej do miejscowości Szczepanowice. Tu obieramy kierunek północny. Następnie po przejechaniu ok 1-2 km odbijamy na zachód. Kolejnym przystankiem będą **Przesławice**. W miejscowości tej znajduje się niezwykle ciekawy **drewniany kościół NMP Matki Kościoła**, leżący na Szlaku Architektury Drewnianej.

Z Przesławic kierujemy się na południe, a następnie wzdłuż drogi na zachód, aby dotrzeć do miejscowości **Czaple Wielkie**. Tutaj zobaczyć możemy **kościół św. Bartłomieja Apostoła z 1523 r.** oraz **pomniki przyrody**. W oddali ujrzyć można dwór z przełomu XIX i XX w. – obecnie w remoncie, niestety niedostępny dla zwiedzających. Z Czapli Wielkich przemieszczamy się dalej w kierunku **Czapli Małych** – tu również odszukać możemy pomnik przyrody. W miejscowości tej skręcamy w prawo w kierunku Krępy, następnie Rzeżuśni. Po lewej stronie warto zwrócić uwagę na uroczy **Las Jaksicki**, na którego terenie mieści się **Rezerwat Żłota Góra**. W Rzeżuśni skręcamy w prawo w kierunku miejscowości Jaksice, w której przemieszczamy się na drugą stronę rzeki Szreniawy i linii kolejowej. Skręcamy w lewo w kierunku Miechowa. Po drodze przejeź-

dżamy przez miejscowość **Komorów**, gdzie po prawej stronie znajduje się Obszar Natura 2000 Komorów. Jadąc dalej prosto docieramy do Miechowa.

Miechów

Dzieje Miechowa, zwanego „Polską Jerozolimą”, nierozwalnie związane są z rozwojem i działalnością zakonu bożogrobców, który w XII w. po raz pierwszy pojawił się na ziemiach polskich. Stało się to za sprawą rycerza Jaksy Gryfity – właściciela miechowskich dóbr oraz uczestnika pielgrzymki do Ziemi Świętej, który wracając w 1163 r. sprowadził z Palestyny stróżów Grobu Bożego, dla których ufundował i bogato uposażył kościół wraz z klasztorem. Dzięki zakonnikom Miechów z niewielkiej osady przeobraził się w prężnie rozwijające się miasto, które od tamtej pory stanowi

Pomnik Macieja Miechowity. Rzeźba W. Kućmy

ośrodek kultu religijnego i cel pielgrzymkowy. Miechowski klasztor był nie tylko najstarszym i najznakomitszym, ale także najbogatszym ze wszystkich klasztorów tego zakonu w Europie. Szczęólnego znaczenia nabrał po opanowaniu Jerozolimy przez innowierców i zamknięciu jej bram dla chrześcijan. Był uznawany za najważniejszą europejską placówkę bożogrobców. Warto nadmienić, że to właśnie oni zapoczątkowali zwyczaj urządzania w kościołach w Wielki Piątek Grobu Pańskiego.

Bazylika Grobu Bożego

Obecnie istniejący kościół parafialny pochodzi z przełomu XIV i XV w. Jest to trzynawowa i trójdzielna bazylika gotycka z dobrze zachowanymi fragmentami romańskimi z XIII w. i charakterystyczną wieżą zakończoną kulistym heł-

Bazylika Grobu Bożego w Miechowie

mem z figurą Chrystusa Zmartwychwstałego. Po wielkim pożarze Miechowa w 1745 r. kościół został gruntownie przebudowany w stylu późnobarokowym. We wnętrzu, które utrzymane jest w stylistyce późnego baroku i rokoka, warto zwrócić uwagę m. in. na ołtarz główny, ukazujący scenę Zmartwychwstania. Dekoracje stiukowe, figuralne i ornamentalne w stylu rokokowym wykonał Wojciech Rojowski. Na romańskiej ścianie kościoła uwagę przykuwa średniowieczny fresk ze sceną Ukrzyżowania. Ciekawa jest również kaplica św. Marii Magdaleny z gotyckimi freskami oraz skarbiec kościelny z cennymi eksponatami z czasów świetności bożogrobców. Skarbiec jest niestety niedostępny dla zwiedzających, ale część jego zbiorów można zobaczyć w Muzeum Ziemi Miechowskiej. W kryptach, pod posadzką pochowani są miechowscy zakonnicy. Szczęólnym obiektem sakralnym jest Kaplica Grobu Bożego, będąca repliką oryginalnej kaplicy jerozolimskiej. W 1819 r. nastąpiła kasata zakonu bożogrobców i od tej chwili miechowska świątynia pełni rolę kościoła parafialnego pod administracją proboszczów diecezjalnych. W 1996 r. Jan Paweł II podniósł ją do godności bazyliki mniejszej.

wnętrze Bazyliki Grobu Bożego w Miechowie

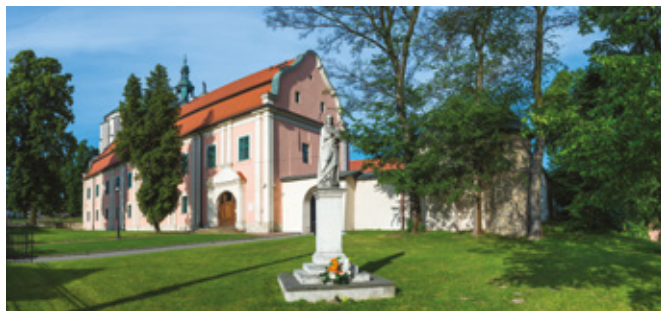
Kaplica Grobu Bożego

Od strony północno-zachodniej w wirydarzu znajduje się kaplica Grobu Bożego, pokryta kopulastym dachem, w której zlokalizowana jest kopia Grobu Bożego. Grób w dolnej części jest wierną kopią oryginału Grobu Jezusa Chrystusa z czasu wojen krzyżowych. Kaplica powstała w czasie przebudowy kościoła i klasztoru po pożarze w 1530 r. W jej zachodniej ścianie został wmurowany kamień, który według miejscowego przekazu „wyjęty” został z grobu Jezusa w Jerozolimie. Wedle tej samej tradycji miechowski kościół wzniesiony został na ziemi pochodzącej spod Grobu Chrystusa, którą Jaksza przywiózł w workach w 1163 r.

Muzeum Ziemi Miechowskiej

Powstało w 2012 r. na mocy porozumienia zawartego pomiędzy Powiatem Miechowskim, Gminą i Miastem Miechów

oraz Parafią Grobu Bożego w Miechowie. Jego siedzibą są zabudowania poklasztorne, mieszczące się przy Bazylice Miechowskiej, które niegdyś były siedzibą generałów zakonu bożogrobców. Ściany budynku zdobią portrety generałów zgromadzenia. Warte uwagi jest kolekcja szat i naczyń liturgicznych. Wśród nich znajduje się relikwiarz w kształcie Grobu Pańskiego pochodzący z XVI w., późnogotycki, misternie wykonany kielich mszalny, a także złożone monstrancje i ampułki.

Muzeum Ziemi Miechowskiej w Miechowie

Dom Pracy Twórczej im. Stefana Żechowskiego

W jego skład wchodzi m. in. Galeria Twórczości Stefana Żechowskiego i Salon Sztuki Współczesnej. Misją Domu Pracy Twórczej jest gromadzenie i udostępnianie oryginalnych prac Stefana Żechowskiego – pochodzącego z ziemi miechowskiej rysownika, ilustratora, malarza-pastelisty znanego w Polsce i zagranicą. W Salonie Sztuki Współczesnej, na zmieniających się wystawach, podziwiać można kolekcję sztuki liczącą obecnie ok. 300 eksponatów. W Salonie prezentowane są głównie prace artystów uczestniczących w corocznych Międzynarodowych Plenarach Malarskich „Barwy Małopolski” organizowanych przez BWA „U Jaksy” od osiemnastu lat. Tutaj odbywają się również spotkania autorskie, wykłady o sztuce współczesnej oraz interdyscyplinarne lekcje pozaszkolne łączące prezentacje sztuk wizualnych z muzyką i poetyckimi, aktorskimi recytacjami. W 2017 roku w DPT utworzono również Galerię autorską „Pod Witrazem” Wincentego Kućmy – Honorowego Obywatela Miechowa. Miejsce to stanowi ważny element życia kulturalnego Miechowa.

Dworek „Zacisze” zarządzany przez BWA „U Jaksy”

Parterowy, modrzewiowy budynek o konstrukcji zrębowej na nakładkę, przykryty polskim, łamanym dachem krytym gontem. Wzniesiony w 1784 r. o czym świadczy data na belce stropowej w pokoju frontowym. Wewnątrz obejrzeć można wnętrza urządzone w stylu z przełomu XIX i XX wieku oraz fortepian z końca XIX wieku sprowadzony z Wiednia przez potomków

rodu Kulczyckich, spokrewnionych z dawnym właścicielem Dworku – Maurycym Tytusem Sas Kulczyckim. W ogrodzie

Dworek „Zacisze” w Miechowie

znajduje się kamień, na którym według legendy odpoczywał król Jan III Sobieski. Obiekt wpisany jest do Rejestru Zabytków i stanowi część Małopolskiego Szlaku Architektury Drewnianej.

Galeria BWA „U Jaksy”

W dawnym budynku klasztornym, w zabytkowych piwnicach mieści się Galeria Biura Wystaw Artystycznych „U Jaksy”. Piwnice te stanowią część najstarszego obiektu zabudowań Bożogrobców, które oparły się niszczycielskim żywiołom, jakie w postaci licznych pożarów strawiły dawny Miechów. BWA „U Jaksy” jest samorządową instytucją kultury Gminy i Miasta Miechowa, która od 1986 roku organizuje cykliczne wystawy sztuki współczesnej. Największym osiągnięciem tej instytucji są międzynarodowe plenery malarskie umożliwiające międzynarodową wymianę artystów i wystaw. „U Jaksy” odbywają się również kameralne koncerty i recitale oraz spektakle teatralne.

Kryta Pływalnia i Grota Solna

W budynku krytej pływalni znajduje się basen sportowy o wymiarach 12/25 m oraz basen rekreacyjno-treningowy. Ponadto można tutaj skorzystać z kąpieli, sali do squasha, sali do zajęć fitness, strefy SPA i gabinetu masażu leczniczego. Od roku 2016 w budynku funkcjonuje także grota solna. Naturalna sól himalajska wykorzystana tutaj zawiera wszystkie mikroelementy niezbędne do stworzenia unikalnego mikroklimatu morskiego, który korzystnie wpływa na nasze samopoczucie i działa relaksująco. Jest to najnowsza, oryginalna metoda zastosowania soli w celach leczniczych i rekreacyjnych, według opatentowanej technologii. Seans w grocie solnej pozwala w naturalny sposób zregenerować organizm, zredukować poziom stresu i wzmocnić system immunologiczny.

Kościół św. Wojciecha w Sławicach Szlacheckich

Wzniesiony z kamienia łamanego w poł. XVII w. Z tego okresu pochodzi prostokątne prezbiterium z murami przyporowymi. Nawa z 1927 r. ze stropem drewnianym, ułożonym półkolistie, tynkowanym i polichromowanym. W rokokowym ołtarzu głównym usytuowana jest rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego, umieszczona na tle obrazu malowanego na płótnie we wgłębionej barokowej ramie. W prezbiterium uwagę przyciąga tabernakulum w kształcie sławickiej świątyni oraz pochodzący z 1929 r. witraż, przedstawiający św. Andrzeja, ufundowany przez proboszcza parafii Andrzeja Gracę. W pobliżu prezbiterium znajduje się ambona z półkolistym koszem, zdobionym rokokowymi ornamentami.

Kościół w Sławicach Szlacheckich

Kościół Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła w Przesławicach

Drewniana świątynia pochodząca z XVII w. Początkowo kościół znajdował się w miejscowości Gołcza, gdzie wzniesiono go z wykorzystaniem fragmentów świątyni z 1657 r. Do Przesławic „przywędrował” w 1974 r. Budowla drewnia-

Kościół Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła w Przesławicach

na, konstrukcji zrębowej, z drewna modrzewiowego. W jego wnętrzu zobaczyć można późnobarokowe ołtarze – główny z wizerunkiem Ukrzyżowania i dwa boczne przedstawiają-

ce Pokłon Trzech Króli oraz św. Annę Samotrzeć. Na dachu nawy znajduje się niewielka wieżyczka z hełmem i latarnią. W kaplicy warto zauważyć mały ołtarzyk poświęcony św. Franciszkowi Ksaweremu, którego wezwanie kościół nosił, gdy znajdował się w Gołczy. Uwagę przyciąga wolnostojąca, drewniana dzwonnica. Kościół znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej.

Sławicki Raj

Idealny na zimowe szaleństwo ośrodek narciarski w Sławicach Szlacheckich. Znajduje się zaledwie 10 minut jazdy samochodem od Miechowa i pół godziny od Krakowa. Szeroki, dobrze przygotowany stok zachęca do aktywnego wypoczynku w gronie rodziny i przyjaciół.

Rezerwat Żłota Góra

Zlokalizowany w miejscowości Jaksice w kompleksie leśnym Las Jaksicki. Obejmuje ok. 4,16 ha. Utworzony został w 1922 r. w celu ochrony muraw i zarośli kserotermicznych (ciepło i sucholubnych) na zboczu wzgórza kredowego. Obecnie roślinność ciepłolubna zanikła i obserwowane są tam spontaniczne procesy sukcesji naturalnej.

Kościół św. Bartłomieja Apostoła w Czaplach Wielkich

Murowany, jednonawowy, w kształcie czworoboku, orientowany. Wzniesiony w 1523 r., jego fundatorem był Andrzej Pirocki, co potwierdza płyta fundacyjna z łacińskim napisem. Barokowe i barokowo-klasycystyczne wyposażenie wnętrza pochodzi z przełomu XVIII i XIX w. W kościele znajdują się XIX-wieczne ołtarze autorstwa krakowskiego artysty Wojciecha Eliasza-Radzikowskiego. W ołtarzu głównym podziwiać można obraz z wizerunkiem męczeństwa św. Bartłomieja Apostoła, w ołtarzach bocznych obraz Matki Boskiej Bolesnej z mieczem przeszywającym jej serce oraz św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus i koszem owoców. Warto zwrócić uwagę na epitafia byłych właścicieli Czapel Wielkich.

Kościół w Czaplach Wielkich

Charsznica – Kapuściana Stolica Polski (II)

Zaczynamy w **Miechowie-Charsznicy**, gdzie możemy zwiedzić **Muzeum Kapuściane**, spacerować się po miasteczku, skorzystać z oferty gastronomicznej oraz zaopatrzyć się przed dalszą podróżą.

Udamy się drogą na południowy-wschód w kierunku Miechowa, ok 3 km od centrum, po lewej stronie warto zwrócić uwagę na pomnik poległych żołnierzy. Dojeżdżamy do drogi wojewódzkiej 783, gdzie skręcamy w prawo, następnie po niecałych 2 km, znów skręcamy w prawo w drogę prowadzącą do miejscowości Falniów, po prawej stronie możemy odszukać drogę prowadzącą do Obszaru Natura 2000 Chodów-Falniów. Do obszaru można także dojechać od strony miejscowości Chodów.

Kierując się nadal wzdłuż drogi, dotrzemy do miejscowości Witowice, gdzie odbijamy na południe w kierunku miejscowości Gołcza (przecinamy drogę wojewódzką nr 783), dotrzemy do miejscowości **Wysocice**, gdzie znajduje się **kościół św. Mikołaja**, pochodzący z przełomu XII i XIII w. Obiekt ten znajduje się na **Szlaku Dolina Dłubni**. W Wysocicach obejrzeć możemy również **pomnik poległych żołnierzy**.

Następnie ruszamy do miejscowości **Imbramowice**, aby podziwiać **klasztór Norbertanek**, będący jednym z najstarszych polskich klasztorów żeńskich. Obiekt ten jest częścią **Szlaku Warowni Jurajskich**. W miejscowości tej możemy zwiedzić także **Muzeum regionalne**. Warty uwagi jest również **Szlak Imbramowicki**, na terenie którego znajduje się urokliwy **Wąwóz Ostryszni**.

Z Imbramowic udajemy się do **Uliny Wielkiej**, gdzie zachwyci nas piękny **drewniany kościół św. Katarzyny z 1655 r.**, leżący na **Szlaku Architektury Drewnianej**. Następnie kierujemy się na zachód, do miejscowości Mostek, gdzie znajduje się również ciekawy **drewniany kościół Matki Boskiej Częstochowskiej z 1571 r.**

Z Mostka kierujemy się na północ do miejscowości Trzebienice, w której zobaczyć można **pozostałości po dawnym folwarku**, **pomniki przyrody** oraz uroczą **aleję kasztanowców**. Jadąc dalej na północ, przecinamy drogę wojewódzką nr 783 i dojeżdżamy do miejscowości Szreniawa. Tu skręcamy w prawo, w kierunku Witowic, a następnie na północ i wracamy do miejscowości Miechów-Charsznica.

Charsznica

Gmina Charsznica jest ciekawym i dynamicznym rejonem, znanym przede wszystkim z dużej produkcji warzyw. W ostatnich latach miejscowość nazywana jest „Kapuścianą Stolicą Polski” – uprawia się tutaj około 2500 ha „zielonego złota”. W okolicach Charsznicy wypływa rzeka Uniejówka, prawy dopływ Pilicy.

Muzeum Kapuściane

W Charsznicy odwiedzić można jedyne w swoim rodzaju **Muzeum Kapuściane**, a w nim obejrzeć ciekawe eksponaty związane bezpośrednio z tym jakże ważnym dla wszystkich Polaków warzywem m. in. beczki na kapustę, dawne narzędzia rolnicze, wozy, sanie, ale także lampy naftowe, monety, stare radia, mundury powojenne i inne znaleziska. Muzeum mieści się w budynku wielofunkcyjnym przy ulicy Kolejowej 22 w Charsznicy. Co roku, w drugą niedzielę września odbywają się w Charsznicy **Dni Kapusty**.

Muzeum Kapuściane w Charsznicy

Kościół św. Mikołaja w Wysocicach

Klasyczny przykład architektury romańskiej, zbudowany z ciosów wapienia. Detale architektoniczne i rzeźbiarskie wykonano z piaskowca. Wzniesiony na przełomie XII i XIII w., o znaczeniu również obronnym. Ufundował go biskup Iwo z rodu Odrowążów. Zarówno kształt świątyni, jak i wnętrze pozostały prawie niezmienione od czasów budowy.

Kościół jest niewielką, jednonawową budowlą z wysoką, czworoboczną wieżą od strony zachodniej oraz prezbiterium skierowanym na wschód, zamkniętym półkolistą apsydą. Masywna wieża o charakterze obronnym dostępna jest tylko z wnętrza kościoła. Na zewnętrznej, wschodniej ścianie kościoła uwagę przykuwa rzeźbiona postać tronującej Matki Boskiej z Dzieciątkiem, pochodząca z początku XIII w. Madonna trzyma w ręce jabłko – symbol władzy królewskiej.

We wnętrzu należy zwrócić uwagę na późnogotycką ambonę z ok. 1500 r., a także XVII-wieczny barokowy ołtarz główny, w którym znajduje się obraz Matki Bożej z tego samego okresu. W ołtarzu bocznym znajduje się wizerunek św. Anny Samotrzeć. Także w XVII stuleciu wybudowany został chór muzycz-

Kościół św. Mikołaja w Wysocicach

ny, który wyposażono w organy. Stojący tu obecnie instrument umieszczono w 1870 r. W latach 50. XX w. odkryto we wnętrzu fragmenty średniowiecznej polichromii.

Obiekt ten znajduje się na niebieskim, rowerowym **Szlaku Dolina Dłubni**, który wiedzie z Krakowa na północ, wzdłuż urokliwej rzeki Dłubni, przez Gminy Iwanowice, Gołcza, Trzyciąż, aż do jej źródeł w okolicach Jangrota. Na szlaku tym położony jest również **klasztór ss. norbertanek w Imbramowicach**.

Kościół św. Piotra i Pawła oraz klasztor ss. norbertanek w Imbramowicach

Imbramowicki klasztor ufundował w 1223 r. biskup Iwo Odrowąż, a zatwierdził bullą papież Grzegorz IX w 1229 r. W 1260 r. obiekt został zniszczony przez najazd Tatarów. Odbudowany, spłonął w pożarze w 1710 r. Kompleks kościelno-klasztorny został ponownie odbudowany w latach 1711-1721 w stylu barokowym według projektu krakowskiego architekta Kacpra Bażanki.

Wnętrze świątyni, której patronują św. Piotr i Paweł, ozdobione zostało pięknymi freskami autorstwa krakowskiego malarza Wilhelma Włocha i jego córki Anny. W kościele obejrzeć można otoczony kultem XVII-wieczny obraz Pana Jezusa Cierpiącego. W zbiorach klasztoru znajduje się obraz „Madonna w girlandzie” – dzieło Jana Brueghla Starszego, syna Petera Brueghla. W 2003 r. klasztorny kościół został ogłoszony Regionalnym Sanktuarium Męki Pańskiej.

W pobliżu klasztoru znajduje się **Biały Domek**, uważany za najstarszy dom w Imbramowicach. Został wybudowany w 1750 r. przez ss. norbertanki, jako szpital dla ubogich i chorych ze wsi klasztornych. Od kilku lat działa tam niewielka Izba Regionalna, w której zgromadzono stare stroje, narzędzia i przedmioty używane przez miejscową ludność.

W Imbramowicach obejrzeć można również kościół parafialny św. Benedykta. Zbudowany został w latach 1732-1736

Kościół św. Piotra i Pawła oraz klasztor ss. norbertanek w Imbramowicach

z inicjatywy przełożonej miejscowego klasztoru norbertanek Zofii Grothówniej. Ściany kościoła zdobi zabytkowa polichromia autorstwa córki Wilhelma Włocha. W późnobarokowym ołtarzu

wnętrze kościoła św. Piotra i Pawła w Imbramowicach

głównym z XVIII w. znajduje się obraz przedstawiający śmierć św. Benedykta pędzla krakowskiego malarza Wojciecha Eliasza.

Szlak Warowni Jurajskich

Imbramowicki klasztor norbertanek leży również na niebieskim Szlaku Warowni Jurajskich. Na jego trasie leżą XIV-wieczne strażnice obronne, których zasięgiem nie objął Szlak Orlich Gniazd. Oba szlaki kilkakrotnie się krzyżują. Szlak prowadzi z terenu Ojcowskiego Parku Narodowego przez Skałę, dociera do zabytkowego dworu w Tarnawie z 1784 r., a następnie do Imbramowic. Potem biegnie wzdłuż pięknej doliny Dłubni do **grodziska w Zagórowej** i **dworu w Głanowie**, skąd

kieruje się na północ, zdążając ku ruinom zamków w Smoleńcu i Ogrodzieńcu.

Kościół św. Katarzyny w Ulinie Wielkiej

Pochodzi z 1655 r. W 1708 r. dobudowano kruchtę oraz dodatkowe pomieszczenia przy nawie i prezbiterium. Budynek

Kościół św. Katarzyny w Ulinie Wielkiej

drewniany, orientowany, konstrukcji zrębowej. Nawa nakryta sklepieniem pozornym krzyżowym, prezbiterium węższe od nawy, prostokątne, ze sklepieniem pozornym kolebkowym. Ściany są oszalowane pionowo z listwowaniem, a w nawie dodatkowo wzmocnione lisicami. Nad nawą znajduje się barokowa wieżyczka sygnaturkowa z latarnią. Odrzwia i obramienia okien w kształcie oślich grzbietów. We wnętrzu świątyni warto zobaczyć m. in. ikonę Matki Boskiej z Dzieciątkiem w ołtarzu głównym, późnobarokowe ołtarze z XVII w., gotycką rzeźbę Matki Boskiej Tronującej z Dzieciątkiem pochodzącą z ok. 1400 r., manierystyczną XVII-wieczną ambonę, marmurową chrzcielnicę z końca XVII w. oraz marmurowe epitafia właścicieli wsi z XVIII w. Przed głównym wejściem do kościoła stoi drewniana dzwonnica z przełomu XVIII i XIX w. Kościół leży na Szlaku Architektury Drewnianej.

Szlak Imbramowicki

Szlak pieszy, jest uzupełnieniem długodystansowego Szlaku Warowni Jurajskich. Wiedzie do interesujących miejsc w Dolinie Dłubni. Na jego trasie znajduje się m. in. **źródło krasowe Jordan w Ściborzycach**, w pobliżu którego w zabytkowym parku wznosi się secesyjny **pałac Popielów z końca XIX w.** oraz duży murowany z kamieni wapiennych **stary młyn w Małaszycach**. Z klasztoru w Imbramowicach szlak zmierza do **Wąwozu Ostryszni** z licznymi skałami, w bukowym lesie, a następnie do Głanowa. Niemal cała trasa wiedzie wzdłuż dróg

lokalnych lub polnych. Wycieczka nadaje się również dla rowerzystów z rowerami górskimi. Można ją przedłużyć, zamykając pętlę koło klasztoru w Imbramowicach – wracając tam niebieskim szlakiem z Głanowa w dół Doliny Dłubni.

Wąwóz Ostryszni

Boczna odnoga Doliny Dłubni w pobliżu Imbramowic. Dolina o wyraźnej asymetrii zboczy – zachodnie są bardziej połogie, wykorzystywane rolniczo, wschodnie – zalesione z sześcioma grupami skał górnijurajskich wapieni, które wykorzystywane są do wspinaczki skałkowej. Na terenie wąwozu występują dobrze zachowane fragmenty lasu łęgowego, płaty ciepłolubnej buczyny oraz kserotermicznej roślinności naskalnej.

Kościół Matki Boskiej Częstochowskiej w Mostku

Kościół modrzewiowy, konstrukcji zrębowej z wieżą o konstrukcji słupowej. Prezbiterium zamknięte trójbocznie. Późnobarokowe wyposażenie pochodzi z ok. 1740 r. z detalami gotycko-renesansowymi. Świątynia pochodzi z parafii Smardzowice, gdzie była zbudowana w roku 1571. W 1938 r. przeniesiona do Mostku.

Szlak Architektury Drewnianej

Powstał w 2001 r. z inicjatywy Województwa Małopolskiego. Na jego trasie znajdują się najcenniejsze i najciekawsze zabytkowe obiekty drewniane – malownicze kościoły, zachwycające cerkwie, smukłe dzwonnice, staropolskie dwory, wille i skanseny. Miechowskie zabytki, które znalazły się w elitarnym gronie, należącym do najcenniejszych obiektów ludowej kultury materialnej to Dworek „Zacisze” w Miechowie, Kościół Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła w Przesławicach oraz Kościół św. Katarzyny w Ulinie Wielkiej.

Kościół w Mostku

Książ Wielki i Słaboszów (III)

47 km 7 h 4 h 4 h

Trasę rozpoczynamy od zwiedzenia uroczej miejscowości **Książ Wielki**, w której czekają na nas bardzo ciekawe atrakcje. W centrum miasta znajduje się godny uwagi **kościół św. Wojciecha z drewnianą dzwonnicą** oraz, tuż obok, imponująca **lipa – pomnik przyrody**. Wśród zabudowań możemy odszukać

stary zabytkowy **kościół św. Ducha z 1381 r.** – obecnie nieużytkowany i niestety zamknięty również dla zwiedzających. Zanim ruszymy w dalszą drogę, warto rozprostować nogi i przespacerować się **Szlakiem Turystyczno-Przyrodniczym „Ziemini”**. Na szlaku tym leży pochodzący z XVI w. wspaniały **Zamek na Mirowie**. Dalej ścieżka prowadzi wzdłuż **stawów hodowlanych**, gdzie możemy podziwiać piękno przyrody, zażyć świeżego powietrza i naładować akumulatory przed dalszą trasą.

Z Książa Wielkiego kierujemy się na wschód, do bratniej miejscowości **Książ Mały**. Tam możemy zwiedzić przepiękny **kościół Narodzenia NMP** z dobrze zachowanym barokowym wnętrzem. Nadal podążamy na wschód i w miejscowości Trzonów skręcamy w prawo, aby po ok. 7 km dotrzeć do miejscowości

Słaboszów. Tu czeka na nas kolejny zabytkowy kamienno-ceglany neogotycki **kościół św. Mikołaja** z II poł. XIX w. oraz **mogily z I Wojny Światowej**.

Obieramy kierunek na zachód do miejscowości **Ilkowiec**. Już na samym początku Ilkowic, po lewej stronie znajduje się polna droga, którą możemy dotrzeć do **Obszaru Natura 2000 Cybowa Góra**.

Dalej jedziemy na zachód i w miejscowości Janowice odbijamy na południe w kierunku miejscowości **Grzymałów**. Tam na rozwidleniu dróg czeka na nas kolejna atrakcja przyrodnicza – **Obszar Natura 2000 Grzymałów**.

Na wspomnianym rozwidleniu dróg skręcamy w prawo i po ok. 2,5 km docieramy do miejscowości **Góry Miechowskie**. Na wprost leśną drogą możemy dotrzeć do **Rezerwatu Opalonki** i tym samym do **Obszaru Natura 2000 Opalonki**.

W Górach Miechowskich skręcamy w prawo i zaraz po prawej stronie znajduje się **pomnik upamiętniający żołnierzy poległych w II Wojnie Światowej**. Ok. 1,5 km dalej, na rozwidleniu kierujemy się nadal na zachód w kierunku miejscowości **Kalina-Rędziny**. Na tym samym rozwidleniu znajduje się polna droga w prawo, prowadząca do kolejnej ciekawostki przyrodniczej, **Obszaru Natura 2000 Kalina Lisiniec**.

Przed dojazdem do miejscowości Kalina-Rędziny znajduje się droga prowadząca w prawo do **Kaliny Małej**. Wzdłuż niej rozciąga się **Obszar Natura 2000 Kalina Mała**.

stawy hodowlane w Książu Wielkim

W Kalinie Małej skręcamy w prawo do **Kaliny Wielkiej**. To idealne miejsce na dłuższy odpoczynek. W tej miejscowości warto zobaczyć m. in. **kościół św. Imienia NMP, dawny dwór**, w którym obecnie znajduje się biblioteka oraz **pomnik przyrody**.

Następnie podążamy na północ do miejscowości **Giebułtów**, przed którą po prawej stronie znajduje się **Obszar Natura 2000 Giebułtów**. W Giebułtowie skręcamy w lewo, a następnie w prawo, w drogę prowadzącą już do końca trasy, do Książa Wielkiego. Aby uniknąć podróżowania ruchliwą drogą krajową nr 7, po ok. 2 km szukamy drogi w prawo, prowadzącej do miejscowości Częstoszewice. Na końcu drogi skręcamy w lewo i po przejechaniu ok. 3 km docieramy ponownie do centrum Książa Wielkiego.

Książ Wielki

Pierwsza informacja o osadzie pojawiła się w 1120 r. w dokumentach klasztoru cystersów w Jędrzejowie. Jej właścicielem był Stefan herbu Topór, wojewoda krakowski. Pierwsze przywileje miejskie otrzymał Książ prawdopodobnie za panowania króla Władysława Łokietka. W 1485 r. właścicielem miasta stał się Jan z Tęczyna, a następnie w 1582 r. biskup krakowski Piotr Myszkowski.

Zamek na Mirowie w Książu Wielkim

Początki Zamku na Mirowie sięgają XVI w., kiedy to biskup krakowski Piotr Myszkowski w 1582 r. rozpoczął budowę nowej siedziby swego rodu, pochodzącego z Mirowa na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Pracami kierował krakowski architekt Santi Gucci, który zastosował najlepsze wzory renesansowej architektury włoskiej.

Zamek nie zachował pierwotnego stylu architektonicznego. Początkowo budowla w dolnej części pokryta była rustyką, a w górnej wieńczył ją dekoracyjny szczyt. Gmach otoczono nowożytnymi narysami bastionowymi, tworzącymi w ten sposób nawiązujące stylem do włoskich pałaców wiejskich założenie palazzo in fortezza. W kolejnych wiekach budowla nabrała cech barokowych, a po neogotyckiej przebudowie otrzymała wygląd zbliżony do dzisiejszego. Do pałacu z dwóch stron

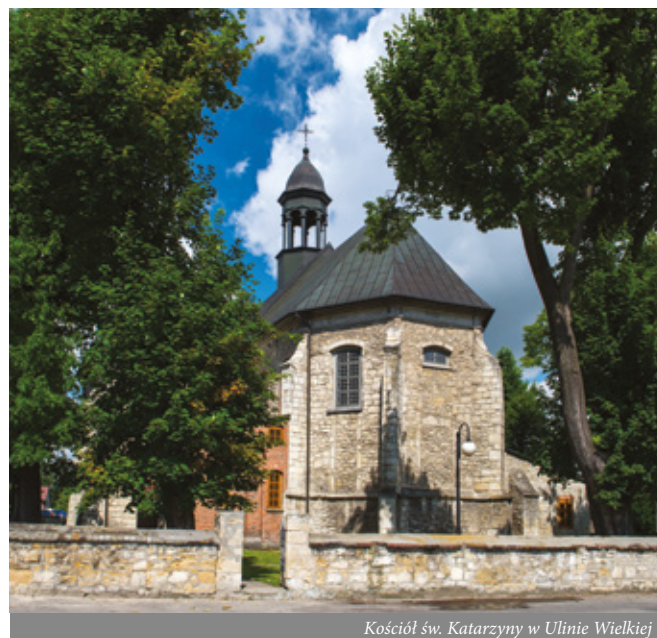

Zamek na Mirowie w Książu Wielkim

przylegały dwa niewielkie pawilony, z których jeden zajmowała biblioteka, a drugi kaplica. Pałac otoczony jest parkiem porośniętym tradycyjnym drzewostanem.

Kościół św. Wojciecha w Książu Wielkim

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1325 r. Mury obecnej świątyni pochodzą z XV, XVII i XX w. Dekoracja sti-

Kościół św. Katarzyny w Ulinie Wielkiej

kowa na sklepieniu prezbiterium pochodzi z początku XVII w., a polichromia w nawie z 1781 r. W ołtarzu głównym, prawdopodobnie z 1682 r. znajduje się obraz Matki Boskiej datowany na początek XVI w. W ołtarzach bocznych, pochodzących

z 1777 i 1778 r. umieszczono obrazy Chrystusa Ukrzyżowanego oraz patrona parafii – św. Wojciecha.

Godną uwagi jest kaplica św. Jana Chrzciciela z obrazem Chrztu Jezusa – autorstwa Franciszka Smuglewicza z końca XVIII w. W kaplicy podziwiać można również trzy płaskorzeźby z czerwonego marmuru z drugiej połowy XVI w., przypisane Hieronimowi Canavesiemu. Przy wejściu do kaplicy stoi cieka-

wa chrzcielnica z XVI w. Organy z figurami Dawida i aniołów z ornamentacją barokową zostały przybudowane w 1929 r.

Po prawej stronie nawy znajduje się kaplica św. Anny, nakryta kopułą i „latarnią”. Przyjrzyć należy się barokowemu ołtarzowi, polichromii iluzjonistycznej z połowy XVII w. na podniebieniu kopuły oraz herbom Myszkowskich – fundatorów kaplic i ołtarza.

okolice Kaliny Wielkiej

Kościół poaugustiański św. Ducha

Fundatorem klasztoru w Książu Wielkim był kasztelan krakowski Jan Melsztyński – dziedzic Książa i Melsztyna, który w 1372 r. sprowadził do miasta zakon augustianów. Kościół św. Ducha, będący częścią klasztorowego kompleksu, został wybudowany ok. 1380-1381 r. Była to piękna gotycka świątynia, wzmiankowana zapiskami Jana Długosza. Klasztor i kościół były wielokrotnie niszczone przez pożary – w 1383, 1655, 1741 i 1836 r. oraz trzęsienia ziemi – w 1749 i 1785 r.

Kościół posiada pięć ołtarzy. Pierwszy z nich to ołtarz główny, pochodzący z końca XVII w. Jest koloru karmazynowego z nielicznymi złoceniami i późnobarokowym, połączonym tabernakulum. Po bokach zdobią go figury św. Wojciecha i Stanisława – patronów Polski. Na środku ołtarza znajduje się obraz Matki Boskiej Pocieszycielki Strapionych, włoskiego malarza Giovanniego Battisty Salvi. Drugi ołtarz poświęcony jest św. Tekli, trzeci – św. Augustynowi. Czwarty zawiera obraz Pana Jezusa Ecce Homo, a piąty – św. Antoniego.

Obecną dzwonnice zbudowano w 1836 r. Wymurowano ją z cegły w stylu neogotyckim w kształcie złamanego łuku zwieńczonego krzyżem żelaznym.

Małopolski Szlak Powstania Styczniowego

Specyficzne ukształtowanie terenu Książa i jego okolic sprawiły, że miasto nie było areną walk powstańczych. Mnoгие lasy stanowiły jednak schronienie dla polskich oddziałów.

Tędy wycofywał się przed wojskami carskimi generał Marian Langiewicz, który w pobliskich wsiach – Antolce i Zarzysynie wraz ze sztabem obmyślał strategię walki z wrogiem.

Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej

9 sierpnia 1919 r. w Zamku na Mirowie nocowała Pierwsza Kompania Kadrowa, do której w Miechowie dołączył Józef Piłsudski. W połowie sierpnia przez Książ Wielki przysły austrowęgierskie oddziały kawalerii grupy gen. Kummera, zmierzające w kierunku Lubelszczyzny. 8 listopada Książ zajęła 2 Gwardyjska Dywizja Piechoty. W połowie grudnia Rosjanie wycofali się na linię Nidy. Miasto do końca wojny pozostało pod okupacją austrowęgierską pod władzą Komendy Obwodowej Miechów. Szlak z Książa prowadzi do Miechowa, a następnie do Tarnowa.

Kościół Narodzenia NMP w Książu Małym

Kościół murowany, orientowany, wybudowany na niewielkim wzgórzu, na przełomie XIV i XV w. Został odrestaurowany w 1710 r. W latach 1565-1583 świątynia zamieniona została na zbór kalwiński. Obiekt w pierwotnej formie wybudowany w stylu gotyckim. W 1870 r. dobudowano kaplicę Serca Jezusowego oraz przedłużono korpus. W 1886 r. nada-

Kościół Narodzenia NMP w Książu Małym

no nowy kształt elewacji. We wnętrzu podziwiać można późnobarokowe wyposażenie z 1710 r., autorstwa krakowskiego snycerza Jerzego Hankisa, po obu stronach ołtarza głównego dwie trumienki z relikwiami, krucyfiks z 1621 r. oraz epitafia fundatorów.

Słaboszów

Pierwszym właścicielem Słaboszowa wraz z Nieszkowem był rycerz Sławosz. W 1595 r. wieś położona w powiecie książskim województwa krakowskiego była własnością starosty chęcińskiego Piotra Myszkowskiego.

Gmina Słaboszów leży w dorzeczu Wisły, nad rzekami Nidzicą i Kaliną. Jest to gmina typowo rolnicza o dobrych

Kościół św. Mikołaja w Słaboszowie

warunkach glebowych. Rolnicy uprawiają przede wszystkim pszenicę, jęczmień, buraki cukrowe, ziemniaki. W hodowli przeważa trzoda chlewna i bydło.

Kościół św. Mikołaja w Słaboszowie

Murowany, neogotycki, zbudowany w latach 1854-1876 według projektu Henryka Marconiego. Fundatorem kościoła był dziedzic Nieszkowa i Słaboszowa, Józef Bzowski, który ofiarował go jako wotum wdzięczności za ocalenie życia w niewoli. Ołtarz główny zdobią kolumny i łuki zakończone wieżyczkami. Między nimi stoi Maryja, a z boku czterech Ewangelistów. W ołtarzach bocznych znajdują się obrazy Matki Bożej Różańcowej i św. Mikołaja w późnobarokowych sukienkach. Kościół posiada chrzcielnicę z białego marmuru oraz zabytkowe organy. W skład zabytkowego zespołu kościelnego wchodzi również dzwonnica z XIX w., plebania oraz dom sióstr zakonnych.

widok z wieży widokowej w Dosłońcu

Janowiczki pod Raclawicami (IV)

34 km

5,5 h

2,5 h

2,5 h

Trasę rozpoczynamy w **Janowickach**, niedaleko Raclawic. W miejscowości tej znajduje się kilka godnych uwagi atrakcji. Są to m. in. **Dworek w Janowickach** i tuż obok **pomnik przyrody**, **Willa Walerego Sławka**, **Pomnik Głowackiego** oraz **Kopiec T. Kościuszki**. Urokliwe i ciekawe jest **Wzgórze Zamczysko**, na którym również czekają na nas pomniki przyrody. Wzgórze okala **Ścieżka Zdrowia**, którą koniecznie trzeba się przespacerować na rozgrzewkę.

Z Janowiczek podążamy na południowy zachód w kierunku miejscowości **Dziemierzycze**. Po przebyciu ok. 1,5 km skręcamy w prawo w wąską, ale malowniczą drogę, prowadzącą na wzniesienie. Na szczycie po lewej stronie, w polach uprawnych zobaczyć możemy **moгіły kosynierów**. Dalej po prawej stronie, za domami znajduje się droga w prawo prowadząca na pola, gdzie **4 kwietnia 1794 r.** rozegrała się słynna **Bitwa pod Raclawicami**, uwieczniona na obrazie Jana Matejki „Kościuszkę pod Raclawicami”.

Jedziemy dalej i na końcu drogi skręcamy w prawo w kierunku miejscowości Klonów. Ok. 700 m przed skrzyżowaniem z drogą wojewódzką nr 783, po

wieża widokowa w Dosłońcu

prawej stronie możemy połączyć drogę dojeżdżając do **Rezerwatu Przyrody Sterczów-Ścianka** oraz **Obszaru Natura 2000 Sterczów-Ścianka**.

Udając się dalej, przecinamy drogę wojewódzką nr 783. Ok. 500 m za skrzyżowaniem po prawej stronie czekają na nas kolejne atrakcje przyrodnicze: **Rezerwat Przyrody Dąbie** oraz **Obszar Natura 2000 Dąbie**. Jedziemy wzdłuż drogi, która zmieni kierunek na wschód do miejscowości Dale. Na jej krańcu skręcamy w lewo i zaraz po prawej stronie napotykamy kolejne atrakcje przyrodnicze: **Rezerwat Przyrody Wały** oraz **Obszar Natura 2000 Wały**. Po chwili odpoczynku i obcowania z przyrodą

wspinamy się drogą na północ. Wzniesienie jest strome, ale warto je zdobyć, aby dotrzeć do miejscowości **Dosłońce**. Skręcamy w prawo i zaraz za zakrętem czeka na nas **wieża widokowa** oraz wiata z ławkami, gdzie możemy odpocząć, a później wdrapać się na wieżę i podziwiać panoramę regionu.

Dwór w Janowiczkach

Podążamy dalej wzdłuż drogi. W miejscowości **Miroszów**, przy kapliczce odbijamy w lewo w wąską drogę. Na jej końcu skręcamy w prawo w drogę prowadzącą do miejscowości **Ślupów**, gdzie czeka wspaniała atrakcja dla miłośników wędkarstwa – **stawy przy rzece Nidzica**.

Teraz należy wrócić tą samą drogą do miejscowości Miroszów. Tam skręcamy w lewo i jadąc przez miejscowość Kościejów, docieramy do **Raławic**. Znajduje się tam **XVIII-wieczny kościół św. Apostołów Piotra i Pawła z drewnianą dzwonnica**.

Janowiczki pod Raławicami

4 kwietnia 1794 r. w Janowiczkach miała miejsce bitwa pod Raławicami, w której Tadeusz Kościuszko i jego kosynierzy stoczyli bitwę z Moskalami. U stóp wzgórza zwanego

Zamczyskiem, gdzie odbywała się bitwa, w 1934 r. usypany został Kopiec Kościuszki. U podnóża kopca znajduje się ogromny pomnik przedstawiający Bartosza Głowackiego, gaszącego lont armaty czapką.

Wzgórze Zamczysko

W Janowiczkach godny uwagi jest również zabytkowy dwór. Wzniesiony został z inicjatywy Włodzimierza Lucjana Łackiego ok. 1914 r. Budowla powstała zapewne na miejscu starszej, istniejącej w obrębie parku. Nawiązuje bryłą i architekturą do prowincjonalnego dworku ziemskiego z przełomu XVIII i XIX w. Parterowy z użytkowym poddaszem, wymurowany z cegły z użyciem kamienia. Nakryty dachem czterospadowym łamanym, o drewnianej więźbie, kryty dachówką. Dwór od frontu poprzedzony jest wysokim portykiem o czterech drewnianych kolumnach wspierających trójkątny przyczółek. Nieopodal dworu stoi pomnik przyrody – trzystuletnia lipa, pod którą według tradycji odpoczywał po bitwie Tadeusz Kościuszko.

Inną ciekawą atrakcją jest Willa Walerego Sławka. Wzniesiona została w latach 1934-1935 z przeznaczeniem na dom letni płk Walerego Sławka – męża stanu, parlamentarzysty i premiera rządu w Polsce międzywojennej. Wybudowana została w duchu modernizmu, bryłą nawiązuje do architektury polskich dworków. Parterowa, z użytkowym poddaszem, wybudowana z cegły, z użyciem kamienia.

pomnik przyrody w Janowiczkach

Budynek nakrywa czterospadowy dach łamany. Od frontu poprzedzona jest gankiem o czterech kolumnach wspierających balkon poddasza. Obecnie mieści się w niej m. in. Towarzystwo Ziemi Raclawickiej.

Mogiły kosynierów

Ziemie raclawicką znaczą mogiły kosynierów poległych w bitwie w 1794 r. Początkowo chowano ich w miejscu, gdzie

mogiły kosynierów

zginęli. Dawniej na polach i łąkach widniało wiele krzyży i kopców mogilnych. Z czasem, gdy ślady mogił zaczęły zniknąć, powstały tablice i pomniki upamiętniające uczestników Insurekcji Kościuszkowskiej.

Kościół św. Apostołów Piotra i Pawła w Raclawicach

Warto odwiedzić również kościół św. Apostołów Piotra i Pawła w Raclawicach. Pierwsze wzmianki o tutejszej parafii pochodzą z 1326 r. Obecny kościół, późnobarokowy wybu-

Kościół św. Apostołów Piotra i Pawła w Raclawicach

dowano w 1778 r. Świątynia jest murowana, jednonawowa. Prezbiterium kwadratowe, węższe od nawy, nakryte kopułą. Wnętrze kościoła zdobi późnogotycki obraz tablicowy w typie Sacra Conversazione. Godna uwagi jest również gotycka figu-

wnętrze kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła w Raclawicach

ra św. Szczepana z końca XV w., późnobarokowa chrzcielnica i kropielnica, obraz św. Izydora w nietypowym przebraniu – w krakowskiej sukmanie oraz drzwi obite blachą z pasami i rozetami. Obok kościoła stoi drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej, na planie kwadratu z przełomu XVIII i XIX w, z dzwonem datowanym na 1547 r.

Łowisko w Słupowie

Amatorzy wędkarstwa z pewnością skorzystają z łowiska w Słupowie. Na jego terenie znajduje się kilka stawów. Węd-

łowisko w Słupowie

kować można na trzech z nich, także nocą. Na terenie łowiska znajdują się również wiaty i grille. Na miejscu można wypożyczyć sprzęt wędkarski – wędkę, podbieraki, siatki, krzesel-

ka oraz przynęty i zanęty. Mieszkańcami stawów są przede wszystkim karpie, ale również sumy, amury, szczupaki i inne gatunki ryb. Łowisko jest prywatne, w związku z tym zachodzi konieczność dokonania opłaty za wstęp na jego teren. Nie jest wymagana natomiast karta wędkarska.

okolice Słupowa

Teatrums Bitwy pod Raclawicami w Niezwojowicach

Makieta bitwy wykonana jest w skali 1:10 i jest wierną repliką okolic Raclawic. W jej skład wchodzi 300 postaci: żołnierzy polskich i rosyjskich, robionych ręcznie z drewna lipowego. Całość umieszczona jest na obrotowym stole o powierzchni 40 m². Przebieg bitwy, jej aspekty wojskowe, znaczenie historyczne i symboliczne przedstawia narrator, któremu głosu użył Andrzej Seweryn.

W tym wyjątkowym miejscu można również obejrzeć galerię obrazów autorstwa artystów związanych z tematyką kościuszkowską i kolekcję rekwizytów z epoki.

pola w okolicach Raclawic

Kozłów i okolice (V)

52 km

7 h

4 h

4 h

Wyruszamy z miejscowości **Kozłów**, gdzie możemy zwiedzić **kościół Podwyższenia Krzyża Świętego** z 1912 r. oraz rozległy **Obszar Natura 2000 Dolina Górnej Mierzawy**. Kierujemy się na północ do miejscowości Wierzbica, a następnie odbijamy w kierunku miejscowości Książ Wielki. Po ok. 7 km, w miejscowości Głogowiany skręcamy w wąską, malowniczą drogę na południe, w kierunku miejscowości **Rzędowice**. Tu warto zrobić przystanek i zobaczyć stary **dwór z XIX w.** (obecnie prowadzone są tam warsztaty terapii zajęciowej) oraz znajdujący się nieopodal **pomnik przyrody**. W tym miejscu warto też zjechać z trasy, by po 2-3 km dotrzeć do miejscowości Mianocice, gdzie zobaczyć można inny zabytkowy **XVIII-wieczny dwór** (obecnie dom pomocy społecznej).

Z Rzędowic podążamy na południe przez Łazy i docieramy do miejscowości **Pstroszyce II**, gdzie rozpościera się **Obszar Natura 2000 Pstroszyce**. Nieopodal znajduje się również **Obszar Natura 2000 Widnica**. Tu możemy zjechać na południe ok. 3,5 km do miejscowość **Siedliska**, gdzie warto odwiedzić piękny **kościół Świętego Krzyża z przełomu XV i XVI w.**

My jednak udajemy się na północ do miejscowości Tunel. Następnie skręcamy w lewo i dojeżdżamy do miejscowości **Uniejów-Rędziny**, gdzie po prawej stronie położony jest **Obszar Natura 2000 Biała Góra i Rezerwat Przyrody Biała Góra**.

Na końcu drogi skręcamy w lewo i docieramy do miejscowości **Uniejów-Parcele**, gdzie znajdują się kolejne dwie atrakcje – **XV-wieczny kościół św. Wita** oraz niewielki **Obszar Natura 2000 Uniejów-Parcele**.

Z miejscowości Uniejów-Parcela kierujemy się na południe. W Ludwinowie skręcamy w prawo, aby wąskimi drózkami dotrzeć do drogi łączącej dwie miejscowości: Miechów oraz Tczycę. Wybieramy trasę w kierunku Tczycy, ale nie rozpędzamy się za bardzo, gdyż po prawej stronie na początku miejscowości, znajduje się droga prowadząca do **Zalewu w Tczycy**. Następnie na skrzyżowaniu dróg skręcamy w prawo w kierunku Żarnowca, a potem w lewo do centrum Tczycy. Po prawej stronie warto rozejrzeć się za polną drogą. Prowadzi ona na wzniesienie, z którego zobaczymy **Grodzisko Stożkowate**, a w tle **kościół św. Idziego**.

Z Tczycy podążamy w kierunku Żarnowca i odbijamy w prawo na Marcinkowice, a później **Kępie**. Dojeżdżając do krawędzi pól i lasu, zauważamy po

prawej stronie połączyć drogę, która doprowadzi nas do **Rezerwatu Przyrody Kępie** oraz **Obszaru Natura 2000 Kępie na Wyżynie Miechowskiej**.

Kierując się nadal główną drogą dojdziemy do punktu startowego – do Kozłowa.

Kozłów

Jest najdalej na północ wysuniętą gminą powiatu miechowskiego. Leży pomiędzy ciekami wodnymi Mierzawy, Uniejówki i Nidzicy. Historia miejscowości sięga panowania Bolesława V Wstydlivego. Na terenie gminy znajdują się rezerwaty przyrody z cenną roślinnością i drzewostanami – Biała Góra i Kępie. Najważniejszy zabytek sakralny to kościół Podwyższenia Krzyża Świętego.

Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Kozłowie

Kościół neogotycki, z cegły, pochodzi z 1912 r. W ołtarzu głównym znajduje się krzyż Chrystusa, na suficie fresk Matki Bożej Wniebowziętej. W ramionach nawy poprzecznej uwagę przykuwa obraz Przemienienia Pańskiego. Obrazy w świątyni są w większości autorstwa Mariana Giebułkowskiego ze Skawiny. Organy sprowadzono z Niwek na Śląsku. Dzwony pochodzą z 1803 r. Za datę utworzenia parafii można przyjąć rok 1288. Wówczas nastąpiła odbudowa spalonego przez Tatarów tzw. kościoła książęcego i budowa kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych. Według Jana Długosza, drugi kościół – drewniany – wybudowano w 1435 r. z fundacji rycerza Mszczuja. W wielkim ołtarzu miał znajdować się wówczas obraz Wszystkich Świętych, w bocznych – św. Anny i Matki Boskiej.

Dwór Zdziechowskich w Rzędowicach

Budynek dworu pochodzi z końca XIX w. Obiekt murowany z kamienia i cegły, dwukondygnacyjny. Złożony na planie prostokąta, z płytkim, szerokim ryzalitem od strony fasady frontowej, mieszczącym wejście główne. Od strony ogrodu wejście prowadzi przez poprzedzony tarasem, okazały portyk wsparty na czterech filarach arkadowych, nad którym umieszczono

Dwór Zdziechowskich w Rzędowicach

otwarty balkon, otoczony, podobnie jak dolny taras, kamienną tralkową balustradą. Całość nakrywa dach o konstrukcji drewnianej, dwuspadowy, z dwoma naczółkami. Pod nim szeroki gzyms podokapowy, z szeregiem ozdobnych drewnianych wsporników. Obiekt otoczony jest XIX-wiecznym parkiem.

Pałac Hallerów w Mianocicach

Wybudowany został w stylu późnego klasycyzmu na miejscu starszego dworu, a następnie przebudowany w 1832 r. Pierwszymi właścicielami pałacu byli Mianowscy, potem Tę-

Pałac Hallerów w Mianocicach

czyńscy, Bonerowie, Szyszkowscy, Stanisławscy, Oleśnicy, Branicy, Myszkowscy, Morsztyni, Kossakowscy, Jordanowie, a od 1850 r. Hallerowie. Od strony zachodniej znajdujemy taras na arkadach filarów ze schodami. Na terenie dworskim napotykamy dwie figurki św. Jana Kantego z 1744 r. autorstwa Wacława Beranka z Pińczowa. W kaplicy znajdują się płaskorzeźby, przedstawiające św. Weronikę i Chrystusa Frasobliwego Ukrzyżowanego, odnowione w 1774 r.

Rezerwat Przyrody Biała Góra

Rezerwat z kategorii stepowych o powierzchni 10,46 ha. Teren jest chroniony od 1955 r. Obejmuje zachodnie zbocze kredowego wzniesienia. Ochroną objęta została wielogatunkowa murawa kserotermiczna oraz grąd. Wierzchołek wzgórza porasta bogaty w gatunki las grądowy i ciepłolubne zarośla ze stanowiskiem obuwika pospolitego, poniżej występuje pas ciepłolubnych muraw. W obszarze występuje wyjątkowa różnorodność roślin kserotermicznych, m. in. wiśnia karłowata, miłek wiosenny, zawilec wielkokwiatowy, dziewięciśł bezłodygowy, len złocisty, aster gawędka, ostrożeń pannoński, oman wąskolistny, obuwik pospolity, storczyk kukawka, storczyk purpurowy, buławnik wielkokwiatowy i kosaciec bezlistny.

Kościół św. Wita w Uniejowie-Parceli

Kościół murowany, pochodzi z poł. XV w. Obiekt wybudowany w stylu gotyckim, orientowany. Prezbiterium prostokątne, nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Nawa przykryta stropem. We wnętrzu podziwiać można m. in. drewnianą rzeźbę Matki Bożej Bolesnej z około 1420 r. Rzeźba wykonana jest z jednego pnia drzewa lipowego, który ma ponad tysiąc lat. Uwagę przyciąga obraz Ukrzyżowanie z ok. 1515 r., obraz Uczta Balthazara z końca XVII w., portal do zakrystii z ok. 1780 r. i organy z 1863 r. Na pulpicie chóru muzycznego znajdują się obrazy aniołków grających na różnych instrumentach – dudach, flecie, trąbce i bębnie.

Kościół św. Wita w Uniejowie-Parceli

Grodzisko Stożkowe w Tczycy

Duży kopiec otoczony wałem. Według miejscowej legendy jest to mogiła z czasów pogańskich. W rzeczywistości grodzisko stożkowate typu wyżynnego, usytuowane na grzbiecie podłużnego wzniesienia – pozostałość obronnej średniowiecznej siedziby rycerskiej. Dostępu na wzniesienie broniła od południa dolina dopływu Uniejówki. Podobną rolę spełniały zapewne mokradła u stóp wzniesienia po stronie północnej, pomiędzy wzgórzem a drogą – zachowane częściowo do dzisiaj. Na szczycie kopca stwierdzono w 1948 r. pokłady węgla drzewnych i grudy polepy, będące pozostałością drewnianej zabudowy obiektu. Znalaziono tu również ułamki ceramiki pochodzącej z XIV-XV w. Grzbiet wzniesienia jest dobrym punktem widokowym na rozległą okolicę i stary szlak z Krakowa do Żarnowca.

Grodzisko Stożkowe w Tczycy

Kościół św. Idziego w Tczycy

Pierwsza wzmianka o parafii pochodzi z 1320 r. Wtedy w miejscu obecnego kościoła stała prawdopodobnie mała drewniana świątynia. Według relacji Jana Długosza w poł. XV w. w Tczycy stał kościół murowany. W drugiej poł. XIX w. i w wieku XX wielokrotnie rozbudowywany i przebudowywany. We wnętrzu kościoła zwraca uwagę ołtarz główny z rokokowym obrazem Matki Bożej Łaskawej, późnobarokowe ołtarze boczne i rokokowe konfesjonały oraz zabytkowa polichromia.

Rezerwat Przyrody Kępie

Rezerwat leśny o powierzchni 45,52 ha. Założony został w 1960 r. Ochroną objęte zostały cenne naturalne lasy dębowo-grabowe ze znacznym udziałem buka. W lesie spotkać można

wawrzynnik wilczełyko w rezerwacie przyrody Kępie na Wyżynie Miechowskiej

kilka rzadkich gatunków roślin, np. obuwika pospolitego, lilii złotogłów, czy wawrzynka wilczełyko. Faunę reprezentują m. in. trzmiełojady, dzięcioły czarne, mucholówki białoszyje oraz dziki i sarny.

Zalew w Tczycy

Sztuczny zalew otwarty w 2001 r. o powierzchni 2,2 ha w tym 1,5 ha lustra. Obiekt jest wyposażony w instalację wodno-kanalizacyjną, elektryczną i oświetlenie. Posiada duży parking oraz boisko do piłki siatkowej. Przez okres letni jest zaopatrzony w małą gastronomię. Przy zalewie działa Towarzystwo Wędkarskie „Żródełko”. Głównymi zaletami obiektu jest dobry dojazd, czysta woda i wstęp pozbawiony jakichkolwiek opłat.

Baza noclegowa

Gmina Charsznica

Hotel „Planeta”
ul. Żarnowiecka 45a
32-250 Charsznica
tel. 41 383 68 27
www.klub-planeta.pl

Gmina Książ Wielki

Agroturystyka „Julia”
Antolka 37a
32-210 Książ Wielki
tel. 507 147 867

Hotel i restauracja „Zameczek”
ul. Warszawska 13
32-210 Książ Wielki
tel. 41 383 80 23
www.hotelzameczek.pl

Karczma Antolka – restauracja i pokoje gościnne
Antolka 21
32-210 Książ Wielki
tel. 41 383 87 00
www.karczma-antolka.pl

**Szkolne schronisko młodzieżowe
przy Zespole Szkół w Książu Wielkim**
ul. Witosa 10
32-210 Książ Wielki
tel. 41 383 80 10

Pokoje gościnne „Agropokusa”
Rzędowice 96
32-210 Książ Wielki
tel. 508 311 678
www.agropokusa.pl

Gmina Miechów

Agroturystyka Andar
Brzuchania 35
32-200 Miechów
tel. 600 162 049

Bursa szkolna
ul. Sienkiewicza 27a
32-200 Miechów
tel. 41 383 31 00
www.bursa.miechow.net

Gospodarstwo agroturystyczne „Chatka u Małgorzatki i Radka”
Zarogów 48
32-200 Miechów
tel. 609 340 015
www.chatkaumalgorzatkiiradka.blogspot.com

Hostel Miechów
ul. Taborowicza 21
32-200 Miechów
tel. 600 203 044
www.hostelmiechow.blogspot.com

Hotel, Restauracja Zajazd Miechus
ul. M. Konopnickiej 28
32-200 Miechów
tel. 41 389 06 80
www.zajazd-miechus.pl

Karczma Siedlisko – restauracja i pokoje gościnne
Strzeżów II 46
32-200 Miechów
tel. 41 383 39 00
www.karczmasiedlisko.pl

Wynajem pokoi Mati
Janów Dolny 1B
32-200 Miechów
tel. 504 208 165, 791 160 709

Gmina Raclawice

Hotel Mercure Raclawice Dosłonce Conference & SPA
Dosłonce 56
32-222 Raclawice
tel. 12 378 47 27
www.dosloncespa.pl

Gmina Słaboszów

Agroturystyka „Agrokal”
Kalina Wielka 52
32-218 Słaboszów
tel. 41 384 60 40, 515 152 249

Dwór w Jabłoniowym Sadzie
Grzymałów 10
32-218 Słaboszów
te. 609 612 044, 785 179 919
www.dwor-grzymalow.pl

Kalendarz imprez

Charsznica

Przegląd Grup Kołędniczych i Jaselkowych / grudzień-luty
 Piknik Rockowy / maj-lipiec
 Parada Orkiestr Dętych / sierpień
 Charsznickie Dni Kapusty / drugi weekend września
 Wieczór Pastorałek / grudzień

Gołcza

Żniwogranie / sierpień

Kozłów

Dni Kozłowa / sierpień-wrzesień

Książ Wielki

Dożynki Gminne / sierpień

Miechów

Miechowski Przegląd Pieśni Chóralnej Kolęd i Pastorałek / styczeń
 Miechowski Przegląd Widowisk Jaselkowych / styczeń
 Miechowskie Spotkanie Noworoczne / styczeń
 Orszak Trzech Króli / styczeń
 Przegląd Grup Kołędniczych / styczeń
 Miechowski Marsz Szlakiem A. Kurowskiego / luty
 Obchody Rocznicy Bitwy Miechowskiej / luty
 Jarmark Wielkanocny
 Święto Storczyka – Kalina Mała / maj
 Dni Miechowa / czerwiec
 Dzień Dziecka / czerwiec
 Międzynarodowe Małopolskie Spotkania z Folklorem / lipiec
 Dożynki Gminne / sierpień
 Gadafest / sierpień
 Marsz Szlakiem Kadrówki / sierpień
 Międzynarodowy Plener Malarski „Barwy Małopolski” / sierpień
 Miechowskie Dni Jeruzolimy / wrzesień (co dwa lata)
 Targi Bożonarodzeniowe / grudzień

Raławice

Rocznica Bitwy pod Raławicami / kwiecień
 Wybory Chłopa Roku / kwiecień
 Zlot Kawalerów Virtuti Militari / maj
 Rodzinna niedziela / czerwiec
 Dożynki Gminne / sierpień

Słaboszów

Dożynki Gminne / sierpień

Bibliografia

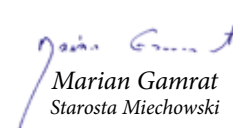
1. Barańska K. 2014. Podręcznik najlepszych praktyk ochrony kseroterm. CKPŚ. Warszawa.
2. Cwenar A., Sudnik-Wójcikowska B. 2012. Rośliny kserotermiczne. Flora Polski. Multico. Warszawa.
3. Herbach J. (red.) 2004. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. T. 3 Murawy, łąki, ziołorośla, wrzosowiska, zarośla. Ministerstwo Środowiska. Warszawa.
4. Kawałko M. J. 1986. Historie ziołowe. KAW. Lublin.
5. Klepacka-Kołodziejska D. 2009. Gospodarka owczarska na terenach górskich jako przykład wielofunkcyjnego rolnictwa. Wieś i rolnictwo 4 (145): 97-115.
6. Kostuch R., Misztal A. 2006. Występowanie roślinności kserotermicznej na Wyżynie Małopolskiej. Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich 3/1/2006: 117-129.
7. Kostuch R., Misztal A. 2009. Spektra kwitnienia wybranych roślin kserotermicznych Wyżyny Miechowskiej. Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich 6/2009: 131-139.
8. Kujawska M., Łuczaj Ł., Sosnowska J., Klepacki P. 2016. Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych. Słownik Adama Fischera. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Wrocław.
9. Linford Jenny. 2009. Zioła. Kieszonkowy przewodnik. Paragon.
10. Loster S. (red.) 2012. Roślinność kserotermiczna na obszarach chronionych województwa małopolskiego. Przewodnik przyrodniczy. RDOŚ. Kraków.
11. Perzanowska J., Mróz W., Ogrodniczek N. Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum. W: Mróz W. (red.) 2015. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część czwarta. IOŚ. Warszawa. S. 273-289.
12. Murawski M. 2011. Historia hodowli pełnej owcy olkuskiej. Wiadomości zootechniczne R. XLIX 1: 15-20.
13. Piwowarczyk R. 2012. A revision of distribution and the ecological description of *Orobancha picridis* (Orobanchaceae) at the NE limit of its geographical range from Poland and Ukraine. Acta Agrobotanica 65,1: 91-106.
14. Pudelska K., Mirosław A., 2013. Symbolika średniowiecznych ogrodów przyklasztornych i ich roślinności. Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. OL PAN, IX/2, s. 49-56.
15. Wołk A. 2006. Badania mikroklimatyczne w terenie urzędziobnym a restytucja roślin chronionych i rzadkich. [w:] Trepieńska J. Olecki Z. (red.) Klimatyczne aspekty środowiska geograficznego. IGiP UJ. Kraków. s. 247-257.

Szanowni Państwo

Północną część Województwa Małopolskiego zajmuje zróżnicowany topograficznie Powiat Miechowski. Symbole samorządowe powiatu – herb, sztandar i logo, jak również wydawnictwa promocyjne przypominają, że tutejsza ziemia słynie z trzech wartości: rolnictwa, historii i tradycji narodowyzwoleńczych. Szczególnie znakomite gleby uczyniły z Ziemi Miechowskiej zaplecze rolnicze dla południa Polski.

Niezaprzeczalnym, kolejnym i na swój sposób nowym, od kilku dekad odkrywanym atutem tej ziemi jest bogata przyroda, nieskażona przemysłem. Duże kompleksy leśne, tereny rolnicze, kilkanaście rezerwatów przyrody i Obszarów Natura 2000, różnorodne i rzadkie gatunki roślin, np. storczyków, powodują, że Powiat Miechowski przyciąga także miłośników przyrody i aktywnego wypoczynku. Atrakcje te są opisywane, fotografowane i filmowane, stanowią wątek amatorskich i specjalistycznych opracowań. Nadal jednak sfera przyrodnicza ziemi nad Nidzicą, Szreniawą, Cichą i Dłubnią czeka na kolejne odkrycia i popularyzację. Godne uznania są wszelkie inicjatywy wspierające i chroniące to swoiste dobrodziejstwo, jakim jest lokalna przyroda. To zadanie od lat z powodzeniem wykonuje Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie, która realizuje projekt ochrony muraw kserotermicznych umiejscowionych na Wyżynie Miechowskiej. Zachęcam do uważnej lektury niniejszego przewodnika, która pozwoli Państwu dostrzec ten aspekt przyrody, którego na co dzień zazwyczaj nie zauważamy. Poznając istotę muraw kserotermicznych uświadomimy sobie wyjątkowość tutejszej przyrody i nabierzemy do niej należytego szacunku. Wierzę, że treść niniejszego opracowania połączona z obserwacją miechowskiej przyrody dostarczy Państwu wiele satysfakcji, a przede wszystkim pozwoli zrozumieć, jak istotna jest ochrona tego zielonego bogactwa.

Marian Gamrat
Starosta Miechowski

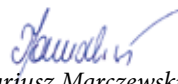
Szanowni Państwo

Podróżując po Małopolsce nie sposób pominąć gminy Miechów, która zachwyca malowniczymi krajobrazami i nieskażonym środowiskiem naturalnym.

Obszar Wyżyny Miechowskiej, znany jako „kraina storczyków” charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną, przede wszystkim dzięki murawom kserotermicznym, które są siedliskiem wielu rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Potwierdzeniem niezwykłych walorów przyrodniczych obszaru jest fakt utworzenia w gminie Miechów aż ośmiu obszarów chronionych, będących częścią europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000.

Miechów, z jego bogatą historią i cennymi zabytkami nieoficjalnie nazywany jest stolicą Stróżów Grobu Bożego i od lat nosi miano „Polskiej Jerozolimy”. Dla turystów odwiedzających miasto przygotowano bogatą ofertę kulturalną. Biuro Wystaw Artystycznych prowadzi Galerię „U Jaksy”, Dom Pracy Twórczej im. Stefana Żechowskiego oraz zabytkowy Dworek „Zacisze” z 1784 roku, będący częścią Małopolskiego Szlaku Architektury Drewnianej. Kolejnym miejscem wartym odwiedzenia jest Muzeum Ziemi Miechowskiej, w którym oprócz stałej ekspozycji organizowane są wystawy tematyczne. Pod szyldem Centrum Kultury i Sportu funkcjonują: kryta pływalnia z zapleczem SPA, sauną, kręgielnią, grotą solną i restauracją. CKiS to także Dom Kultury z nowoczesnym kinem cyfrowym, Punkt Informacji Turystycznej oraz Salonik Miechowski z regionalnymi pamiątkami.

Serdecznie zapraszam do gościnnej Gminy Miechów, która zachęca turystów naturalnym pięknem i atrakcyjną ofertą kulturalną.

Dariusz Marczewski
Burmistrz Miechowa

Wydawca:
Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie

Teksty:
Agnieszka Damian
Krzysztof Kus

Fotografie:
Łukasz Olszewski
Tomasz Olszewski
Archiwum RDOŚ w Krakowie

Realizacja wydawnicza:
Agencja Fotograficzno-Wydawnicza Olszewski
Łukasz Olszewski
www.olszewskiphoto.pl

Skład i łamanie:
Tomasz Olszewski

Redakcja techniczna:
Łukasz Olszewski

Korekta merytoryczna:
Anna Trojecka-Brzezińska
Jakub Kałużny

Projekt LIFE12 NAT/PL/000053 pn. „Ochrona
siedlisk kserotermicznych w obszarach
Natura 2000 na Wyżynie Miechowskiej”
Projekt realizowany w latach 2013-2017
www.kserotermy-life-krakow.pl
www.krakow.rdos.gov.pl

ISBN 978-83-64923-09-8

© Copyright by Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie
Kraków 2017

PRZEWODNIK PRZYRODNICZO-TURYSTYCZNY – WYŻYNA MIECHOWSKA

Wyżyna Miechowska jest piękna i zróżnicowana nie tylko pod względem ukształtowania rzeźby terenu, ale również występujących tu rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Bogata, nieskażona przyroda jest niekwestionowanym atutem regionu. Duże kompleksy leśne, malownicze tereny rolne, kilkanaście rezerwatów przyrody i Obszarów Natura 2000 zachwycą każdego, kto zawita na miechowską ziemię. Całości dopełniają interesujące widokowo trasy piesze i rowerowe, ciekawe zabytki rozsiane po uroczych miejscowościach i wioskach oraz miejsca historyczne i związane z nimi legendy. Wszystko to sprawia, że ziemie położone nad Nidzicą, Szreniawą, Cichą i Dłubnią oferują doskonałe warunki, aby odetchnąć od zgiełku codzienności i zregenerować siły na łonie natury. Wspaniałe atrakcje przyrodnicze i turystyczne są gwarantem udanego wypoczynku. Z pewnością każdy znajdzie tu coś dla siebie.

*Drogi Czytelniku,
Zapraszamy Cię w przyrodniczą podróż
na Wyżynę Miechowską.
Odkryj z nami to co najpiękniejsze!*

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W KRAKOWIE

